CURS DE LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ
MORFOLOGIE

Titularul disciplinei: prof. dr. Domniţa Tomescu

Obiectivele cursului:

- cunoaşterea şi aprofundarea principalelor noţiuni de gramatică românească;
- rezolvarea argumentată a controverselor ştiinţifice asupra unor noţiuni gramaticale;
- plicarea unor metodologii adecvate specificului morfologic;
- dezvoltarea practicii gramaticale sub forma analizei morfologice;
- încadrarea şi explicarea manifestărilor gramaticale (morfologice) în contextul procesului de comunicare;
- dezvoltarea responsabilităţii pentru cultivarea limbii.

Tematica lucrărilor practice:

Clasificarea părţilor de vorbire
Categoriile gramaticale ale flexiunii nominale
Categoriile gramaticale ale flexiunii verbale
Mijloace de exprimare a categoriilor gramaticale

0. INTRODUCERE. NOŢIUNI DE GRAMATICĂ

0.1. Ce este gramatica ?

0.1.1. În sens foarte larg, gramatica este un sistem de organizare generală a cuvintelor unei limbi prin care se realizează comunicarea verbală. Gramatica se constituie ca un ansamblu sau cod de reguli privitoare la forma şi la modificările formale ale cuvintelor, precum şi la îmbinarea lor în enunţuri (propoziţii şi fraze). În acelaşi timp, termenul *gramatică* denumeşte disciplina lingvistică care studiază sistemul gramatical al limbii.

0.1.2. Domeniul gramaticii este circumscris diferit în funcţie de metodologia şi orientarea abordării gramaticale, fiind extins prin includerea în gramatică a formării cuvintelor (morfologia derivaţională), uneori, şi a fonologiei, lexicologiei sau fiind restrâns la sintaxă.

0.1.3. Ca disciplină lingvistică, gramatica a evoluat de-a lungul timpului în funcţie de concepţia şi obiectivele studiului limbii. Există mai multe tipuri de gramatici, diferite ca domeniu, concepţie şi metodologie, care pot fi sistematizate după următoarele criterii:

a) principiul stratificării şi periodicizării faptelor de limbă:

- *gramatica istorică* sau *gramatica diacronică*, interesată de problemele originii şi ale evoluţiei formelor şi categoriilor gramaticale din cele mai vechi timpuri până în prezent, bazată mai ales pe metoda comparativ-istorică de corelare a faptelor de limbă în momente succesive ale dezvoltării unei limbi;
- *gramatica sincronică*, preocupată de manifestările şi de tendinţele limbii actuale;

b) scopul demersului cognitiv:

- *gramatica teoretică*, care stabileşte principiile şi regulile de organizare şi de funcţionare a limbii, ca sistem de repere pentru cunoaşterea comunicării verbale;
- *gramatica practică* sau *gramatica aplicată*, privind manifestările concrete ale vorbirii, precum şi procesul de învăţare a limbii.

Nu se confundă cu *analiza gramaticală*, care este un ansamblu de procedee prin care un fapt de limbă este identificat şi caracterizat din punctul de vedere al conformităţii cu regulile gramaticii unei limbi.

c) nivelul abordării şi al prezentării faptelor de limbă:

- gramatica academică, gramatica universitară sau gramatica ştiinţifică, dedicată studiului complex şi aprofundat al structurii gramaticale al limbii cu metode riguroase, cu o terminologie adecvată;

• gramatica didactică sau şcolară, adecvată învăţării gradate a copilului; adecvate înţelegerii noţiunilor şi a regulilor gramaticale, prin metode simple,

d) obiectivele studiului gramatical al limbii:

• *gramatica normativă*, *gramatica corectivă* sau *gramatica prescriptivă* (numită figurat *gramatica greşelilor* sau *gramatica erorilor*), având ca scop stabilirea regulilor gramaticale de folosire corectă a limbii, fixarea normei gramaticale şi reperarea, explicarea şi corectarea abaterilor de la norma gramaticală;

• *gramatica descriptivă*, având ca scop prezentarea, pe cât se poate completă şi detaliată, a manifestărilor gramaticale ale limbii într-un moment istoric determinat;

e) domeniul lingvistic (limba sau limbile studiate):

• *gramatica generală*, inspirată de ideile raţionalismului francez din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, întruchipate de *Grammmaire générale et raisonnée de Port-Royal* (1660), având ca scop teoretizarea faptelor lingvistice dincolo de particularităţile limbilor naţionale, generalizarea unor concepte gramaticale care permit stabilirea principiilor comune tuturor limbilor; va fi dezvoltată creator în cadrul gramaticii moderne, structuraliste prin gramatica universală bazată pe universalii lingvistice (categorii, relaţii, tendinţe comune tuturor limbilor);

• *gramatica comparată*, care stabileşte asemănările şi deosebirile dintre două sau mai multe limbi; în cadrul gramaticii structurale, compararea a două limbi la diferite nivele ale organizării lor, pentru identificarea zonelor de contrast şi a celor de identitate a celor două structuri, este punctul de plecare al *gramaticii contrastive*.

f) metodologia studiului gramatical:

• *gramatica analitică*, având ca punct de plecare construcţia sintactică sau îmbinarea de cuvinte care alcătuieşte un text sau un corpus de propoziţii şi fraze dintr-o limbă, supuse unor segmentări succesive în vederea identificării şi caracterizării elementelor componente, inclusiv la nivelul formei lor (nivel paradigmatic);

• *gramatica sintetică*, având ca punct de plecare cuvintele unei limbi, ca unităţi de bază ale unui număr infinit de propoziţii şi fraze care pot fi generate printr-un sistem finit de reguli.

g) concepţia despre limbă:

• *gramatica clasică* sau *gramatica tradiţională*, care preia, în esenţă, conceptele şi sistematizările gramaticii latine, adaptându-le la specificul limbilor actuale;

• *gramatica modernă* care include:

- *gramatica structurală* sau *structuralistă*, bazată pe concepţia caracterului de sistem al limbii organizate într-o structură ale

cărei elemente se identifică şi se definesc prin opoziţii specifice, precum şi a dihotomiilor: *limbă – vorbire* (dezvoltată de E. Coşeriu ca *tip – sistem – normă –vorbire*), *invariantă – variantă*, *formă – substanţă*; *sintagmatic – paradigmatic*, propunând noi tipuri de analiză: analiza în constituenţi imediaţi, analiza contextuală (distribuţională / distributivă şi combinatorie);

- *gramatica poststructurală,* care îşi propune procurarea unor modele de structurare şi de funcţionare a limbilor: gramatica generativă (generativ-transformaţională), gramatica cazului, GB (Government and Binding = guvernare şi Legare), gramatica funcţională, gramatica textului.

(Prezentarea gramaticilor structurale şi poststructurale face obiectul cursului opţional *Gramatici moderne*)

0. 2. Morfologie şi sintaxă

0.2.1. Gramatica are două părţi constitutive:

- *morfologia,* studiul cuvântului, ca formă;
- *sintaxa*, studiul enunţului, ca îmbinare de cuvinte.

Cele două ramuri ale gramaticii se află într-o strânsă interdependenţă: modificările de formă exprimă funcţii şi raporturi sintactice diferite, iar îmbinările de cuvinte pot contribui la realizarea unor categorii gramaticale ale unor părţi de vorbire.

Termenii *morfologie* (< grec. *morfe* „formă") şi *sintaxă* (< grec. *sintaxis* „îmbinare") au două sensuri, desemnând:

- forma cuvintelor care se organizează în vederea comunicării, respectiv, organizarea acestor forme într-o construcţie sau într-o structură de comunicare;
- studiul acestor manifestări ale limbii.

Reprezentând două aspecte diferite ale aceluiaşi fenomen: limba, ca mijloc de comunicare, morfologia şi sintaxa nu pot fi separate decât sub aspect didactic sau analitic. Termenul *morfosintaxă,* adoptat de gramatica modernă, reflectă adecvat unitatea celor două niveluri de manifestare, respectiv, de abordare a limbii.

Cele două niveluri gramaticale ale limbii au fost raportate la nivelul lexical al acesteia. Se consideră că nivelul morfologic (numit şi *nivel morfematic*) ocupă o poziţie complexă în organizarea sistemului limbii: intră în relaţie de interdependenţă cu nivelul sintactic în interiorul sistemului gramatical şi în relaţie de interdependenţă cu nivelul lexical în interiorul sistemului lexical. Nivelul morfologic reprezintă spaţiul de interferenţă a sistemului gramatical cu cel lexical (Irimia 21) .

Raportul între cele două ramuri ale gramaticii, mai ales gradul lor de autonomie, este diferit interpretat în gramatici.

În concepţia clasică, tradiţională, deosebirea dintre morfologie şi sintaxă are la bază distincţia dintre cuvânt şi îmbinarea de cuvinte. Cuvântul, ca formă flexibilă sau neflexibilă, aparţine nivelului morfologic, combinarea cuvintelor, relaţiile dintre cuvinte şi rolul lor în enunţ, reprezintă nivelul sintaxei.

În concepţia gramaticii structurale, care distinge paradigma cuvintelor de succesiunea şi interacţiunea lor, cuvântul nu este ce mai mică unitate a vorbirii, ci *morfemul*. Morfologia devine o *ştiinţă a morfemelor*, sintaxa, numită şi *sintagmatică*, o *ştiinţă a sintagmelor*, a grupurilor de morfeme organizate în cuvinte. Identificarea morfemului ca element constitutiv al structurii cuvintelor a schimbat perspectiva abordării distincte a morfologiei de sintaxă. Interpretarea gramaticală nu se mai întemeiază pe distincţia dintre morfologie şi sintaxă, ci pe apropierea lor, ambele părţi ale gramaticii studiind gruparea sau combinarea elementelor alcătuitoare a unei structuri. Diferenţa dintre morfologie şi sintaxă este situată numai la nivelul elementelor constitutive ale structurii: morfeme în cadrul cuvântului şi cuvinte în cadrul propoziţiei sau al frazei. Necesitatea integrării celor două aspecte ale gramaticii cuvântului a dus la constituirea *morfosintaxei,* disciplină lingvistică modernă care studiază interferenţa fenomenelor sintactice cu cele morfologice în cadrul comunicării verbale, la care cele două niveluri gramaticale participă simultan.

În gramatica actuală, poststructuralistă din mai multe puncte de vedere, se manifestă două tendinţe diferite:

a) păstrarea autonomiei fiecăreia dintre cele două părţi ale gramaticii corespunzător domeniului lor diferit, morfologia studiind regulile structurii interne a cuvântului atât la nivel flexionar (morfeme gramaticale), cât şi derivaţional (afixe).

b) renunţarea la abordarea unilaterală a faptelor de limbă în favoarea unei perspective integratoare a morfologiei şi a sintaxei.

0.2. Morfemul

Considerat de gramatica structurală drept bază a morfologiei, *morfemul* este folosit în accepţiuni diferite. Cea mai răspândită definiţie a termenului consideră *morfemul* cea mai mică unitate (unitate minimală) a limbii, a expresiei, care se asociază unui sens, adică unei unităţi de conţinut. Morfemul este considerat în glosematică o unitate de conţinut, fiind definit şi diferenţiat prin funcţiile şi relaţiile lor, prin posibilitatea de a fi selecţionate, corespunzând, în gramatica tradiţională, valorilor

gramaticale încadrate într-o categorie: morfem de nominativ, acuzativ etc. în categoria de caz, de singular sau plural în categoria de număr etc. Termenul de *morfem* este folosit (A. Martinet şi şcoala franceză) şi cu accepţia de unitate minimă de expresie purtătoare a unui sens gramatical (afixele gramaticale: sufixe, desinenţe) alături de *lexem*, unitate minimă de expresie cu sens lexical, ambele subordonându-se *monemului*, unitate minimă de expresie dotată cu sens.

Ca unitate expresivă minimală, morfemul se deosebeşte de fonem, elementul său alcătuitor, prin prezenţa sensului, şi de unităţile ierarhic superioare, cuvântul şi grupul de cuvinte, considerate structuri bazate pe morfeme, prin distincţia simplu / complex.

Morfemul reprezintă o clasă de variante sau de *alomorfe,* ca unităţi semnificative mai mult sau mai puţin diferite între ele sub raport fonematic, dar purtătoare ale aceleiaşi informaţii semantice, a aceleiaşi valori. Valoarea se identifică prin distribuţia unităţilor de expresie în contexte identice sau similare.

Fiecare alomorf al unui morfem apare în contexte din care sunt excluse celelalte (distribuţie noncontrastivă, uneori chiar complementară): *-ă* apare după *sap-, cup-,* dar nu apare după *punt-, curt-e,* care se combină cu morfemul *-e.*

Alomorfele sunt de trei feluri:

• *alomorfe fonetice*, a căror distribuţie poate fi delimitată prin termeni fonetici, apariţia lor (ocurenţa) fiind prevăzută pe baza unor particularităţi fonetice ale radicalului: *-(w)ă* la pluralul substantivului neutru terminat în semivocală: *-ouă* etc.

• *alomorfe morfologice*, a căror distribuţie nu poate fi delimitată fonetic: pluralul substantivelor neutre se realizează prin alomorfele: *-e: animale; -uri: drumuri; -ă: ouă, -i ([-j]: domenii; -ete: râsete;*

• *alomorfe lexicale*, care nu apar decât într-un context unic sau într-un număr limitat de contexte: *-le* din pluralul substantivului feminin: *zi.*

Fiecare clasă de alomorfe se situează în alt plan al expresiei, permiţând ca alomorfele morfologice să se realizeze concret prin alomorfe fonetice concrete, iar alomorfele morfologice să se deosebească de cele morfologice doar prin distribuţia lor la o clasă de cuvinte sau la un singur cuvânt.

Clasele gramaticale ale lexicului (clase lexico-gramaticale), categorii gramaticale de gradul I, numite în mod curent părţi de vorbire, se diferenţiază din patru perspective: semantică, descrisă de poziţia unităţilor lingvistice în plan lexical; morfologică şi sintactică, descrisă de poziţia

unităţilor lingvistice în sistemul gramatical, deictică, descrisă de poziţia unităţilor lingvistice în sistemul gramatical şi de înscrierea textului pe care unităţile îl structurează în desfăşurarea actului lingvistic concret. Aceste perspective n care se înscrie limba ca sistem şi prin care limba funcţionează în actul de comunicare interferează în moduri şi grade diferite într-un proces de actualizare a identităţii categoriilor gramaticale de gradul I (părţile de vorbire) Un sistemul lexical prin dezvoltarea categoriilor gramaticale de gradul II, în sistemul gramatical şi în actualizarea lui în structura morfo-sintactică a textului. Perspectiva semantică predomină generarea opoziţiilor categoriale (lexico-gramaticale) de gen şi număr la substantiv şi pronume. Perspectiva sintactică, desfăşurată numai în planul expresiei extinde opoziţiile la adjectiv şi verb. Perspectiva deictică - în complementaritate - cu perspectivele semantică şi sintactică orientează opoziţiile categoriale de diateză, timp, aspect, mod la verb, determinare la substantiv,

Perspectiva sintactică în complementaritate c u cea deictică stabileşte un raport special cu perspectiva semantică în desfăşurarea funcţiei fundamentale a actului de comunicare - predicaţia. In câmpul de desfăşurare al predicaţiei, raportul special semantică-sintaxă guvernează dezvoltarea opoziţiilor categoriale de caz şi generarea categoriilor de gradul III -* funcţiile sintactice.

Prin cele trei nivele categoriale I. al claselor lexico-gramaticale; II al categoriilor gramaticale şi III al funcţiilor sintactice, sistemul gramatical al limbii dezvoltă raportul de interdependenţă morfologie-sintaxă.

Clasele lexico-gramaticale / părţi de vorbire. Vocabularul limbii are un caracter sistematic, fiecare cuvânt înscriindu-se concomitent în două tipuri de clase lexicale şi gramaticale. Clasele lexicale se diferenţiază formal prin rădăcina lor în familii de cuvinte sau semantic, prin sens, în câmpuri semantice sau clase onomasiologice.

Clasele lexico-gramaticale se diferenţiază în funcţie de factori (criterii): semantice, deictice, morfematice şi sintactice.

Diferenţierea morfematică are în vedere trei factori:

- structura cuvântului din perspectiva raportului constantă / variabilă;
- specificul flectivului;
- raportul temă lexicală / flectiv în planul expresiei;
- categoriile gramaticale care concură la realizarea planului semantic al flectivului.

Primul factor diferenţiază două categorii de cuvinte:

a) invariabile care nu cunosc distincţia constantă / variabilă nici în plan semantic nici în plan expresiv: prepoziţia, conjuncţia, interjecţia;

b) variabile: substantivul, adjectivul, pronumele, verbul, adverbul.

In funcţie de cel de al doilea factor, cuvintele variabile prezintă trei modalităţi de realizare a flexiunii:

1.analitică: flectivul este un morfem liber, iar tema lexicală rămâne invariabilă;

2.sintetică: flectivul este un morfem sau un grup de morfeme conjunct (legat în continuitate);

3. sintetică şi analitică: flectivul este constituit din morfeme libere şi morfeme conjuncte, înscrise între ele şi cu tema lexicală în relaţii sintagmatice de discontinuitate: adjectivul, de exemplu *frumos, frumoasă, mai frumoasă*, verbul, de exemplu *cântasem. am cântat* etc. Numai adverbul prezintă numai flexiune analitică. Cuvintele cu flexiune sintetică pot avea şi flexiune mixtă sau cuvinte cu flexiune mixtă pot prezenta numai flexiune analitică, de exemplu adjectivele fără grad de comparaţie.

In funcţie de al treilea factor se disting trei grupuri de clase lexico-gramaticale:

a. clase lexico-gramaticale care au flexiune după gen, număr şi caz, unităţi lexicale declinabile, a căror flexiune este numită *declinare*: substantivul, adjectivul şi pronumele. (substantivul cunoaşte şi categoria determinării);

b. clase lexico-gramaticale cărora le este proprie flexiunea după categoria gramaticală a timpului, numită *conjugare* : verbul;

c. clase lexico-gramaticale cărora le este proprie categoria gramaticală a intensităţii.: adverbul şi adjectivul.

Clasa verbului prezintă identitatea cea mai bine marcată prin categorii gramaticale specifice :diateza, modul timpul, aspectul şi care intră în complementaritate cu alte categorii: persoana, numărul şi genul, realizând cel mai bogat ansamblu de sensuri gramaticale. Clasa adverbului se caracterizează printr-un singur sens gramatical, rezultând din categoria gramaticală a intensităţii.

Sub aspect sintactic, clasele lexico-gramaticale se diferenţiază în funcţie de doi factori:

- capacitatea de a intra în relaţii sintactice;
- specificul poziţiei pe care o pot ocupa în desfăşurarea unei relaţii sintactice.

Primul factor diferenţiază trei grupuri de clase lexico-gramaticale:

a. care pot realiza funcţii sintactice: substantivul, adjectivul, pronumele, verbul şi adverbul;

b. care pot realiza prin ele înseşi un enunţ sintactic: interjecţia;

c. clase care nu realizează funcţii sintactice, ci marchează identitatea unor funcţii şi relaţii sintactice sau numai asigură dezvoltarea unor relaţii sintactice: prepoziţia, conjuncţia.

Al doilea factor diferenţiază primul grup de clase lexico-gramaticale: verbul este elementul central în dezvoltarea funcţiilor sintactice şi a enunţului, se defineşte prin poziţia de regent şi funcţia sintactică de predicat, realizând cele două componente ale predicaţiei: lexicală şi gramaticală. Substantivul şi pronumele se pot situa şi pe poziţia de regent şi pe cea de determinant în interiorul unei relaţii sintactice de dependenţă. In interiorul relaţiei de interdependenţă, substantivul şi pronumele pot îndeplini funcţia sintactică de subiect şi pot participa la realizarea funcţiei de predicat (analitic) ca nume predicativ. Adjectivul şi adverbul ocupă poziţia de determinant în interiorul unei relaţii de dependenţă. In interiorul relaţiei de interdependenţă, adjectivul şi adverbul participă la realizarea funcţiei de predicat, ca nume predicative. Cuvintele care nu realizează funcţii sintactice se disting prin specificul relaţiilor sintactice pe care le marchează sau pe care le realizează: prepoziţia realizează relaţii sintactice de dependenţă, în interiorul propoziţiei, conjuncţia realizează relaţii de dependenţă în interiorul frazei şi de coordonare în ambele structuri. Realizarea raporturilor sintactice şi a funcţiilor sintactice este condiţionată de autonomia semantică a termenilor lexicali, intrând în clasa morfemelor (verbe auxiliare) sau în clasa auxiliarelor sintactice (verbe semiauxiliare, adverbe de modalitate), constituenţi autonomi ai sistemului de semne gramaticale, coexistând alături de semnele lexicale.

Din punct de vedere deictic, clasele lexico-gramaticale se diferenţiază prin poziţia lor în desfăşurarea actului lingvistic, fie prin dezvoltarea unor categorii gramaticale care se raportează la situaţia de comunicare. Substantivul şi adjectivul rămân exclusiv în sfera obiectului comunicării. Pronumele se defineşte prin raportare la protagoniştii actului lingvistic. Adverbul se defineşte din perspectiva protagoniştilor sau coordonatelor actului lingvistic şi elemente care se situează în sfera actului comunicării.

Verbul are categorii gramaticale (timpul, persoana, diateza, modul şi aspectul care se definesc din perspective deictice. Interjecţia se defineşte din perspectiva locutorului. Prepoziţia şi conjuncţia rămân exterioare cadrului deictic, fiind condiţionate exclusiv de structura textului.

Din punct de vedere semantic, clasele lexico-gramaticale îşi definesc individualitatea în interiorul raportului limbă-gândire în interpretarea realităţii extralingvistice. Se disting:

A. unităţi lexico-gramaticale caracterizate printr-un raport de complementaritate între conţinutul lexical şi cel gramatical

a. clase care cuprind cuvinte al căror sens lexical se dezvoltă prin intermediul raportului lume-gândire-limbă :substantivul, adjectivul, verbul, adverbul.;

b. clase de cuvinte cu sens lexical variabil în funcţie de situaţia de comunicare, cuvinte care reprezintă alte cuvinte înscrise direct în raportul lume-gândire-limbă: pronumele;

c. clase de cuvinte al căror sens rezultă din raportul direct locutor-lume-limbă: interjecţia ;

B. cuvinte lipsite de conţinut lexical, unele şi de autonomie fonetică, aparţinând sistemului gramatical: articolul şi elementele de relaţie.

2. **Morfologia**.

În limba română sunt **zece** părţi de vorbire: substantivul, articolul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul, adverbul, prepoziţia, conjuncţia, interjecţia.

Părţile de vorbire se definesc şi se clasifică după caracteristici :

a) ale conţinutului (lexico-semantice);

b) □□ale formei (morfologice);

□c)□ ale funcţiei / rolului / poziţiei lor în enunţ (sintactice).

a) După conţinut, se disting părţile de vorbire:
   - cu sens lexical de sine stătător: substantivul, articolul, adjectivul, numeralul, verbul, adverbul, interjecţia;
   - fără sens lexical de sine stătător, servind ca instrumente / unelte gramaticale: prepoziţia, conjuncţia, articolul, verbele auxiliare şi verbele copulative.

Părţile de vorbire se deosebesc şi după ceea ce exprimă:

- denumirea obiectelor: substantivul;
- acţiunea ca proces: verbul;□
- caracteristica / determinarea calificativă şi cantitativă a obiectelor: adjectivul sau a acţiunilor: adverbul;□
- substitutul / înlocuitorul unei denumiri: pronumele, numeralul;
- relaţii / raporturi: prepoziţia, conjuncţia,□
- stări afective şi volitive: interjecţii.

b) După formă, părţile de vorbire se împart în:
   - **flexibile** (care îşi pot modifica forma pentru exprimarea conţinutului, în procesul comunicării): substantivul, articolul, adjectivul, numeralul, verbul;

- **neflexibile** (care nu îşi pot modifica forma pentru exprimarea conţinutului, în procesul comunicării): adverbul, prepoziţia, conjuncţia, interjecţia.

c) După funcţie / rol / poziţie în enunţ, se deosebesc
   - părţile de vorbire care îndeplinesc funcţii sintactice, alcătuind părţi de propoziţie, principale (subiect, predicat) şi secundare (atribut, complement): substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul, adverbul, interjecţia
   - părţile de vorbire care nu îndeplinesc funcţii sintactice, nealcătuind părţi de propoziţie: articolul, prepoziţia, conjuncţia.

Identificarea fiecărei unităţi morfologice ca parte de vorbire, adică **după ceea ce exprimă:**

- substantivul – denumirea obiectelor (în sens larg);
- adjectivul – însuşirea obiectelor;
- pronumele – persoana vorbitorului, a ascultătorului, a participantului la o acţiune, a posesorului;
- numeralul – numărul şi ordinea obiectelor;
- verbul – acţiunea, văzută ca proces;
- adverbul – împrejurarea în care se desfăşoară acţiunea;
- prepoziţia, conjuncţia – relaţii / raporturi între cuvinte;
- interjecţia – sentimente, senzaţii, sunete şi zgomote din natură, ca primă etapă a analizei morfologice.

Folositoare pentru identificarea corectă în analiză a unităţii morfologice este şi plasarea părţilor de vorbire în clase gramaticale (morfologice) funcţionale. Se întelege prin clasă gramaticală / morfologică funcţională, un ansamblu de cuvinte sau de forme care au aceeaşi funcţie gramaticală de exprimare a unor elemente de conţinut. Funcţia gramaticală a unui cuvânt, care nu se confundă cu funcţia sintactică este menţionată în definiţia fiecărei părţi de vorbire, deosebind fiecare clasă lexico-gramaticală. In locul unei clasificări a părţilor de vorbire după ceea ce exprimă este preferabilă delimitarea lor după următoarele funcţii gramaticale: denominaţia specifică substantivului, determinarea specifică adjectivului şi adverbului, cuantificarea specifică numeralului, substituţia specifică pronumelui, verbalizarea / procesualizarea specifică verbului,

relaţionarea specifică conectivilor (prepoziţia şi conjuncţia), ? Determinarea are două aspecte: determinarea numelui (a substantivului) sau determinarea nominală şi determinarea verbului sau determinarea verbală. Determinarea nominală, ca şi cea verbală, poate fi calificativă, cantitativă sau circumstanţială. Din acest punct de vedere se justifică tipologia părţilor de vorbire din unele gramatici străine care deosebeşte: numele, substitutele (numelui), determinanţii (numelui şi ai verbului), verbul, conectivele.

Clasificarea după formă a părţilor de vorbire, după posibilitatea / capacitatea de a-şi schimba forma în timpul comunicării în: **flexibile sau variabile** (care îşi pot modifica forma în comunicare) şi **neflexibile sau invariabile** se suprapune parţial peste această tipologie. Existenţa aproape în fiecare clasă morfologică a unor forme invariabile (substantive, adjective, pronume, verbe) sugerează o contradicţie aparentă între caracterul flexibil al unei părţi de vorbire şi invariabilitatea unor forme incluse în aceste părţi de vorbire. Dificultatea analizei acestor forme nu ţine de identificarea corectă a părţii de vorbire invariabile, ci de rezolvarea acestei probleme la nivel teoretic. Se pot lua în discuţie mai multe soluţii de rezolvare a inadecvării formei la definiţia clasei din care face parte: a) constituirea acestei clasificări în interiorul tipologiei funcţionale a părţilor de vorbire, adică subsumarea ei unei clasificări mai largi: substantive variabile şi invariabile, adjective variabile şi invariabile, pronume variabile şi invariabile, verbe variabile şi invariabile, etc.; b) considerarea flexibilităţii ca o caracteristică virtuală, o capacitate a unei clase morfologice de modificare a formelor, realizabilă sau nu prin variabilitatea / invariabilitatea acestora (neflexibilitatea unei clase morfologice ar însemna incapacitatea de modificare a formelor respective, totdeauna invariabile); c) departajarea flexibilităţii de variabilitatea formelor. Este posibilă dacă se identifică flexibilitatea cu realizarea categoriilor gramaticale, nu cu modificarea formei cuvântului. Flexibilitatea se realizează diferit prin indici morfologici *afixali, paradigmatici* adică prin variabilitatea formei sau prin indici *sintagmatici* sau *analitici* dacă forma este invariabilă. În consecinţă, părţile de vorbire flexibile (substantivul, articolul, adjectivul, numeralul, verbul) se definesc prin capacitatea de realizare a unor categorii gramaticale specifice pentru fiecare parte de vorbire, marcată prin indici morfologici, afixali, paradigmatici (flective morfologice), adică prin variabilitatea formei sau prin indici sintagmatici, analitici (flective sintactice), forma rămânând invariabilă. Din acest punct de vedere adverbul, caracterizat parţial prin categoria gradelor de comparaţie poate fi considerat o parte de vorbire flexibilă. Părţile de vorbire neflexibile: adverbul, prepoziţia, conjuncţia, interjecţia sunt nu au

categorii gramaticale, forma lor invariabilă indicând indiferenţa la orice categorie gramaticală.

Intre părţile de vorbire ne există limite stricte: unele cuvinte trec de la o parte de vorbire la alta, schimbându-şi valoarea gramaticală (conversiune).

Devin **substantive:** • adjectivele: ***negrul, bogatul***; • pronumele: ***eul, sinele***; • numeralele: ***doiul, zecele;*** • verbele: ***pornire, citit***; • adverbele: ***aproapele, binele***; • interjecţiile: ***oful.***

Devin **adjective:** • pronumele de întărire / posesive / demonstrative / relative / interogative / nehotărâte / negative: *casa* ***însăşi*** */ casa* ***mea*** */ casa* ***aceasta*** */* ***care*** *casă /* ***oricare*** *casă /* ***nici o*** *casă*; • numeralele cardinale / ordinale / colective / distributive: ***două*** *case /* ***a doua*** *casă /* ***ambele*** *case /* ***câte două*** *case;* • verbele la gerunziu / la participiu: *răni* ***sângerânde****, răni* ***pansate***; adverbele: *femeie* ***bine****, haine* ***gata***.

Devin **adverbe:** • substantivele: *frumoasă* ***foc****, sănătos* ***tun****;* •adjectivele: *merge* ***repede****, vine* ***rar***.

Devin **prepoziţii:** • adverbele: ***înaintea, deasupra, dedesubtul*** *mesei*; • substantivele: ***graţie***; • verbele: ***datorită, mulţumită.***

Devin **conjuncţii:** • verbele: ***fiindcă***.

3. Părţile de vorbire flexibile suferă modificări ale formei lor (flexiune) pentru a exprima unele noţiuni gramaticale fundamentale legate de conţinutul celor comunicate, numite **categorii gramaticale.** Părţile de vorbire se deosebesc prin **categorii gramaticale** specifice, mai ales, prin felul în care sunt exprimate.

Substantivul — gen, număr, caz, determinare
Adjectivul — gen, număr, caz, grad de comparaţie
Pronumele — persoană, număr, gen, caz
Verbul — diateză, mod, timp, persoană, număr

Trecerea substantivului şi a adjectivului prin toate categoriile gramaticale se numeşte **declinare**, iar a verbului, **conjugare.**

Categoriile gramaticale se exprimă prin elemente formale specifice, care modifică forma sau se combină cu aceasta, numite **mărci sau indici** ai categoriilor gramaticale. Acestea / aceştia pot fi:

a) părţi de cuvânt (afixe) care se ataşează formei cuvântului: **desinenţe, sufixe gramaticale şi articole hotărâte** (cu rol de desinenţă).

Desinenţele indică:

• numărul şi cazul la substantive: *elev / elev**i**; casă / cas**e;** sarma / sarma**le,** animal / animal**e;** drum / drum**uri**, (această) casă / (acestei) cas**e,** (această) mare / (acestei) mări*;

• genul, numărul şi cazul la adjective: *bun / bun**ă** / bun**i** / bun**e**; prietenă bun**ă** / prietenei bun**e**;*

• persoana şi numărul la verbe:M*cântă**m**, cânta**ţi**, cântă*; *venea**m**, venea**i**, venea.*

Formele nemarcate de desinenţă în raport cu cele la care se adaugă desinenţa sunt considerate forme cu **desinenţa zero (Ø)**.

b) cuvinte independente aşezate de obicei înaintea formei cuvântului:

• articolul hotărât proclitic *lui* indică cazul genitiv-dativ al numelor proprii: ***lui** Ion* şi al unor substantive comune: *lui tanti*; articolul posesiv *al, a, ai ale* distinge cazul genitiv de cazul dativ: ***al** fratelui / fratelui*; articolul demonstrativ adjectival *cel, cea, cei, cele* formează superlativul absolut al adjectivelor şi al adverbelor: *omul **cel** mai harnic, fata **cea** mai frumoasă*;

articolul posesiv

• verbele auxiliare exprimă diateza pasivă, timpurile compuse, perfect şi viitor: *a **fi** certat, **am** citit, **voi** cânta;*

• adverbele exprimă gradele de comparaţie ale adjectivelor şi ale adverbelor: ***mai** frumos, **mai puţin** bine, **foarte** repede*;

• prepoziţiile exprimă cazurile genitiv: *a,* dativ: *la*, acuzativ: *pe*;

• conjuncţia *să* indică modul conjunctiv;

c) elemente / variaţii de ordin fonetic, cum sunt **alternanţele fonetice / fonologice, accentul şi intonaţia**.

Schimbările fonetice ale formei gramaticale a aceluiaşi cuvânt (alternanţele fonetice / fonologice) se produc la adăugarea unor afixe (desinenţe, sufixe), prin care se exprimă unele categorii gramaticale. După felul sunetelor care se modifică se disting două tipuri de **alternanţe: vocalice** şi **consonantice**.

Variaţiile numite **alternanţe vocalice** privesc / implică:

• vocalele din corpul cuvântului: *p**ă**r / p**e**ri, f**a**tă / f**e**te, sp**ă**l / sp**e**li* etc.;

• vocalele şi diftongii: *p**oa**rtă / porţi, izvor / izv**oa**re, n**e**gru / n**ea**gră, rog / r**oa**gă / r**u**găm.*

Variaţiile numite **alternanţe consonantice**, privesc / implică:

• consoanele din terminaţia cuvântului: *bra**d** / bra**z**i, obra**z** / obra**j**i, de**s** / de**ş**i, stân**că** / stân**c**i, ru**gă** / ru**g**i, cre**d** / cre**z**i;*

• grupuri consonantice din terminaţia cuvântului: *mu**sc**ă / mu**şt**e, române**sc** / române**şt**i, cre**sc** / cre**şt**i, mu**şc** / mu**şt**i, mon**st**ru / mon**şt**ri, alba**st**ru / alba**şt**ri.*

Schimbarea locului accentului unui cuvânt de pe o vocală, respectiv, silabă, pe alta poate indica categorii gramaticale: timpurile prezent şi perfect simplu ale verbelor de conjugarea I se disting numai prin accentul plasat pe terminaţie în formele de perfect simplu: *cun**ú**nă / cunun**ă**, m**ă**tură / măturăă.*

Intonaţia specifică distinge, la substantive, adjective şi pronume, cazuri care pot avea aceleaşi forme, vocativul de nominativ: *frate! Maria! oameni buni! tu!* sau de dativ: *fraţilor! dumneavoastră! ,* iar la verbe modul imperativ de modul indicativ: *mănâncă! taci! bate! dormi! coboară! daţi! faceţi! citiţi!*

I. SUBSTANTIVUL
1. Definiţie
2. Clasificare
3. Categorii gramaticale
    3.1. Genul
    3.2. Numărul
    3.3. Cazul
    3.4. Determinarea (articularea)
4. Declinarea

1. Substantivul este partea de vorbire flexibilă care **denumeşte** obiecte (în sens foarte larg): fiinţe, lucruri, fenomene ale naturii, acţiuni, stări, însuşiri, relaţii.

Ex: o*m, bărbat, femeie; urs, vulpe; scaun, masă; fulger, ploaie; citit, scriere; curaj, bunătate; alianţă, căsătorie.*

2. Substantivul se clasifică:

a) după felul denumirii în • **comune ; • proprii**;

b) după formă, în • **simple;** • **compuse;** • **locuţiuni substantivale**.

Substantivele comune denumesc clase de obiecte de **acelaşi fel** (reunite în clase cu trăsături comune): *om, casă, ploaie, plimbare, oboseală, frumuseţe* etc.

Substantivele proprii denumesc **anumite** obiecte (considerate izolat şi individualizate) pentru **a le deosebi** de altele de acelaşi fel / din aceeaşi clasă de obiecte. Se împart în mai multe subclase:

• nume de persoane (prenume, nume de familie, porecle): *Ion, Maria, Popescu, Birlic*;

• nume de animale: *Grivei, Murgu, Joiana*;
• nume de locuri*: Bucureşti, Dunăre, Ceahlău*;
• nume de corpuri cereşti: *Marte, Carul Mare*;
• nume de întreprinderi şi instituţii: *Academia Română*, *Universitatea Petrol Gaze Ploieşti;*
• nume de evenimente istorice: *Unirea Principatelor, Revoluţia din Decembrie;*
• nume de produse industriale (mărci): (cafea) *Elita,* automobil) *Dacia*;
• nume de sărbători: *Crăciun, Paşti, Bobotează;*
• titluri de opere ştiinţifice şi literare: *Dicţionarul enciclopedic, Amintiri din copilărie.*

Substantivele comune şi cele proprii nu alcătuiesc clase închise: există numeroase treceri de la o subclasă la alta.

Substantivele comune devin:

- nume proprii de persoană, prenume: *Brăduţ, Crin, Brânduşa, Domniţa* sau nume de familie: *Lupu, Arbore, Croitoru, Spânu*;
- nume proprii de animale: *Zdreanţă, Pisicuţa, Leu*;
- nume de locuri: (vârful) *Omul*, (pârâul) *Neagra*, satul *Dumbrava*;
- nume de corpuri cereşti: (constelaţia) *Peştii, Gemenii*;
- nume de întreprinderi şi instituţii: *Nufărul, Tractorul;*
- nume de evenimente istorice: *Unirea, Războiul de independenţă;*
- nume de produse industriale (mărci): (radio) *Gloria,* (bomboane) *Select*;
- nume de sărbători: *Înălţarea, Schimbarea la faţă;*
- titluri de opere ştiinţifice şi literare: *Chirurgia, Răscoala.*

Substantivele proprii devin:

- nume de fiinţe (prin asemănare cu un personaj mitologic sau literar): *un hercule* „om puternic", *un harpagon* „ un zgârcit";
- nume de obiecte (de la numele locului de origine): *havană, astrahan, olandă, cotnari;*
- nume de obiecte (de la numele inventatorului): *mansardă, sandviş; un grigorescu, un luchian;*
- nume de măsuri fizice de la numele unor savanţi: *ohm, amper, volt, wat.*

2 b. **Substantivele simple** sunt alcătuite dintr-un singur cuvânt. Ele pot fi:

- cuvinte de bază, nederivate: *frate, fată, ac, mână, Ion, Maria* etc;
- cuvinte derivate cu prefixe şi sufixe: *străbunic, arcaş, copiliţă, Ionică, Ancuţa.*

Substantivele compuse sunt alcătuite din două sau trei cuvinte. Ele sunt formate prin:

- contopire: *untdelemn, Ţarălungă, Câmpulung etc.;*

- alăturare (cu cratimă sau fără cratimă): *câine-lup, floarea soarelui, Curtea de Argeş, Râmnicul -Sărat* etc.
- izolare (un) *pierde vară*, *Sfarmă Piatră etc.*
- prescurtare : *CFR, aprozar, Plafar, etc.*

Locuţiunile substantivale sunt grupuri de cuvinte mai mult sau mai puţin sudate, cu înţeles unitar şi comportament gramatical de substantiv: *băgare de seamă, părere de rău, bătaie de cap, punct de vedere, (domnul) Nu ştiu cum, domnul Cum te cheamă*

Categoriile gramaticale ale substantivului

0. Categoriile gramaticale ale substantivului sunt *genul*, *numărul*, *cazul* şi *determinarea*. Substantivele se caracterizează morfologic prin flexiunea după categoriile de număr, caz şi determinare. Genul, trăsătură inerentă a substantivului, nu constituie un criteriu de flexiune pentru această parte de vorbire, care nu-şi schimbă forma după distincţiile de gen. Categoria genului la substantiv alcătuieşte un criteriu de clasificare morfologică în vederea flexiunii. Participarea categoriei genului la flexiunea substantivului este implicită, atât prin constituirea celorlalte opoziţii morfologice în interiorul clasificării de gen, prin selectarea anumitor afixe în realizarea paradigmei, prin prezenţa unui sistem de omonimii specifice, cât şi prin manifestarea solidară a mărcilor de gen, număr, caz şi, uneori, de determinare. Categoria genului este proprie substantivului, fiind indusă prin acord gramatical, în flexiunea altor părţi de vorbire, în cadrul cărora se realizează, specific, în forme variabile.

Categoria determinării caracterizează exclusiv flexiunea substantivului, fiind considerată drept marcă a substantivării.

1. Categoria gramaticală a genului

1.1. În limba română, categoria gramaticală a genului grupează substantivele în trei clase marcate formal: masculine, feminine şi neutre. Fiecare substantiv comportă o caracteristică fixă de gen, încadrându-se într-una dintre clasele morfologice reunite pe baza aceleiaşi trăsături inerente [+ Masculin] / [+ Feminin] / [+ Neutru].

1.2. Prezenţa neutrului între termenii categoriei genului este o caracteristică a substantivului faţă de alte clase lexico-gramaticale (adjectiv, pronume, numeral, verb la participiu), a căror flexiune de gen cuprinde numai doi termeni, masculin şi feminin. Particularitate a limbii române, care a conservat, după majoritatea părerilor, sau a refăcut, după unele consideraţii, cele trei genuri ale limbii latine, simplificate în evoluţia spre limbile romanice, genul neutru a fost discutat sub raportul autonomiei

sau al subsumării sale faţă de masculin şi feminin, având în vedere caracterul său mixt (hibrid), care înglobează trăsături ale celorlalte două genuri. Distincţia terminologică între neutru şi ambigen corespunde interpretării diferite a celui de al treilea gen.

1.3. În plan sintactic, genul substantivului se manifestă prin acordul gramatical impus determinanţilor (articol, adjectiv), în cadrul G(rupului N(ominal), substitutelor (pronume, numeral), verbului la diateza pasivă (numai în poziţia de subiect al verbului). Caracteristica de gen a substantivului-centru este preluată de către adjuncţi, asigurând coeziunea G(rupului N(ominal) sau este transmisă substitutelor şi determinanţilor acestora. Din acest punct de vedere, genul gramatical poate fi considerat o disponibilitate combinatorie a substantivului cu forme contextuale corespunzătoare.

1.3.1. Clasele de gen se caracterizează prin selectarea unor contexte adjectivale (calificative, pronominale) specifice. Formele substantivale admit de obicei cel mult două dintre cele patru tipuri de contexte adjectivale ale substantivului:

(a) frumos(ul) / acest / un ~, ~ frumos;
(b) frumoasă(a) / această / o ~, ~ frumoasă;
(c) frumoşi (i) / aceşti / doi ~, ~ frumoşi ;
(d) frumoase(le) / aceste / două ~, ~ frumoase.

Substantivele masculine; *bărbat, câine, copac* etc. admit numai contextele; (a) şi (c), (? Exemple ? (a) frumos(ul) / acest / un *bărbat, câine, copac* etc., *bărbat, câine, copac* etc. ~ frumos; (c) frumoşi (i) / aceşti / doi *bărbaţi, câini, copaci* etc., *bărbaţi, câini, copaci* etc. frumoşi .).

Substantivele feminine; *femeie, pisică, carte* etc. satisfac numai contextele; (b) şi (d). (? Exemple ?.).

Substantivele neutre: *animal, drum, nume* etc. apar numai în contextele; (a) şi (d) (? Exemple ?)

Contextele (a) şi (d), care sunt comune substantivelor masculine şi neutre (a) sau substantivelor feminine şi neutre (d), sunt nespecifice pentru identificarea genului. Contextele (b) şi (c) care sunt admise exclusiv de clasa femininelor (b) şi de clasa masculinelor (c), sunt considerate specifice pentru încadrarea de gen. Spre deosebire de masculine şi feminine, substantivele neutre se caracterizează prin ocurenţa în două contexte nespecifice de gen (a) şi (d).

1.3.2. Un număr restrâns de substantive admit numai unul dintre cele patru tipuri de contexte adjectivale, (a) sau (b) sau (c) sau (d):

a) nou(l) / acest *curaj*, *curaj* nou;
(b) noua (ă) / această *miere*, *miere* nouă;
(c) noi(i) / aceşti *zori, zori* noi;

(d) noi(le) / aceste *tărâţe, tărâţe* noi. .

Substantivele care satisfac contexte specifice de gen (b) şi (c) pot fi încadrate în clasa substantivelor feminine, respectiv, masculine. Substantivele care apar în contexte nespecifice de gen; (a), comun clasei masculinelor şi clasei neutrelor, şi (d), comun clasei femininelor şi clasei neutrelor, nu pot fi încadrate neechivoc în nici o clasă de gen, fiind caracterizate ca arhigenuri cu paradigma incompletă prin absenţa fie a formei de singular, fie a formei de plural. Arhigenurile se subordonează celorlalte genuri.

1.3.3. Un număr redus de substantive, derivate sau compuse afective: *mofturilă, târâie brâu, gură-cască* etc., care se caracterizează prin capacitatea de a admite toate cele patru tipuri de contexte adjectivale (a) şi (b) şi (c) şi (d), sunt considerate de (sub)genul comun:

(a) acest *mofturilă, târâie brâu, gură-cască;*
(b) această *mofturilă, târâie brâu, gură-cască;*
(c) aceşti *mofturilă, târâie brâu, gură-cască;*
(d) aceste *mofturilă, târâie brâu, gură-cască*.

Ocurenţa acestor substantive atât în contextul specific clasei femininelor (b), cât şi în cel specific genului masculin (c), indică apartenenţa la ambele genuri, masculin şi feminin.

1.3.4. Unele substantive prezintă forme diferite care satisfac contextele adjectivale (a) şi b) şi / sau (c) şi (d), caracteristice pentru clase de gen distincte.

Substantivele care satisfac ambele contexte de singular (a) şi (b) au o formă de feminin care satisface contextul specific (b) şi o formă de masculin sau neutru, care satisface contextul nespecific (a):

(a) *acest bob, grăunte (grăunţ); colind, fruct* etc.;
(b) această *boabă, grăunţă, colindă, fructă* etc.

Substantivele cu două forme de gen satisfac mai mult decât două contexte adjectivale, fiecare formă de gen satisfăcând cel mult două contexte:

• (a) şi (c), respectiv, b) şi d), în cazul substantivelor cu o formă de masculin şi o formă de feminin:

(a) acest *bob, grăunte(grăunţ);*
(c) aceşti *bobi, grăunţi;*

(b) această *boabă*, *grăunţă;*
(d) aceste *boabe*, *grăunţe* etc..

• (a) şi (d), respectiv, b) şi d), în cazul substantivelor cu o formă de neutru şi o formă de feminin:

(a) acest *colind, fruct;*
(d) aceste *colinde, fructe*;

(b) această *colindă, fructă;*

(d) aceste *colinde, fructe* .

Cele două forme de gen ale acestor substantive pot fi: variante populare sau regionale: *bocanc / bocancă, cojoc / cojoacă, horn / hoarnă, rod / roadă, rotocol / rotocoală, zălog / zăloagă* etc., variante neologice, cu dificultăţi de adaptare morfologică: *bonet / bonetă, basc / bască, croşet / croşetă, hieroglif / hieroglifă, monogram / monogramă* etc., variante semantice, evoluând spre diferenţiere lexicală:: *cifru / cifră, cartel / cartelă, deviz / deviză* etc. Ambiguitatea de gen este rezolvată, în general, prin impunerea uneia dintre variante ca formă literară.

Substantivele care satisfac ambele contexte de plural (c) şi (d) au o formă de singular care satisface contextul nespecific (a), încadrându-se în clasa masculinelor prin contextul specific (c) şi în clasa neutrelor prin contextele nespecifice (a) şi (d):

(a) acest *astru, curent, produs* etc.;

(c) aceşti *aştri, curenţi, produşi* etc.;

d) aceste *astre, curente, produse* etc.

Substantivele cu două forme de gen, masculine şi neutre, sunt de obicei variante neologice, rezultate ale adaptării lor morfologice, având acelaşi sens: *aştri / astre, viruşi, virusuri* etc. sau diferenţiate semantic: *radicali, radicale, segmenţi, segmente, robineţi, robinete* etc., uneori diferenţiate stilistic. Tendinţa acestor substantive este extinderea formei de masculin, în cazul variantelor cu acelaşi sens: *aştri, viruşi* etc. şi evoluţia variantelor de gen în omonime parţiale: *calcul / calculi, calcul / calcule*.

1.3.5. Preluarea caracteristicilor de gen ale substantivului de către substitute (pronume, numeral) face posibilă încadrarea sa în clasa masculinelor, a femininelor şi chiar a neutrelor prin stabilirea referinţei pronominale. Numele de animate personale sunt substituibile cu pronume personale de persoana a III-a, celelalte substantive cu pronume demonstrative (sau orice alt pronume cu forme variabile de gen, număr şi caz. Clasa genului masculin cuprinde substantive care pot fi substituite în context prin pronumele personale *el, ei* sau prin pronumele demonstrative *acesta, aceştia*. Clasa genului feminin cuprinde substantive substitubile în context prin pronumele personale *ea, ele* sau prin pronumele demonstrative *aceasta, acestea*. Clasa genului neutru include substantive care pot fi substituite în context prin pronumele demonstrative *acesta, acestea*.

1.4. În plan paradigmatic, genul se manifestă prin selecţia anumitor afixe morfologice (desinenţe) (vezi cap. 4. Exprimarea categoriilor gramaticale) şi printr-un sistem de omonimii specifice. Stabilirea unor clase formale reprezentând cele trei genuri; masculin, feminin, neutru se

poate realiza numai prin particularităţi flexionare specifice tuturor categoriilor gramaticale, având în vedere manifestarea solidară a afixelor morfologice. Omonimiile substantivale depăşesc cadrul categoriei gramaticale a genului, implicând şi celelalte categorii ale flexiunii substantivului.

1.5.1. În plan semantic, categoria gramaticală a genului la substantiv se realizează parţial: clasele de gen, masculine, feminine, neutre sunt nemotivate, dar includ unele substantive al căror gen gramatical coincide cu genul natural (vezi 1.5.2.a). Din punct de vedere semantic, categoria gramaticală a genului se manifestă prin capacitatea substantivului de a exprima particularităţi de conţinut privitoare la sexul fiinţelor.

1.5.2. Exprimarea genului natural prin genul gramatical implică încadrarea substantivelor într-o distincţie mai generală, supraordonată, între caracteristicile: animat (însufleţit) şi inanimat (neînsufleţit) ale obiectului denumit de substantiv, prezenţa sexului fiind proprie fiinţelor, iar absenţa sexului fiind specifică inanimatelor.

Constituirea unei subclase substantivale de gen a numelor de animate (fiinţe), cu trăsăturile [+ Animat] [+ Sex], opusă subclasei substantivale a numelor de inanimate, marcate [– Animat] [– Sex] este relevantă pentru caracterizarea semantică a clasei genului neutru, rezervată aproape exclusiv inanimatelor. Cele câteva nume de animate grupate la genul neutru sunt substantive generice: *animal, mamifer, dobitoc* etc. sau substantive colective (nume ale grupului de animate): *popor, trib, grup, colectiv, stol, cârd* etc., al căror gen gramatical nu actualizează diferenţieri semantice.

Repartizarea numelor de inanimate în celelalte două clase ale genului masculin şi feminin are un caracter sistematic pentru anumite serii lexicale. Sunt masculine: numele de arbori: *măr, păr, brad, fag* etc; numele lunilor anului; *ianuarie, februarie* etc.; numele notelor muzicale; *do, re, mi* etc.; numele cifrelor şi a numerelor: *unu, doi, trei* etc.; numele literelor alfabetului*: a, b, c, d, e* etc., sunt feminine: zilele săptămânii, părţile zilei şi anotimpurile: *luni, marţi, dimineaţă, seară, iarnă* etc.; numele de acţiuni (substantive provenite din infinitive verbale): *citire, plecare, venire* etc.., majoritatea numelor de însuşi ri: *bunătate, frumuseţe, prostie* etc., stări şi sentimente: *frică, oboseală, iubire* etc.

1.5.2. Numele de animate se grupează, alături de numele de inanimate, în clasele genului masculin şi feminin, eterogene din punctul de vedere al încadrării mofologice a substantivelor după criterii semantice. Repartizarea numelor de animate în fiecare dintre cele două clase de gen poate fi a) motivată sau b) nemotivată.

În varianta (a), distincţia dintre substantivele masculine şi cele feminine corespunde deosebirilor de sex ale animatelor unisexuate. În clasa substantivelor masculine se includ numele fiinţelor de sex bărbătesc: nume personale: *om, bărbat* etc. (desemnate după vârstă: *copil, flăcău, moşneag* etc., grad de rudenie: *tată, fiu, frate,* etc., stare civilă: *soţ, mire* etc., apartenenţă etnică: *român, francez* etc., stare socială: *boier, muncitor* etc., profesie: *învăţător, fierar* etc.) şi nume nonpersonale (animale / păsări, mai ales domestice) *cal, lup, leu, vultur, cocoş* etc. (desemnate după vârsta animalului: *viţel, miel,* etc.). Clasa substantivelor feminine cuprinde numele fiinţelor de sex femeiesc, nume personale *femeie, fată* etc. (desemnate după vârstă: *copilă, babă* etc., grad de rudenie: *mamă, fiică, soră* etc., stare civilă: *soţie, mireasă* etc., apartenenţă etnică: *româncă, franţuzoaică* etc., stare socială: *boieroaică, ţărancă* etc., profesie: *învăţătoare, doctoriţă* etc.) şi nume nonpersonale (animale / păsări); *oaie, capră, vulpe, gâscă, găină* etc. (desemnate după vârstă: *viţică, purcea, căpriţă* etc.).

In varianta (b), încadrarea de gen a substantivelor animate nu are în vedere distincţiile semantice de sex. Numele de animate al căror gen gramatical nu este legat de genul natural, numite substantive *epicene,* sunt distribuite în clase de gen diferite: masculine, feminine sau chiar neutre (*macrou*) în afara criteriilor semantice. Substantivele epicene, atât cele masculine, cât şi cele feminine, sunt nume de animate nonunisexuate, nonpersonale: animale (sălbatice): *râs, jder, mistreţ, hipopotam, cangur, dromader, crocodil,* respectiv, *hienă, cămilă, balenă, vidră, nutrie, nevăstuică* etc.; păsări: *vultur, şoim, struţ, pescăruş* etc., respectiv, *ciocârlie, vrabie, privighetoare, ciocârlie, dropie* etc.; peşti: *crap, somn, păstrăv, delfin, rechin* etc., respectiv, *ştiucă, păstrugă, mreană, cegă* etc.; insecte: *păianjen, purice, păduche, licurici* etc., respectiv, *muscă, albină, viespe, molie, libelulă, furnică* etc., precum şi nume de animate personale masculine: *făt, sugar* etc. şi feminine: *rudă, călăuză, victimă* etc. Caracteristicile substantivelor epicene apar şi la numele generice cu formă unică de masculin: *om, părinte* etc. sau cu formă unică de feminin: *persoană, fiară, jivină, sălbăticiune, orătanie* etc.

Indiferenţa substantivelor epicene faţă de exprimarea diferenţierilor de sex caracteristice animatelor distinge substantivele epicene de substantivele de subgen comun, care, dimpotrivă, exprimă opoziţia semantică de gen, deşi au formă unică, creatoare de ambiguitate.

Ca nume de animate, substantivele epicene nu exprimă, dar presupun genul natural, incluzând posibilitatea distincţiilor semantice privitoare la sex. Genul natural poate fi actualizat de substantivele epicene doar contextual, în concordanţă sau în discordanţă cu genul gramatical, de obicei prin determinanţi postpuşi organizaţi în perechi *mascul, bărbătuş*

/ femelă: *cangur-mascul / cangur-femelă, hienă-mascul / hienă-femelă* sau prin derivări moţionale: *jderoaica, elefănţiţa, vrăbioi, dropioi* etc.

Încadrarea nemotivată de gen a numelor de animate este evidentă mai ales în cazul unor substantive al căror gen gramatical este în contradicţie cu genul natural. Este cazul substantivelor feminine care denumesc persoane cu ocupaţii exclusiv bărbăteşti: *santinelă, ordonanţă, beizadea* etc.

1.5.4. Numele de animate unisexuate, al căror gen gramatical corespunde genului natural (a), pot fi grupate după modul de exprimare a distincţiei semantice şi gramaticale de gen:

a_1) prin raportare la genul (sexul) opus, caracteristică substantivelor (numite şi *corelative*) alcătuitoare a unor perechi (cupluri)de gen, masculine / feminine.

Exprimarea opoziţiei de gen prin perechi substantivale de gen are trei variante lexicale:

• prin cuvinte diferite (cu radical diferit), în cazul substantivelor heterogene: *bărbat / femeie, băiat / fată, berbec / oaie, cocoş / găină* etc.;

• prin cuvinte înrudite (cu acelaşi radical şi afixe diferite);

- cuvânt-bază şi derivat, în cazul substantivelor mobile, formate cu ajutorul sufixelor moţionale; feminine (de la un cuvânt-bază masculin): *-ă: elev / elevă, avocat / avocată, -că: ţăran / ţărancă, român / româncă; -easă: preot / preoteasă, împărat / împărăteasă; -iţă: doctor / doctoriţă, pictor / pictoriţă; -oaică: lup / lupoaică, zmeu / zmeoaică* etc. sau masculine (de la un cuvânt-bază feminin): *-an: gâscă / gâscan, curcă / curcan; -oi: broască / broscoi, vulpe / vulpoi* etc.

- două derivate cu perechi de sufixe moştenite sau împrumutate: *-tor / -toare: învăţător / învăţătoare, scriitor / scriitoare; -el / -ică: nepoţel / nepoţică, -eur / euză: maseur / maseuză* etc.

• prin acelaşi cuvânt (cu determinanţi diferiţi) în cazul substantivelor de subgen comun: *acest / un complice / această / o complice.*

Caracterizarea de gen este fixă pentru fiecare termen al perechii masculin / feminin, chiar în cazul derivării moţionale. De altfel formarea perechilor de gen este caracteristică şi clasei substantivelor animate, în cadrul cărora numele masculine de arbori alcătuiesc de cele mai multe ori o pereche derivativă cu numele feminine ale fructelor: *păr / pară, prun / prună, nuc / nucă* etc. Constituirea perechilor de gen în cadrul acestor două serii lexicale ale unor nume de inanimate este o moştenire a limbii latine. Perechile de gen gramatical nu exprimă consecvent distincţiile

dintre sexe, implicând alte caracteristici semantice*: copil / copilă, făt / fată* etc.

a$_2$) fără raportare la genul (sexul) opus; exprimarea unisexuatului se face prin substantive exclusiv masculine, care desemnează persoane cu atribute specifice sexului masculin: *bariton, tenor, bas* etc. sau cu ocupaţii / ranguri exclusiv bărbăteşti: *amiral, cantor, gropar, marinar, papă, paşă, popă, soldat, voievod* etc., sau prin substantive feminine care desemnează persoane cu atribute specifice sexului feminin; *soprană, altistă, lehuză, gravidă* etc. sau cu ocupaţii feminine: *moaşă, soră (de caritate), casnică* etc, mai rar, animate nonpersonale feminine: *matcă, cloşcă* etc.

1.5.5. Diviziunea clasei animatelor pe baza opoziţiei personal [+Uman] / nonpersonal [–Uman], este considerată criteriul delimitării, în cadrul claselor genului masculin şi a genului feminin, a unei (sub)clase a genului personal, alcătuite din nume comune şi proprii de persoană. Delimitarea (sub)genului personal este susţinută de o serie de particularităţi flexionare sau sintactice; defectivitate de număr, conservarea vocalismului şi a consonantismului radicalului la genitiv-dativ; *Floarei, Ileanei* etc., marcarea genitiv-dativului cu desinenţe specifice: *Rodicăi, Neagăi* etc., procliza articolului *lui* la genitiv-dativ: *lui vodă, lui Ion* etc., prepoziţia *pe* în exprimarea acuzativului-obiect direct; *văd pe tata, pe Ion* etc., prezenţa vocativului marcat de desinenţe specifice: *Ioane, Mario* etc.,, care nu se manifestă însă omogen la subclasele lexicale implicate. De altfel, particularităţile atribuite numelor personale depăşesc limita acestora, înregistrându-se şi la unele nume proprii de animale*: lui Grivei, îl văd pe Azorel* etc. Particularităţile genului personal marchează gramatical individualizarea persoanei sau a unui obiect animat nonpersonal, încadrându-se, de fapt, diferenţierii comun / propriu animat. Unele dintre numele comune susceptibile de a se încadra în (sub)genul personal, denumind grade de rudenie; *mamă, tată, tanti* etc. sau, mai rar, funcţii; *vodă etc.* au caracteristicile unor nume proprii. Diferenţierea comportamentului flexionar al numelor de persoană individualizate este considerată o tendinţă de marcare gramaticală a unor trăsături semantice în interiorul subclasei animatelor.

1.6. Principala caracteristică a genului substantival, indiferent de tipul încadrării (motivate sau nemotivate) a substantivelor în clasele genului masculin sau feminin sau de manifestarea sintactică, morfologică sau semantică a acestei categorii gramaticale, este caracterul său fix. Existenţa a numeroase substantive cu două forme de gen, ambigue sub raportul caracterizării substantivului ca masculin, feminin sau neutru, nu constituie o excepţie a fixităţii genului substantival, întrucât fiecare dintre

cele două forme reprezintă o variantă de încadrare morfologică a substantivului (cu gen fix).

2. Categoria gramaticală a numărului

2.1. Numărul la substantiv este o categorie gramaticală flexionară, exprimând, prin opoziţia dintre formele de singular şi plural, distincţia semantică dintre un exemplar (unitate) şi mai multe exemplare (pluralitate) dintr-o clasă de obiecte de acelaşi fel. Numărul este o categorie gramaticală cu doi termeni: *singular* şi *plural*.

2.2. Numărul gramatical se realizează în cadrul distincţiei dintre substantivele *numărabile* sau *discrete* şi substantivele *nenumărabile* sau *nondiscrete* (vezi 2.5.). Categoria numărului este realizată numai de substantivele numărabile. Substantivele nenumărabile sunt forme exclusive de singular, neparticipante la opoziţia de număr.

Distincţia substantivală numărabile / nenumărabile se realizează prin:

• compatibilitatea / incompatibilitatea cu anumiţi determinanţi adjectivali cantitativi (de cuantificare) la plural: adjective numerale cardinale *doi ~; două ~* (*un elev, doi elevi; două eleve)* etc., adjective nehotărâte: *atâţi, destui, mulţi, puţini, oricâţi ~; atâtea, destule, multe, puţine, oricâte ~* (*atâţi, destui, mulţi, puţini, oricâţi mulţi elevi* etc.*; atâtea, destule, multe, puţine, oricâte, multe eleve* etc.), adjective interogative şi relative: *câţi ~; câte ~ (câţi elevi* etc.*; câte eleve* etc.*);*

• incompatibilitatea / compatibilitatea cu anumiţi determinanţi adjectivali cantitativi (de cuantificare) la singular: • adjective nehotârâte: *atât, destul, mult, puţin, oricât ~; atâtă, destulă, multă, puţină, oricâtă ~* (*atât, destul, mult, puţin, oricât sânge, curaj* etc.*; atâtă(a), destulă, multă, puţină, oricâtă ceară, cinste* etc.), • adjective interogative şi relative: *cât ~; câtă ~* (*cât sânge, curaj* etc.*; câtă ceară, cinste* etc.).

2.3. În plan sintactic, categoria gramaticală a numărului substantivului, ca şi cea a genului, se manifestă prin acordul gramatical impus determinanţilor (articol, adjectiv), în cadrul G(rupului N(ominal), substitutelor (pronume, numeral), verbului la diateza pasivă (numai în poziţia de subiect al verbului). Caracteristica de număr a substantivului-centru este repetată de către adjuncţi, realizând coeziunea G(rupului N(ominal) sau este transmisă substitutelor şi determinanţilor acestora.

2.3.1. Valorile de singular şi de plural ale substantivelor se disting prin disponibilitatea combinatorie cu anumite contexte adjectivale (calificative, pronominale). Dintre cele patru tipuri de contexte adjectivale ale substantivului (vezi 1.3.1.), formele substantivale de singular admit unul dintre contextele:

(a): frumos(ul) / acest / un *copil, copil* ~ frumos;

(b): frumoasă(a) / această / o *casă, casă* frumoasă.

Formele substantivale de plural admit unul dintre contextele:

(c) frumoşi (i) / aceşti / doi *copii, copii* frumoşi ;

(d) frumoase(le) / aceste / două *case*, *case* frumoase.

Selectarea unuia dintre cele două contexte de singular şi a unuia dintre cele două contexte de plural de către fiecare substantiv se realizează în cadrul claselor de gen masculine: (a) şi (c), feminine: (b) şi (d), neutre (a) şi (d).

Substantivele care prezintă două forme distincte, compatibile cu unul dintre contextele de singular, respectiv cu unul dintre contextele de plural sunt considerate *variabile* sub aspectul numărului.

2.3.2. Unele forme substantivale au caracteristica de a satisface cu o singură formă atât un context de singular, cât şi unul de plural:

(a)acest *unchi* / (c) aceşti *unchi*;

(b) această *învăţătoare* / (d) aceste *învăţătoare*;

(a)acest *nume* / (d) aceste *nume*.

Acestora li se adugă şi unele dintre substantivele de subgen comun care satisfac ambele contexte de singular, şi ambele contexte de plural:

(a) acest *mofturilă, târâie brâu, gură-cască;*

(b) această *mofturilă, târâie brâu, gură-cască;*

(c) aceşti *mofturilă, târâie brâu, gură-cască;*

(d) aceste *mofturilă, târâie brâu, gură-cască.*

Substantivele care prezintă o formă unică, compatibilă atât cu un context de singular, cât şi cu un context de plural sunt considerate *invariabile* sub aspectul numărului sau chiar substantive de *număr comun.*

2.3.2. Substantivele *defective* de număr se caracterizează prin compatibilitatea cu un singur context adjectival: fie de singular: (a) acest *aur* sau (b) această *cinste*, în cazul substantivelor *singularia tantum*, fie de plural: (c) aceşti *ochelari* sau (d) aceste *icre,* în cazul substantivelor *pluralia tantum*.

2.3.3. Unele substantive feminine şi neutre prezintă forme diferite (variante libere) care satisfac acelaşi context de plural (d). Substantivele cu forme duble de plural se încadrează în aceeaşi clasă de gen, deosebindu-se de substantivele cu forme duble de gen, care satisfac ambele contexte de singular sau ambele contexte de plural, încadrate, în clase de gen diferite(vezi *supra* 1.3.4.).

Substantivele feminine satisfac cu o singură formă contextul (b) şi cu două forme contextul (d):

(b) această *roată, vreme, copertă* etc

(d) aceste *roţi / roate, vremi / vremuri, coperte / coperţi* etc.

Substantivele neutre satisfac cu o singură formă contextul (a) şi cu două forme contextul (d):

(a) acest *chibrit, nivel, pardesiu* etc

(e) aceste *chibrite / chibrituri, nivele / niveluri, pardesiu / pardesie* etc.

Formele duble de plural pot reprezenta registre semantice şi stilistice diferite.

2.4. Categoria numărului se realizează paradigmatic în cadrul claselor de gen ale substantivelor: masculine, feminine, neutre, manifestându-se prin opoziţia între o formă nemarcată de singular şi o formă marcată de plural sau între două forme marcate diferit de singular şi de plural. Manifestarea paradigmatică a numărului prin diferenţierea formelor de singular şi plural nu caracterizează toate substantivele, care se clasifică, după acest criteriu, în substantive variabile şi invariabile (vezi *supra*. 2.3.1.,2.3.2.). Mărcile de număr se caracterizează prin amalgamarea cu indicii altor categorii gramaticale: gen, număr, caz şi uneori, determinare (vezi 5. Exprimarea categoriilor gramaticale).

2.5. În plan semantic, realizarea categoriei gramaticale a numărului, în cadrul distincţiei dintre substantivele *numărabile* sau *discrete* şi *nenumărabile* sau *nondiscrete*, precum şi defectivitatea de număr corespund unor particularităţi semantice a obiectelor denumite de substantiv, care fac posibilă / imposibilă participarea substantivului la opoziţia de număr: divizibilitatea / indivizibilitatea, multiplicitatea / unicitatea, caracterul concret / abstract, generic / individual.

Substantivele participante la categoria gramaticală a numărului sunt numărabile şi, în cele mai multe cazuri, concrete (vezi….(substantive concrete), denumind obiecte aparţinând unor clase divizibile, care permit distincţia între unitate şi pluralitate (vezi supra 2.1.).

Substantivele defective de număr sunt nenumărabile (substantivele: *singularia tantum)* sau numărabile, nepermiţând, însă, distincţia dintre unitate şi pluralitate (substantivele: *pluralia tantum)*.

Substantivele defective de număr coincid cu unele clase semantice ale substantivului (vezi…..) .

Substantivele *singularia tantum* cuprind:

• substantivele masive (nume de materie): *aur, miere, ceară, sânge, unt* etc.;

• substantivele abstracte, grupând numele de calitate: *cinste, onestitate, curaj*, nume de stare: *foame, sete, ruşi ne* etc.;

• unele substantive colective: *tineret, muncitorime, studenţime* etc.,

• substantive individuale (de individualizare) care includ: • substantive comune (apelative personale: *bade, neică, taică, vodă,* nume

de discipline ştiinţifice: *fizică, chimie, biologie* etc., sportive: *tenis, şah, fotbal* etc.); • substantive proprii (nume de persoană: *Ion, Ana* etc., nume de animale: *Grivei, Dumana* etc., nume de locuri: *Blaj, Timişoara* etc., nume de astre: *Algor, Casiopeea* etc. (vezi ...).

Substantivele *pluralia tantum* cuprind

• substantive nonmasive (nume de materie): *bale, câlţi, icre, zoaie* etc.;

• substantive concrete (nume de părţi ale corpului): *măruntaie, şale* etc. şi nume de obiecte alcătuite din două părţi identice: *ochelari, iţari, foarfece* etc.;

• substantive abstracte: *anale, analecte, memorii, antimemorii* etc.,

• substantive proprii: *Bucureşti, Ploeşti* (vezi...) etc.

Cu toate că au sens diferenţiat şi manifestări gramaticale distincte, clasele substantivelor numărabile şi a celor nenumărabile nu sunt închise: multe substantive nenumărabile trec în clasa substantivelor numărabile prin schimbarea sensului (de la numele de materie-masive la numele de sorturi ale materiei respective: *carne > cărnuri, brânză > brânzeturi, catifea > catifele* etc., de la numele de calitate la numele obiectului înzestrat cu acea calitate: *bunătate > bunătăţi, frumuseţe > frumuseţi, ruşi ne > ruşi ni* etc., de la substantive colective (de grup) la numele unor grupuri: *mulţime > mulţimi, brădet > brădeturi* etc., sau a funcţiei denominative de la nume proprii unice la nume proprii multiple: *Ioni, Timişoare* etc.

3. Categoria gramaticală a cazului

3.1. Cazul substantivului este o categorie gramaticală de relaţie (relaţională), specifică flexiunii nominale, care exprimă raporturile şi funcţiile sintactice ale substantivului în cadrul enunţului. Categoria gramaticală a cazului are cinci termeni (valori), numite *cazuri*: nominativ (N.), acuzativ (Ac.), genitiv (G.), dativ (D.) şi vocativ (V.)., manifestându-se printr-un sistem de opoziţii bazate pe distincţii sintactice, formale şi semantice.

3.2.1. Exprimarea categoriei gramaticale a cazului se caracterizează prin sincretism sau omonimie formală şi implicit, prin ambiguitate. Celor cinci valori cazuale le corespund un număr mai mic de forme distincte (una, două sau trei forme). Cazurile omonime sau sincretice se caracterizează prin identitatea formei şi prin diferenţierea valorii, a relaţiilor şi funcţiilor exprimate. Flexiunea substantivală include următoarele tipuri de omonimii cazuale generale: nominativ (N.)= acuzativ (Ac.), genitiv (G.) = dativ (D.).

Dezambiguizarea formelor cazuale omonime se poate face prin raportarea la formele de substituţie echivalente din flexiunea pronominală, distincte pentru fiecare caz. Cazul gramatical al formei substantivului *copilul* din enunţurile: *Pleacă copilul. Mângâie copilul* se precizează prin referinţa pronominală corespunzătoare, nominativ în primul enunţ: *El pleacă.*, acuzativ în al doilea enunţ: *Il mângâie.* Prin substituţie pronominală se clarifică cazul gramatical al formei substantivale *copilului* din enunţurile: *Jucăria copilului.* A dat copilului jucăria, genitiv, în primul enunţ *Jucăria lui.*, dativ, în al doilea enunţ: *I-a dat jucăria.*

3.2.2. Sincretismul cazurilor explică numărul diferit de termeni acceptaţi ai categoriei gramaticale a cazului în flexiunea substantivală: • trei cazuri corespunzătoare formelor cazuale distincte; • cinci cazuri corespunzătoare formelor pronominale de substituţie distincte; • şase cazuri, dacă se reunesc, într-o valoare de caz separată, formele substantivale, care nu acceptă substituţia cu forme pronominale: *Doarme toată noaptea, Aşteaptă ore întregi., L-au ales conducător, Il învaţă matematică*, (în expresii verbale sau adjectivale) *a se supăra foc, a se certa furcă, plin ochi, sănătos tun.* Diversitatea termenilor propuşi pentru cea de a şasea valoare cazuală: *caz locativ*, *caz temporal*, *caz direct* sau *caz neutru* indică dificultatea de a reuni forme substantivale atât de diferite sub raport sintactic (contextual). Posibilitatea de substituire a unora dintre substantivele de acest fel prin adverbe (*Doarme îndelung, Aşteaptă mult, a se supăra tare, a se certa grozav, foarte plin, tare sănătos*) sugerează o schimbare a valorii lor gramaticale. Adverbializarea substantivelor de acest fel, însoţită uneori de atenuarea sensului denominativ, este marcată de neparticiparea la categoriile de gen, număr, caz şi determinare. Celelalte două cazuri prezentate: *Il învaţă matematică.*, *L-au ales conducător.,* sunt încadrabile în valoarea de acuzativ a obiectului direct secund sau a elementului predicativ suplimentar.

3.3. În plan sintactic, valorile de caz pot fi caracterizate sub aspectul relaţional (posibilităţile combinatorii cu ceilalţi constituenţi ai enunţului sau în cadrul unui grup sintactic), precum şi sub aspectul funcţiilor sintactice.

3.3.1. Din punct de vedere relaţional, vocativul (V.), se distinge de celelalte cazuri: nominativ (N.), acuzativ (Ac.), genitiv (G.), dativ (D.), care admit relaţii de dependenţă unele faţă de celelalte în cadrul aceleiaşi propoziţii, prin incompatibilitatea cu orice relaţii de dependenţă în cadrul enunţului. Vocativul este un caz nondependent, care poate reprezenta o comunicare de sine stătătoare (o chemare, un ordin, o ameninţare sau o rugăminte): *Băiete! Omule! Fetiţo!* sau poate fi inclus într-un enunţ: *Ascultă, vere! Ce faci, vecino* ?, fără a contracta relaţii sintactice.

Celelalte cazuri, considerate dependente sau ale dependenţei, se caracterizează din perspectiva tipului de dependenţă pe care o stabilesc în cadrul enunţului.

Între cazurile dependente, nominativul (N.) este un caz incompatibil cu relaţia de subordonare (caz al nonsubordonării), faţă de valorile cazuale compatibile cu relaţia de subordonare: (acuzativ (Ac.), genitiv (G.), dativ (D.). Nominativul este un caz compatibil numai cu relaţia de interdependenţă (dintre subiect şi predicat) sau cu relaţia de echivalenţă (dintre o apoziţie şi un substantiv sau un substitut al substantivului cu orice funcţie sintactică în enunţ, dintre un nume predicativ şi un substantiv sau un substitut al substantivului cu rol de subiect).

Cazurile specifice subordonării, numite şi *cazuri regim:* (acuzativ (Ac.), genitiv (G.), dativ (D.), fiind guvernate sau regizate de un alt cuvânt, se caracterizează prin relaţia cu elemente regente diferite în cadrul unor grupuri sintactice.

Între cazurile subordonării, Genitivul (G.) este cazul dependenţei faţă de un substantiv sau un substitut al substantivului (pronume, numeral), fiind integrat în structura unui grup nominal: *eleva şcolii / cel al şcolii*, *oricare al clasei, toţi ai casei; doi ai familiei* etc., respectiv, al incompatibilităţii cu un regent verbal, deci al neparticipării la constituirea unui grup verbal. Genitivul (G.), caz al subordonării non-verbale se opune dativului (D.) şi acuzativului (Ac.), care sunt cazuri ale subordonării faţă de un verb, incluse în structura unui grup verbal: *Îi dau elevului o carte.*

Cele două cazuri ale subordonării verbale, dativul (D.) şi acuzativul (Ac.) se deosebesc între ele prin dependenţa dativului nu numai faţă de verb, cişi faţă de un adjectiv: *activitate prielnică sănătăţii*, prin apartenenţa la structura atât a grupului verbal, cât şi a grupului adjectival. Acuzativul este un caz regim impus de verbele tranzitive, în structura grupului verbal: *ascult muzică;* şi de prepoziţii, în structura grupului prepoziţional: *vorbesc despre muzică.*

3.3.2. Posibilităţile combinatorii cu prepoziţii în cadrul grupului prepoziţional nu pot caracteriza fiecare valoare cazuală, deosebind cazurile nonprepoziţionale nominativ (N.) şi vocativ (V.) de cazurilor prepoziţionale: acuzativ (Ac.), genitiv (G.), dativ (D.). Distincţia se suprapune parţial peste delimitarea cazului direct: nominativul (N.) de cazurile oblice: acuzativ (Ac.), genitiv (G.), dativ (D.). Incompatibilitatea cu prepoziţia a cazurilor nominativ şi vocativ se explică prin poziţia lor de nonsubordonare în context, respectiv, de independenţă faţă de context; construcţiile prepoziţionale sunt specifice cazurilor subordonării.

3.3.3. Valorile de caz ale substantivului pot fi caracterizate şi prin realizarea unor funcţii sintactice specifice pentru fiecare caz.

Vocativul se diferenţiază de celelalte cazuri prin absenţa oricărei funcţii sintactice.

Nominativul este cazul specific subiectului: *Elevul învaţă. Maria este harnică. Cartea a fost citită de elev. Este frig.* şi atributului substantival apoziţional (neacordat): *Ioana, colega mea, citeşte. Colega mea Ioana învaţă.*

Acuzativul este caracterizat de funcţiile specifice de complement direct: *L-am văzut pe prietenul tău. Aştept vacanţa.,* complement de agent: *Lucrarea este făcută de colegul meu*, complementul indirect prepoziţional: *Mă gândesc la copilărie.,* precum şi prin realizarea tuturor tipurilor de complemente circumstanţiale (inclusiv complementelor de loc, de timp şi de mod nonprepoziţionale: *Umblă toată ţara. Scrie ore întregi. Se face colac*.)

Genitivul are ca funcţie specifică atributul substantival genitival: *Cartea elevului este gratuită.*

Dativul se caracterizează prin funcţia de complement indirect nonprepoziţional: *Îi dau elevului o notă bună*. Celelalte funcţii sintactice îndeplinite de diferite cazuri sunt nespecifice pentru o anumită valoare cazuală.

3.4. În plan paradigmatic, categoria gramaticală a cazului, caracterizată prin omonimie formală, se exprimă prin mărci cazuale care se manifestă solidar cu indicii celorlalte categorii gramaticale (vezi cap. 5. Exprimarea categoriilor gramaticale).

3.5. Cazurile substantivului pot fi definite şi în termenii unor trăsături semantice distinctive.

Prin componenta afectivă şi apartenenţa la planul expresiv al limbii, vocativul se opune cazurilor situate în planul reprezentativ al comunicării. Vocativul se defineşte drept caz al apelaţiei, al adresării directe, prin implicarea interlocutorului (adresarea către interlocutor), într-un plan distinct de cel al mesajului comunicat prin enunţ. Vocativul apare adesea în contextul verbului la imperativ şi al interjecţiei: *Măi Ioane, vino acasă ! Hai, băiete, la treabă !*

[Trăsăturile semantice distinctive ale cazurilor opuse vocativului sunt identificate ca: „reflectare”, „selectare”, „orientare” (Paula Diaconescu, *Le système casuel du roumain*, în Cahiers de linguistique théorique et appliquée, I, 1962): Nominativul se caracterizează prin absenţa acestor trei trăsături (nonreflectare, nonselectare, nonorientare,), acuzativul, prin prezenţra trăsăturii „reflectare”şi absenţa celorlate două trăsături (nonselectare, nonorientare), genitivul se distinge prin prezenţa trăsăturii „selectare” şi prin nonreflectare, nonorientare, dativul, prin prin prezenţa trăsăturii „orientare”şi prin nonreflectare, nonselectare.]

Nominativul este, în general, cazul denominaţiei (al denumirii) obiectului. Prin cazul nominativ se exprimă specific agentul acţiunii: *Elevul rezolvă problema.* Celelalte informaţii semantice legate de exprimarea pacientului acţiunii (în construcţiile pasive): *Scrisoarea este compusă de mama.,* a experimentatorului (în cazul verbelor de stare): *Fata se plictiseşte.,* a instrumentului acţiunii: *Stiloul scrie uşor.,* a locativului: *Mă ustură ochii* sunt comune mai multor valori cazuale.

Acuzativul neprepoziţional exprimă specific reflectarea acţiunii asupra unui obiect, indicând obiectul direct al acţiunii: *Zugrăvesc casa.* Semnificaţia locativă: *El străbate munţii*. şi cea temporală: *Lucrează trei ore*. a acuzativului nepropoziţional se alătură numeroaselor circumstanţe ale acţiunii exprimate de aceeaşi valoare cazuală.

Acuzativul prepoziţional (gramaticalizat) poate exprima ca şi nominativul, în contextul unor verbe specifice, pacientul acţiunii: *Il văd pe profesor.,* experimentatorul acţiunii (în cazul verbelor de stare): *Pe copil îl doare capul.*, beneficiarul acţiunii: *El îl ajută pe tata*. şi ţinta acţiunii: *El îl ajunge din urmă pe colegul său.*

În cadrul grupului prepoziţional, acuzativul poate participa la exprimarea agentului unei acţiuni (în relaţia cu un verb la diateza pasivă): Temele sunt rezolvate *de elevi*. Acuzativul prepoziţional este un caz al circumstanţei acţiunii având, mai mult decât alte valori cazuale, posibilitatea de a exprima toate aspectele determinării circumstanţiale a verbului sau a adjectivului sau menţionarea circumstanţelor (spaţiale: *Cabana se află în sat. Se îndreaptă către mare. Este harnic la câmp.,* temporale: *Vine după sosirea trenului., Vesel după petrecere, el nu s-a mai certat cu nimeni.,* modale: *Seamănă cu o floare. Miroase a brad*., cauzale: *Se îmbolnăveşte de frică. Omul, roşu de mânie, a plecat.,* finale: *El învaţă pentru examen*., condiţionale: *Vom acţiona la nevoie, Sunt un om prudent în caz de pericol.,* instrumentale: *Pescuieşte cu undiţa*.**,** sociative: Se plimbă *cu prietenii*., de relaţie: Este bun *la matematică*.*;* cumulative: *Pe lângă studii* trebuie şi talent*.,* de excepţie: *În afară de părinţi* nu are ajutor*.,* opoziţionale: *În loc de apalauze* s-a lăsat o tăcere etc.). Acuzativul prepoziţional, în context nominal, exprimă calitatea obiectului: *carte de literatură*, greşeală *de tipar*; etc., materia: *bloc de piatră, gard de lemn*; (mai rar) posesia*: om cu bani, vecin cu casă de vânzare,* înrudirea: *frate cu mama, nepot de soră*; precum şi numeroase ipostaze circumstanţiale: locul: *casa de lângă râu;* timpul: *oboseala de după efort*; cauza: *paguba din neglijenţă;* scopul: *învăţătura pentru examen;* instrumentul: *cântatul la vioară;* asocierea: *excursia cu colegii*.

Genitivul are valorile semantice bine marcate, exprimând, în cadrul raportului de posesie, posesorul unui obiect (*genitiv posesiv*): *cartea colegului*, apartenenţa: elevul *şcolii;* originea, provenienţa sau

descendenţa (*genitivul originii*): băiatul *mamei*; denumirea (*genitivul denominativ*): Râul *Lotrului*, Vârful *Omului,* luna *lui mai*. În cazul numelor de acţiune (postverbale), genitivul poate exprima autorul acţiunii denumite: venirea *elevilor* (*genitiv subiectiv***)** sau obiectul acţiunii denumite (*genitiv obiectiv*): citirea *cărţii*. În cadrul grupului prepoziţional, genitivul poate fi cazul obiectului indirect sau al circumstanţelor acţiunii.

Dativul, cazul obiectului gramatical indirect, exprimă, în cadrul unui raport de atribuire, destinaţia / destinatarul acţiunii / însuşirii: *Dau o notă elevului; deschis iniţiativei,* beneficiarul acţiunii*:Băiatului îi place fotbalul*. Semantica dativului implică participarea obiectului indirect la acţiune, dativul având caracter personal în comparaţie cu acuzativul care se realizează atât ca un caz nonpersonal, cât şi personal. În registrul popular şi arhaic, dativul apare cu valoare locativă (dativul locului) în expresii: *a sta locului, a râmâne locului, a se duce dracului, a se aşterne drumului* etc. În cadrul grupului prepoziţional, cazul dativ are semnificaţie instrumentală: *Reuşeşte graţie talentului său*., *Este un om fericit mulţumită împrejurărilor*., modală: *Se comportă asemenea părinţilor lui*. sau cauzală: Primeşte laude *mulţumită muncii* sale.

4. Categoria gramaticală a determinării

5. Exprimarea categoriilor gramaticale

5.1. Exprimarea categoriilor gramaticale în limba română se realizează atât în plan paradigmatic, cât şi în plan sintagmatic. Manifestarea paradigmatică a categoriilor gramaticale ale substantivului caracterizează substantivele variabile, şi , în condiţiile participării la categoria determinării, şi substantivele invariabile, realizarea sintagmatică a categoriilor gramaticale este specifică substantivelor invariabile, dar şi substantivelor variabile, la care marchează suplimentar categoriile gramaticale exprimate flexionar.

Realizarea formală a categoriilor gramaticale se caracterizează prin amalgamarea indicilor de gen, număr, caz şi, parţial, determinare. Manifestarea solidară a mărcilor categoriale în flexiunea românească impune descrierea lor comună.

Mărcile categoriilor gramaticale au caracter redundant, care permite exprimarea multiplă, cumulativă a categoriei. O formă substantivală poate fi unic marcată, neredundant, dublu sau triplu marcată redundant.

Sistemul limitat de mărci flexionare şi amalgamarea lor creează numeroase omonimii morfologice, dezambiguizate contextual.

5.2. Manifestarea paradigmatică a categoriilor gramaticale de număr şi caz este marcată specific prin: desinenţe (morfeme sau afixe gramaticale specializate) sau prin alternanţe fonologice, vocalice şi consonantice (modificări ale unui sunet sau ale unui grup de sunete în radicalul unui cuvânt sau într-un sufix sub influenţa altor sunete, aparţinând desinenţei). Categoria determinării se exprimă prin formele de gen, număr şi caz ale articolului definit (hotărât), indicând şi genul, numărul şi cazul substantivelor invariabile.

5.3.1. Repartiţia substantivelor în cele trei genuri, masculin, feminin şi neutru, se realizează pe baza terminaţiilor formei substantivale de singular, cu excepţia substantivelor care nu au singular (*pluralia tantum*). Genul substantivelor nu se poate exprima decât prin afixe comune cu cele ale numărului gramatical, considerate uneori ca *desinenţe de gen,* alteori ca *desinenţe de număr.* Modul de organizare a flexiunii substantivale româneşti în cadrul clasificării de gen explică manifestarea solidară a indicilor celor două categorii gramaticale, mai corect interpretaţi ca *desinenţe de gen şi* .

Fără a fi exclusive pentru un anumit gen, terminaţiile de singular ale substantivelor, pot orienta, prin frecvenţa lor, selectarea genului sau încadrarea substantivelor în clase de gen, dar nu au capacitatea de a indica neechivoc o valoarea de gen a substantivului. Clasa genului masculin şi a genului neutru cuprinde numeroase substantive cu terminaţie consonantică: *bărbat, copac* etc., respectiv, *sat, izvor* etc., vocalică –u: *codru, membru* etc. respectiv, *teatru, templu* etc., semivocalică –u: *erou, bou* etc., respectiv, *cadou, birou* etc., clasa genului feminin este dominată de terminaţiile *-ă: fată, casă* etc., *-ea: stea, mărgea* etc., *-a: basma, cazma* etc., dar nici o terminaţie de singular nu este specifică pentru o anumită clasă de gen.

Specificitatea afixelor morfologice în stabilirea clasei de gen nu se manifestă însă numai în cadrul formelor substantivale de singular, ci şi a formelor substantivale de plural, care aparţin în egală măsură clasei de gen respective. Identificarea genului unui substantiv se face numai în cadrul opoziţiei formei de singular cu forma de plural. Genul substantivului se manifestă prin intermediul desinenţelor de singular şi plural. Afixele de gen şi număr se pot descrie prin compatibilitatea sau incompatibilitatea indicilor de singular cu mărcile de plural.

De asemenea recunoaşterea termenului nemarcat al opoziţiei de număr (desinenţă Ø): *pom / pom**i**, basma / basma**le**, drum / drum**uri*** etc. sau a termenului marcat prin *desinenţă de singular*: *codr**u** / codr**i**, cas**ă** / cas**e**, lucr**u** / lucr**uri*** se poate face numai în cadrul opoziţiei formale singular / plural.

Fiecare clasă de gen se caracterizează prin terminaţii de singular (desinenţă Ø sau desinenţă de singular), care se opun unor desinenţe de plural, pe care formele similare de alt gen, cu aceeaşi terminaţie nu le pot accepta.

5.3.2. Substantivele de genul masculin prezintă următoarele combinaţii **specifice** ale morfemelor de gen şi număr:

- (-consoană) Ø / -^{i}: *elev / elevi, lup / lupi etc.*

-u (vocalic) / -i: *ministru / miniştri, membru / membri, codru / codri etc.*

-u (semivocalic) / -i (semivocalic): *flăcău / flăcăi, bou / boi etc.*

-o / -^{i}: *flamingo / flamingi etc.*

Sunt nespecifice pentru clasa genului masculin, fiind prezente şi la genul feminin:

• combinaţiile de morfeme:

-ă / -^{i}: *popă / popi, tată / taţi* etc.

-e / -^{i}: *munte / munţi, dinte / dinţi etc,*

• morfemele comune de singular şi plural (neutralizarea opoziţiei de număr)

-i (semivovalic): *ardei, pui etc.*

-consoană palatală: *ochi, unchi etc.*

-i vocalic: *colibri etc.*

Substantivele de genul feminin sunt marcate de următoarele combinaţii **specifice** ale morfemelor de gen şi număr:

-ă / -e: *mamă, masă etc.*

-ă / -uri: *blană / blănuri, treabă / treburi* etc.

-ă / -ori: *soră / surori, noră / nurori* etc.

-ea / -le: *vergea / vergele, podea / podele* etc.

-à +-le: *macara / macarale, sarma / sarmale* etc.

-i +-le: *zi / zile*

-e / -uri: *carne / cărnuri,vreme / vremuri* etc.

-e / i (semivocalic)*: alee, alei, idee / idei* etc.

-ie / -Ø: *scânteie / scântei, cheie / chei* etc.

Sunt nespecifice pentru clasa genului feminin, fiind prezente şi la genul masculin:

•combinaţia de morfeme:

-ă / -^{i}: *poartă / porţi, uşă / uşi* etc.

-e / -^{i}: *curte / curţi, vulpe / vulpi* etc.

• morfemele comune de singular şi plural (neutralizarea opoziţiei de număr)

-i (semivocalic): *joi.*

-i vocalic: *tanti etc.*

- $^{i:}$ *luni*

-e: *învăţătoare, lucrătoare* (prezentă la genul neutru).

Substantivele de genul neutru se carcterizează următoarele combinaţii specifice ale morfemelor de gen şi număr:

(-consoană) ø / -ur^{i}: *drum / drumuri, pod / poduri* etc.

(-consoană palatală) ø / -uri: *şfichi / şfichiuri, unghi / unghiuri* etc.

(-i vocalic) ø / -uri: *alibi / alibiuri, schi / schiuri* etc.

(-i semivovalic ø / -uri*: tui / tuiuri* etc.

(-u vocalic accentuat) ø / -uri: *atu / aturi, haiku / haikuri* etc.

(-consoană) ø / -e: *animal / animale, scaun / scaune* etc.

(-i semivovalic) ø / -e: *condei / condeie, cui / cuie,* etc.

(-u semivocalic) ø / -ă: *ou / ouă*

(-o) ø / -uri (scurt): *zero / zerouri, cargo, cargouri* etc.

-consoană palatală / e: *bici / bice*

-u (vocalic) / -e: *teatru / teatre, templu / temple* etc.

-u (vocalic) / -uri: *lucru / lucruri centru / centre* etc.

-u semivocalic / -e: *muzeu / muzee, releu / relee* etc.

-u semivocalic / -ie: *brâu / brâie, chipiu / chipie* etc.

-u (semivocalic) / -uri: *tablou / tablouri, râu / râuri, şasiu / şasiuri* etc.

-iu / -ii: *seviciu / servicii, salariu / salarii, consiliu / consilii* etc.

-iu / -uri: *şasiu / şasiuri* etc.

Sunt nespecifice pentru genul neutru, fiind prezente şi la genul feminin:

• morfemele comune de singular şi plural (neutralizarea opoziţiei de număr)

-e (semivocalic): *nume, pronume* etc.

5.3.3. În afara specificităţii de gen, desinenţele de singular şi terminaţia consonantică a termenului nemarcat (desinenţă *Ø)* diferă prin capacitatea de a se opune uneia sau mai multor desinenţe de plural. Desinenţele de singular cărora li se opun mai multe desinenţe diferite de plural sunt: desinenţa *-ă* compatibilă cu patru desinenţe de plural diferite în clasa femininelor: *-e, -uri, -ori* şi cu *-i* în clasa masculinelor şi a femininelor; desinenţa *-u* semivocalic cu patru desineţe de plural: *-i* în clasa masculinelor, *-e, -ie, uri* în clasa neutrelor, *-u* vocalic compatibilă cu trei desinenţe de plural: *-i* în clasa masculinelor, *-e* şi *–uri* în clasa neutrelor etc. Altor desinenţe de singular li se opun o singură desinenţă de plural: *-á* (desinenţă *Ø*) / *-le* în clasa femininelor, *-iu / ii, -iu / -uri* în clasa neutrelor etc.

5.3.4. Fără a fi specifice pentru o anumită clasă de gen, desinenţele de plural: *-i, -e, -le, -uri, Ø* (zero) domină o anumită clasă de gen prin frecvenţă sau prin particularităţi de distribuţie.

5.3.4.1. Substantivele masculine au o marcă unică de plural, desinenţa *-i*, prezentând mai multe variante în funcţie de forma de singular a substantivului:

-^{i} (i scurt) opozabil desinenţelor de singular: *- (-consoană)* ***Ø****: domn / domn**i**, jder / jder**i**, strop, strop**i*** etc. şi *-ă: pop**ă** / pop**i*** etc.;

-i (vocalic) opozabil desinenţelor de singular ***-u***: *membr**u** / membr**i**, codr**u** / codr**i*** etc. şi *-**o**: picol**o** / picol**i*** etc.;

-i (semivocalic) opozabil desinenţelor de singular ***-u*** (semivocalic): *ero**u** / ero**i**, bo**u** / bo**i*** etc şi *iu*: *uliu,ulii, nunţiu / nunţii*.

5.3.4.2. Substantivele feminine exprimă opoziţia de număr prin desinenţele *-e, -i, -le, -uri*, unele dintre ele fiind concurente în marcarea pluralului aceleiaşi forme (vezi 5.3.5.6.).

Desinenţa *-e*, prezentă în flexiunea de număr a substantivelor feminine şi neutre, ocupă o poziţie dominantă în clasa genului feminin prin mărimea şi frecvenţa seriei formale marcate. Desinenţa de plural *-e* se prezintă şi în variantele regionale: *-i* (vocalic): *fete, feti, copile, copili* etc. şi -î: *case, casî, mese, mesî* etc.

Desinenţa *-i* marchează pluralul substantivelor feminine, ca şi a celor masculine, având numai două variante:

^{i}(i scurt) opozabil desinenţei de singular: *-ă: uşă / uşi, mănuşă / mănuşi, mânecă / mâneci* etc. şi desinenţei *-e*: *vulpe / vulpi, culme / culmi, mare / mări* etc., însoţit de alternanţe vocalice: *viaţă / vieţi, dimineaţă / dimineţi* etc. şi consonantice: *poartă / porţi, roată / roţi, gardă / gărzi, mască / măşti, cască / căşti* etc., respectiv, *noapte / nopţi, curte / curţi* etc. Ca şi la substantivele masculine, desinenţa de plural ***-i (scurt)*** devine, în cazul palatalizării consoanei din finala substantivului, desinenţă *Ø* (zero)*: vacă / vaci, curcă / curci, dungă / dungi, creangă / crengi* etc.

***-i* (semivocalic)** opozabil desinenţei de singular *-e: alee / alei, idee / idei* etc. Desinenţa de plural *-i* (semivocalic) este însoţită uneori de alternanţe fonologice specifice: *cale / căi, vale / văi, piele / piei*.

În tiparul morfologic al desinenţei *-i*, în varianta *-i* (semivocalic) poate fi încadrată şi marcarea pluralului substantivelor cu desinenţa de singular *-ie*: *baie / băi, tigaie / tigăi, scânteie / scântei, staţie / staţii, citaţie / citaţii* etc., analizabilă, însă, şi ca opoziţie privativă în favoarea singularului, cu desinenţa *Ø* (zero) la plural.

Desinenţa ***-le*** este specifică substantivelor feminine, având în vedere apariţia sa cu totul izolată la forme mai vechi ale unor substantive neutre, marcate şi de desinenţa *-uri.* Desinenţa *-le* exprimă pluralul în

opoziţie cu desinenţa *Ø* (zero) a substantivelor cu terminaţiile: *-a* (accentuat): *macara / macarale, sarma / sarmale, tarla / tarlale* etc., *-ea: mărgea, mărgele, podea / podele, vergea / vergele* etc., *-ia*: *boia / boiele, nuia, nuiele* etc. -şi *-i: zi / zile.* La substantivele terminate în diftongul *-ea.,* forma de plural este marcată suplimentar de alternanţa creată de monoftongarea diftongului final: *-ea / -e,* iar la substantivele terrminate în diftongul *-ia* de alternanţa vocalică din cadrul diftongului *(i)a / (i)e.*

Desinenţa ***-uri,*** nespecifică şi puţin frecventă în marcarea pluralului substantivelor feminine faţă de manifestarea ei la substantivele neutre, este opozabilă desinenţelor de singular-*ă: treabă / treburi, ceartă / certuri, marfă, mărfuri* etc., mai rar, -e: *vreme / vremuri* etc. La substantivele feminine, desinenţa *-uri* se specializează, mai ales, în marcarea formei de plural a substantivelor defective de număr (singularia tantum), nume de materii*: blană / blănuri, verdeaţă / verdeţuri, mătase / mătăsuri* etc., şi nume abstracte: *politeţe / politeţuri, delicateţe / delicateţuri, fineţe / fineţuri* etc., fiind considerată ca o manifestare a tendinţei de regularizare a flexiunii nominale. Forma marcată de desinenţa *-uri* nu se opune întotdeauna unui nume de materie cu desinenţa de gen *-ă* sau *-e*, deşi este atribuită acestuia, ci unei forme cu terminaţie consonantică (desinenţă zero), un derivat colectiv intermediar de gen neutru, uneori neatestat independent: *brânzeturi, pânzeturi, păsăreturi, cuconeturi* etc.

Sub aspectul desinenţelor, se înregistrează izolat substantive feminine neregulate: *soră / surori, noră / nurori*, marcate la plural de morfemul atipic *-ori*, opus desinenţei de singular: *-ă.* Diferenţierea formelor de număr prin variaţia radicalului şi prin desinenţe se explică etimologic.

5.3.4.3. Substantivele neutre exprimă categoria numărului prin opoziţii marcate de desinenţele: *-uri, -e, -i* (semivocalic), izolat *-ă,-(a)le*. Ca şi la substantivele feminine existenţa mai multor desinenţe de plural face posibilă concurenţa desinenţială în marcarea pluralului aceleiaşi forme (vezi 5.3.5.6.).

Desinenţa ***--uri (ur^{i})*** ocupă o poziţie dominantă în flexiunea de număr a substantivelor neutre, în raport cu rolul limitat al aceleiaşi desinenţe în flexiunea substantivelor feminine (vezi supra 4.2.).

Desinenţa ***-e,*** cu o frecvenţă ridicată atât la substantivele neutre, cât, mai ales, la substantivele feminine, are o distribuţie asemănătoare cu cea a desinenţei *-uri,* dar mai puţin variată din punctul de vedere al formelor opozabile.

Desinenţa ***-i (***semivocalic), în cadrul diftongului *-ii*, marchează pluralul substantivelor cu desinenţa *-iu: viciu / vicii, salariu / salarii,*

consiliu / consilii etc. şi, izolat, al substantivelor cu desinenţă *ø* (zero) la singular (terminaţie consonantică): *seminar / seminarii.*

Desinenţa ***-ă*** este înregistrată izolat, atipic, la pluralul substantivului *ou / ouă*, analizabilă, având în vedere regruparea terminaţiei semivocalice cu desinenţa *-ă*, ca desinenţa *-uă.* Această desinenţă este distinctă de varianta arhaică a desinenţei *-e,* în poziţie postconsonantică.

Desinenţa ***-(a)le*****,** variantă a desinenţei *-le,* înregistrată la două substantive neutre cu desinenţa de singular: *-u* şi *-o*: *atu / atale, caro / carale,* este pe cale de a fi substituită de desinenţa -uri: *atu / atuuri, caro / carouri*.

5.3.4.4. Concurenţa dintre desinenţele de plural în marcarea aceleiaşi forme substantivale de plural este specifică genului feminin, implicând toate morfemele de plural, dar manifestându-se izolat la desinenţa *-le.* În realizarea opoziţiei singular / plural sunt antrenate perechi de desinenţe care marchează două variante de plural:

a) ***desinenţele -e şi -i (scurt),*** opozabile unei forme de singular cu desinenţa *-ă: coală / coale, coli, boală / boale, boli, copertă / coperte, coperţi, coardă / coarde, corzi* etc. sau cu desinenţa -e: *secerătoare / secerătoare, secerători, torcătoare, torcătoare / torcători* etc.

Cele două forme de plural aparţin de obicei unor registre diferite: literar / popular (regional), literar / arhaic / neologic. Fixarea uneia dintre variante ca formă literară nu are un caracter sistematic. S-au impus în uzul literar atât forme de plural marcate cu desinenţa -e: *credinţe, suferinţe, vişine, uzine* etc., cât şi forme marcate de desinenţa -i: *boli, coli, piersici, reguli, şcoli* etc. Circulaţia şi frecvenţa ambelor variante face dificilă stabilirea normei, care uneori impune o anumită formă, chiar dacă nu este cea uzuală: *coperte* nu *coperţi*, sau admite ambele forme: *poiene / poieni, râpe / râpi, ţărance, ţărănci* etc. Diferenţierea celor două variante de plural are uneori o componentă semantică, corespunzătoare sensurilor diferite ale unui cuvânt polisemantic sau ale omonimelor: *bandă / benzi* „fâşii", bande „grup", *dată / date* „timp precis exprimat calendaristic", *dăţi* „oară" (în locuţiuni) etc. În primul caz, opoziţia de număr *-e / -e, -i* marchează sistematic diferenţierea lexicală a unui substantiv, nume de persoană şi nume de obiect (instrument): *apărătoare / apărătoare* „persoană care apără, avocată", *apărători* „obiecte care protejează", *ghicitoare / ghicitoare* „persoană care ghiceşte", *ghicitori* „cimilitură, specie literară". Alternanţa desinenţei, specializată în exprimarea distincţiei semantice persoană / obiect, se înregistrează la substantivele derivate cu sufixul *-toare*, cu dublă valoare, de agent şi instrumentală: *legătoare, lipitoare, măturătoare, tocătoare, trecătoare* etc. Ambele forme de plural sunt literare.

b) desinenţele ***-e*** **şi** ***-uri***, opozabile unei forme de singular cu desinenţa *-ă,* se înregistrează izolat: *lipsă / lipse, lipsuri*. Una dintre variantele este învechită, ieşi tă din uz.

c) desinenţele ***-i*** **şi** ***-uri*****,** opozabile unei forme de singular cu desinenţa *-ă,* au o frecvenţă destul de redusă: *treabă / trebi, treburi, vreme / vremi, vremuri, gâlceavă / gâlcevi, gâlcevuri.* Diferenţierea variantelor de plural priveşte uzul lor învechit sau actual, precum şi

d) desinenţele ***-le*** (cu varianta regională: *-li*) şi ***-i*** (în varianta *-i* semivocalic), distribuţia stilistică în registrul popular. opozabile unei forma de singular cu desinenţa *-a* (accentuat) au o apariţie izolată: *manta / mantale (mantăli, măntăli*)*, mantăi,* în registre diferite: literar / popular şi *sarma / sarmale (sarmali), sarmăi,* exclusiv în registrul popular.

Concurenţa dintre desinenţele de plural în marcarea aceleiaşi forme substantivale neutre se manifestă la:

a) desinenţele ***-uri şi -e (scurt),*** opozabile unei forme de singular cu desinenţa *(-consoană) ø: albuş / albuşe, albuşuri, chibrit / chibrite, chibrituri* etc., (*-consoană palatală) ø*: *ghiveci / ghiveciuri, ghivece, (-i semivocalic) ø: bordei / bordeiuri, bordeie, -u* (vocalic)*: cablu / cabluri, cable, -u* (semivocalic)*: defileu / defileuri, defilee* etc. Cele două variante de plural se diferenţiază şi prin alternanţe fonologice*: aerodrom / aerodromuri, aerodroame, rod / roduri, roade* etc. Unele variante libere de plural sunt admise: *tunel / tuneluri, tunele, debuşeu / debuşeuri, debuşee* etc. Ca şi la substantivele feminine, desinenţele concurente marchează forme diferenţiate semantic în cadrul polisemantismului sau al omonimiei parţiale a formei de singular: *raport / raporturi* „relaţii”, *rapoarte* „dări de seamă”, *cămin / cămine „*casă, instituţie”, *căminuri* „sobe” etc. Variantele de plural ale unui substantiv neutru sunt forme literare, actuale, rar diferenţiate în registru stilistic.

b) desinenţele ***-e*** **şi** ***-ii*****,** opozabile unei forme de singular cu desinenţa *-ă,* au o frecvenţă mult mai redusă: *itinerar / itinerare, itinerarii, seminar / seminare, seminarii* etc. Variantele de plural *personaje / personagii, avantaje, avantagii* etc. se deosebesc prin uzul arhaic al formelor marcate de desinenţa *-ii.*

5.3.4.5. Substantivele neologice masculine se comportă diferit în realizarea categoriei de număr în funcţie de gradul lor de adaptare la sistemul limbii române, având următoarele tendinţe:

a) încadrarea în modelul flexionar al substantivelor româneşti, prin selecţia la plural a desinenţei *-i*: *manager / manageri, broker / brokeri, dealer / dealeri* etc., uneori însoţită de alternanţe consonantice: *bit / biţi, raket (rachet) / rakeţi (racheţi), bodyguard / bodyguarzi, boss / boşi, homeless / homleşi* etc.;

b) acomodarea formei străine de plural prin adjoncţiunea desinenţei *-i: pesos / pesoşi, adidas / adidaşi etc.;*

c) fixarea ca substantive invariabile: *gay, playboy* etc.;

d) conservarea desinenţei din limba de origine: *rider / riders, peso / pesos, cruzeiro / cruzeiros* etc.

Multe forme străine oscilează între aceste tendinţe, prezentând variante de pluralizare a formei, invariabilitate: *hipi (hippie),* conservare a desinenţei străine*: hippies* şi acomodare la sistemul românesc: *hipişi* .

Substantivele neologice feminine, ca şi cele masculine, realizează diferit categoria de număr în legătură cu adaptarea lor în limba română, caracterizându-se prin:

a) încadrarea în modelul flexionar al substantivelor româneşti prin opoziţia *-ă / -e: dischetă / dischete, lideră / lidere, fană / fane, bodig(u)ardă / bodig(u)arde, outsideră / outsidere* etc.

c) manifestarea ca substantive invariabile: *party, story* etc.;

Adaptarea substantivelor neologice se face destul de frecvent prin:

a) pluralizarea exprimată prin desinenţa *-uri*, care se extinde la substantivele neutre: *racketuri, itemuri, bildinguri, trenduri,* etc.

b) păstrarea tautologică a formei de număr din limba de origine: *slumsuri, gagetsuri* etc.

5.3.5. Alternanţele fonologice, ca mărci redundante ale opoziţiei de număr, reprezintă variaţia radicalului substantival în flexiune, realizată prin schimbarea, fie a unei consoane sau a unui grup de consoane (alternanţă consonantică), fie a unei vocale sau a unui grup de vocale (alternanţă vocalică). Formele de număr ale unui substantiv pot fi marcate de un singur tip de alternanţă (consonantică sau vocalică), sau două tipuri de alternanţă (consonantică şi vocalică).

Alternanţele consonantice marchează ambii termeni ai opoziţiei de număr, singularul şi pluralul, afectând finala radicalului substantival din toate clasele de gen în următoarele variante:

c / c: *porc / porci* (masculin), *curcă / curci* (feminin), *ac / ace* (neutru);

g / gi: *fag / fagi* (masculin), *targă / tărgi* (feminin), *cârlig / cârlige* (neutru);

t / ţ: *perete / pereţi* (masculin), *carte / cărţi* (feminin); (nu apare la neutre);

d / z: *brad / brazi* (masculin), *coadă / cozi* (feminin); (nu apare la neutre);

s / ş*: urs / urşi* (masculin), (nu apare la feminine şi la neutre);

z / j: *obraz / obraji* (masculin), (nu apare la feminine şi la neutre);

l / Ø: *cal / cai* (masculin), *vale / văi* (feminin); (nu apare la neutre);

st / şt: *artist / artişti* (masculin), *veste / veşti* (feminin); (nu apare la neutre);

sc / şt: *etrusc / etruşti* (masculin), *muscă / muşte* (feminin); (nu apare la neutre);

şc / şt: *puşcă / puşti* (feminin); (nu apare la masculine şi la neutre);

Alternanţele vocalice se pot produce în a) silabă accentuată sau b) neaccentuată, implicând vocale sau diftongi. Vocalele supuse alternanţei pot fi diferite ca deschidere sau ca loc de articulaţie în următoarele variante:

a) ***ă / é:*** *şarpe / şerpi* (masculin), *fată / fete* (feminin), *ciomag / ciomege* (neutru);

î / i: *sfânt / sfinţi* (masculin), *vână / vine (*feminin), *cuvânt / cuvinte* (neutru);

oa / o: *soare / sori* (masculin), *floare / flori* (feminin); *ogor / ogoare* (neutru);

ea / e: *dovleac / dovleci* (masculin), *seară / seri* (feminin); (nu apare la neutre);

b) ***ă / é:*** *sâmbătă / sâmbete* (feminin); (nu apare la masculine şi la neutre);

o / oa*: mijloc / mijloace* (neutru); (nu apare la masculine şi la feminine);

Alternanţele vocalice sunt condiţionate de calitatea sunetului precedent sau a morfemului de număr.

5.3.6. Exprimarea flexionară a categoriei cazului se organizează în cadrul claselor de gen. Numărul formelor cazuale marcate diferă de la un gen la altul.

Substantivele masculine se prezintă:

• cu două forme cazuale la singular, marcate diferit: o formă omonimă pentru nominativ, acuzativ, genitiv, dativ, exprimată prin desinenţele de singular sau desinenţa Ø a substantivelor masculine (vezi supra 5.3.2.) şi o formă de vocativ, marcată de desinenţa specifică -e: *bărbate, vecine* etc.

• cu o formă cazuală pentru toate cazurile, la singular, exprimată prin desinenţele de singular sau desinenţa Ø a substantivelor masculine;

• cu o formă cazuală pentru toate cazurile, la plural, exprimată prin desinenţele de plural (vezi supra 5.3.3.);

Substantivele feminine se prezintă:

• cu trei forme cazuale la singular, marcate diferit: forma de nominativ- acuzativ, exprimată prin desinenţele de singular sau desinenţa Ø a substantivelor masculine (vezi supra 5.3.2.), forma de genitiv-dativ, marcată prin desinenţele *-e*: *acestei mame, fete* etc., *-i*: *acestei roţi, curţi, vremi, uşi, vulpi* etc., -i (semivocalic): *acestei alei, idei, scântei* etc. *-le: acestei zile, vergele, macarale* etc., forma de vocativ, marcată de desinenţa specifică -o: *mândro, fato* etc.

• cu două forme cazuale la singular, marcate diferit: forma de nominativ- acuzativ şi forma de genitiv-dativ, cu acelaşi sistem de mărci;

• cu o formă cazuală pentru toate cazurile, la singular, exprimată prin desinenţele de număr ale substantivelor feminine invariabile;

• cu o formă cazuală pentru toate cazurile, la plural, exprimată prin desinenţele de plural (vezi supra 5.3.3.);

substantivele neutre se încadrează în modelul flexionar cazual al substantivelor masculine la singular, al substantivelor feminine sau masculine la plural.

3.4.1. Nominativul este cazul denumirii (forma de bază a cuvântului) la care se raportează toate celelalte cazuri. Nu se foloseşte cu prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale.

Funcţii sintactice:

• subiect:

Elevul învaţă. *Maria* este harnică. *Cartea* a fost citită de elev. Este *frig*. Îi este *foame*.

• nume predicativ (după un verb copulativ):

Ion este *student*. El este *vecinul* meu. Va deveni *profesor*.

• atribut substantival apoziţional:

Ioana, *colega* mea, citeşte. Colega mea *Ioana* învaţă bine.

• element predicativ suplimentar (însoţeşte un verb, dar caracterizează un substantiv / pronume / numeral, care este subiect sau complement al verbului)**:**

Profesorul vine *director* la şcoala noastră. Mama îl vede *student*. Pe al doilea îl cheamă în acte *Ion*.

3.4.2. Acuzativul este cazul relaţiei de dependenţă a substantivului faţă de un verb (sau interjecţie cu valoare verbală), de un adjectiv, de un adverb sau faţă de un substantiv, arătând:

a) în legătură cu o **acţiune / o însuşire (**legată prin înţeles de o acţiune),

• obiectul asupra căruia se răsfrânge acţiunea: Văd *pe mama*. Aud *un strigăt*.

• obiectul căruia i se adresează acţiunea: Mă gândesc *la părinţi.* Mă tem *de duşmani*.

• obiectul la care se referă acţiunea: Vorbeşte *despre examene*. Se bucură *de succes*. Face haz *de necaz.*

• autorul / agentul unei acţiuni: temele sunt rezolvate *de elevi*.

• locul şi direcţia: Cabana se află *în sat*. Se munceşte *pe ogor*. Se îndreaptă *către mare*. ... harnic *la câmp.* Se află acolo, *pe mare.*

• timpul: Plânge *o zi* întreagă. Vine *după sosirea* trenului., vesel *după petrecere.* Vine târziu*, peste o oră.*

• modalitatea / asemănarea: Seamănă *cu o floare*. Miroase *a brad*. Cântă ca *un înger*.,... frumoasă *ca o icoană*.

• cauza: Se îmbolnăveşte *de frică*. Tremură *de frig*, roşu *de mânie.*

• scopul: El învaţă *pentru examen*. El se pregăteşte *de concediu*., ... pregătit *pentru concurs*.

• condiţia: Vom acţiona *la nevoie, ...*prudent *în caz de pericol.*

• instrumentul acţiunii: Lucrează *cu acul.* Pescuieşte *cu undiţa.*

• asocierea la acţiune: Se plimbă *cu prietenii*. Vine *cu sora* sa.

b) în legătură cu un **obiect denumit**:

• calitatea obiectului: carte *de literatură*, muncă *de sudor*; greşeală *de tipar*; listă *de cumpărături* etc.

• materia: bloc *de piatră*, gard *de lemn*;

• posesia: om *cu bani,* vecin *cu casă* de vânzare;

• asocierea: om *cu prieteni*, cafea *cu lapte*, vin *cu sifon*;

• înrudirea: frate *cu mama,* nepot *de soră*;

• distribuţia: câte cinci *la hectar*, echipe *a patru* oameni;

• locul: casa *de lângă râu*, via *de pe deal*;

• timpul: oboseala de după efort, amintirea *din copilărie*;

• cauza: paguba *din neglijenţă*; durerea *de la arsură*;

• scopul: pregătirea *pentru reuşită; învăţătura pentru examen;*

• instrumentul: cântatul *la vioară*, bătaia *cu băţul*;

• asocierea: venirea *cu părinţii*, excursia *cu colegii*.

Acuzativul are aceleaşi formă cu nominativul (Ac. = N.), având, în plus, ca mijloace de exprimare (indici cazuali sau mărci cazuale):

• **prepoziţii simple**: *a, către, cu, de, despre, din, dintre, dintru, după, fără, în, între, întru, la, lângă, pe, pentru, peste, până, prin, printre, printru, spre, sub* şi **compuse***: de către, de după, de la, de lângă, de pe, de peste, de până, de prin, de printre, dinspre, de sub, fără de, înspre, pe la , pe lângă, pe sub, de pe la, de pe lângă, de pe sub;*

• **locuţiuni prepoziţionale**: *alături de, aproape de, dincoace de, dincolo de, înainte de, o dată cu, în timp de, în vreme de, din cauză de,*

împreună cu, laolaltă cu, la un loc cu, cu privire la, cât despre, relativ la, în materie de, în caz de, în loc de, în afară de etc.

• **adverbe** cu rol de prepoziţie: *ca , decât, drept, precum*.

Acuzativul se foloseşte:

- fără prepoziţii: Citesc *lecţia*.;
- cu prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale (vezi paragraful precedent): Munceşte *alături de colegi.*

Funcţii sintactice:

a) Acuzativ fără prepoziţii

• **complement direct:** Scrie *scrisori*. Cumpără *fructe*.

• **atribut substantival apoziţional (acordat):** A cheltuit mulţi bani, adică *o sumă* împrumutată.

• **complement circumstanţial de loc:** Umblă toată *ţara*, Străbate *kilometri.*

• **complement circumstanţial de timp:** Aşteaptă *ore* întregi.

b) Acuzativ cu prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale

• **atribut substantival prepoziţional:** pădure *de brad,* carte *cu ilustraţii;*

• **atribut substantival apoziţional (acordat):** Se temea de el, adică *de puterea* lui.

• **nume predicativ:** Romanul este *despre prietenie*. Floarea părea *de piatră*.

• **element predicativ suplimentar:** El vine la noi *ca director.*

• **complement direct:** L-am văzut *pe prietenul* tău.

• **complement indirect:** Mă gândesc *la absenţe*.

• **complement de agent:** Covorul este ţesut *de bunica*.

• **complement circumstanţial**

- **de loc:** Locuieşte *lângă şcoală*.
- **de timp**: Soseşte *după anunţarea* rezultatelor.
- **de mod:** Miroase *a fum*. Scrie *cu talent*. Dansează *ca un fulg*.
- **de cauză:** Se îmbolnăveşte *de oboseală*.
- **de scop:** Se pregăteşte *pentru concurs.*
- **condiţional:** *În caz de ploaie* ne adăpostim.
- **concesiv:** *Cu toată boala,* s-a prezentat la ore.

• **instrumental:** Scrie *cu stiloul*. Cântă *la pian*.

- **sociativ:** Am plecat *cu părinţii*.
- **de relaţie:** Este bun *la matematică*. Este ageră *la minte*.
- **cumulativ:** *Pe lângă studii* trebuie şi talent.
- **de excepţie:** *În afară de părinţi* nu-i ştie nimeni suferinţa.

- **opoziţional:** *În loc de apalauze* s-a lăsat o tăcere.

În propoziţiile din care lipsesc unele părţi de propoziţie (**propoziţii eliptice**), unele substantive în cazul acuzativ îndeplinesc aparent funcţia sintactică de:

• **subiect:** Au venit *dintre copii* mai devreme. = Au venit (***unii / câţiva)*** *dintre copii* mai devreme. În acest caz este mai bine să se reconstituie subiectul absent exprimat prin pronume, acordând substantivului în acuzativ adevăratul său rol de atribut substantival prepoziţional pe lângă pronumele (subiect) absent subînţeles.

3.4.3. **Genitivul** este cazul relaţiei de dependenţă a substantivului, mai ales, faţă de un alt substantiv, precum şi faţă de un verb, de un adjectiv sau de un adverb (numai dacă este construit cu prepoziţii / locuţiuni prepoziţionale), arătând:

- în legătură **cu un obiect** denumit,
  - posesorul: cartea *elevului;* se numeşte **genitiv posesiv**.
  - apartenenţa: elevul *şcolii;*
  - originea: băiatul *mamei*;
  - denumirea: Râul *Lotrului*, Vârful *Omului,* luna *lui mai*;
  - autorul / subiectul unei acţiuni denumite: venirea *elevilor*
  - obiectul unei acţiuni denumite: citirea *cărţii*;
  - locul: camera *de deasupra terasei*;
  - timpul: petrecerea *de dinaintea plecării*;
  - cauza: boala *din cauza fumatului*;
  - scopul: plecarea *în vederea concursului*;
  - condiţia: întoarcerea *în cazul nereuşitei;*

- faţă de **o acţiune / însuşire**
  - obiectul căruia i se opune acţiunea: Luptă *împotriva sărăciei.*
  - locul: Se plimbă *în lungul râului*.
  - timpul: S-a petrecut înaintea timpul războiului.
  - modalitatea / asemănarea: Seamănă *cu o floare*. Miroase *a brad*. Cântă ca *un înger*.,... frumoasă *ca o icoană*.
  - cauza: Se îmbolnăveşte *de frică*. Tremură *de frig*, roşu *de mânie;*
  - scopul: El învaţă *pentru examen*. El se pregăteşte *de concediu*., ... pregătit *pentru concurs*.
  - condiţia: Vom acţiona *la nevoie, ...*prudent *în caz de pericol.*
  - instrumentul acţiunii: Lucrează *cu acul.* Pescuieşte *cu undiţa.*
  - asocierea la acţiune: Se plimbă *cu prietenii*. Vine *cu sora* sa.

Genitivul are ca mijloace de exprimare (indici cazuali sau mărci cazuale):

• **desinenţa de G.-D *-e, -i*** (numai la substantivele feminine, singular): această *fată* / ...a acestei *fet**e;*** o *curt**e*** / unei *curţ**i***.

• **articolul posesiv-genitival**: ***al, a, ai, ale*** (înainte şi după substantivele nearticulate): ***al*** *mamei* copil / copil ***al*** *mamei*, ***a*** *elevului* notă / notă ***a*** *elevului*, ***ai*** *şcolii* profesori / profesori ***ai*** *şcolii,* ***ale*** *oraşului* grădini / grădini ***ale*** *oraşului*;

• **articolul hotărât enclitic** (cu rol de desinenţă) ***-lui, -i, -lor***: începutul *anu**lui,* fereastra *clase**i*** **;** glasurile *copii**lor***, **articolul hotărât proclitic *lui:*** casa ***lui*** *Ion,* **articolul nehotărât *unui, unei, unor***: rostirea ***unui*** *cuvânt*, scrierea ***unei*** *litere*; citirea ***unor*** *lecţii;*

• **prepoziţii:** *asupra, contra, împotriva, deasupra, dedesubtul, înaintea, înăuntrul* etc. şi **locuţiuni prepoziţionale**: *în / din / prin faţa, în / din / prin spatele, de / pe deasupra, de / pe dedesubtul, în jurul, de jur împrejurul, în locul, în / din josul, în / din susul, în / de-a lungul, din cauza, din pricina, în scopul, în vederea, în cazul, în ciuda, în pofida, în privinţa, cu excepţia, în afara* etc.

Genitivul se foloseşte:

- fără prepoziţii: curtea *şcolii*;
- cu prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale (vezi paragraful precedent): ***contra*** d*uşmanului,* ***pe deasupra*** *casei* etc.

Funcţii sintactice

a) Genitiv fără prepoziţii

• **atribut substantival genitival:** clasele *şcolii,* numele *lui Ion;*

• **atribut substantival apoziţional acordat:** povestea omului, **a copilului** de altădată;

• **nume predicativ:** Caietul este *al şcolarului.*

• **element predicativ suplimentar:** Îl socotea *al casei*.

b) Genitiv cu prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale

• **atribut substantival prepoziţional:** lupta *împotriva corupţiei,* revenirea *asupra hotărârii;* locul *din jurul casei;* neplăcerile *din cauza fumatului;* decizia *în privinţa absenţelor;*

atribut substantival apoziţional acordat: povestea despre sat, adică *despre locul* naşerii sale;

• **nume predicativ:** El este *împotriva necinstei.*

• **element predicativ suplimentar:** Te ştiam *împotriva minciunii.;*

• **complement indirect:** Luptăm *contra violenţei*.

• **complement circumstanţial**

- **de loc:** Stă *deasupra casei*.
- **de timp**: Pleacă *înaintea (venirii) musafirilor*.

- **de mod:** Caietul este mai îngrijit *decât al colegului*.
- **de cauză:** Suferă *din cauza căldurii*.
- **de scop:** Se pregăteşte *în vederea examenului.*
- **condiţional:** *În cazul unei întârzieri* te aştept.
- c**oncesiv:** *În ciuda eforturilor* nu a reuşit.
- **de relaţie:** *În privinţa succesului* nu am îndoieli.
- **cumulativ:** *În afara felicitărilor* primeşte şi *cadouri.*
- **de excepţie:** *În afara notelor* nu-l interesează nimic.
- **opoziţional:** *În locul învăţăturii* a ales distracţia.

Ca şi acuzativul, genitivul unor substantive poate îndeplini în propoziţiile din care lipsesc unele părţi de propoziţie (**propoziţii eliptice**), funcţii sintactice de :

• **subiect:** *Ai casei* lucrează (***Cei*** *ai casei* lucrează). Florile mele sunt frumoase, ale mamei s-au uscat (...***cele*** *ale mamei* s-au uscat).;

• **complement direct:** *Pe ai casei* nu i-am văzut (*Pe* ***cei*** *ai casei* nu i-am văzut). Nu-i ajută pe ai lui, ci *pe ai vecinului* (...*pe* ***cei*** *ai vecinului*).

Se recomandă şi în acest caz reconstituirea părţilor de propoziţie absente, mai ales, pentru a explica corect folosirea unei forme de genitiv cu o prepoziţie de acuzativ.

3.4.4. Dativul este cazul relaţiei de dependenţă a substantivului faţă de un verb (/ interjecţie), un adjectiv, dar şi faţă de un substantiv, arătând,

- în legătură cu **o acţiune / o însuşire**:

• atribuirea, destinaţia / destinatarul acţiunii / însuşirii: Dau o notă *elevului; deschis iniţiativei;* bravo *câştigătorilor !;*

• fiinţa pe care o priveşte o acţiune (subiect logic): *Băiatului* îi place fotbalul.

• locul acţiunii (dativul locativ): El stă *locului* pentru o clipă. • instrumentul acţiunii / însuşirii: Reuşeşte *graţie talentului său*., ...fericit *mulţumită împrejurărilor*.

• modalitate**:** Se comportă *asemenea părinţilor* lui.

• cauza**:** Primeşte laude *mulţumită muncii* sale.

- în legătură cu **un obiect denumit**

• descendenţa: nepot *bunicului*; cumnat *mamei* mele

Dativul are aceleaşi mijloace de exprimare (indici cazuali sau mărci cazuale) cu cele ale genitivului**, cu excepţia articolului posesiv-genitival**:

• **desinenţa de G.-D *-e, -i*** (numai la substantivele feminine, singular): această *casă* / ... acestei *case;* o *poartă* / unei *porţi.*

• **articolul hotărât enclitic** (cu rol de desinenţă) ***-lui, -i, -lor***: Dau *colegu**lui*** un caiet. Răspund *profesoare**i.*** Dăruiesc *părinţi**lor*** cărţi.; **articolul hotărât proclitic *lui:*** Mă adresez ***lui*** *Ion.*; **articolul nehotărât *unui, unei, unor***: Povestesc ***unui*** *vecin*. Prezint scuze ***unei*** *colege*. Spun ***unor*** prieteni adevărul.

• **prepoziţii:** *datorită, graţie, mulţumită, potrivit, conform, contrar, aidoma, asemenea*.

Dativul se foloseşte :

- fără prepoziţii: Mă adresez *şcolii*.
- cu prepoziţii (vezi paragraful precedent): Am reuşit *mulţumită prietenului* meu.

Funcţii sintactice

a) Dativ fără prepoziţii

• **complement indirect:** Donez *bibliotecii* cărţile mele.

• **complement circumstanţial de loc:** Calul se aşterne *drumului*.

• **atribut substantival în dativ**: A fost un demn urmaş *părinţilor* săi., acordarea de ajutoare săracilor...

• **atribut substantival apoziţional acordat:** Răspund numai prietenilor, adică *colegilor* din liceu.

b) Dativ cu prepoziţii:

• **complement circumstanţial de mod:** Se comportă *asemenea părinţilor* lui.

• **complement circumstanţial de cauză:** Primeşte laude *mulţumită muncii* sale.

• **complement circumstanţial concesiv:** *Contrar aşteptă-rilor* părinţilor, nu a ajuns pianist.

• **complement circumstanţial de instrument:** Reuşeşte *mulţumită talentului* său.

• **atribut substantival prepoziţional:** reuşita *datorită împrejurărilor*; organizarea *conform planului*; acţiunea contrar principiilor etc.;

• **nume predicativ**: Acţiunea este *conform planului*.

• **element predicativ suplimentar:** Îl vedeam *aidoma bunicului* său.

3.4.5. Vocativul este cazul independenţei substantivului faţă de celelalte elemente ale enunţului, exprimând o chemare din partea vorbitorului, adresată unei fiinţe, de obicei, unei persoane, pentru a-i atrage atenţia asupra unei comunicări. Spre deosebire de alte cazuri, vocativul are o intonaţie specială şi nu are funcţie sintactică. Fiind independent faţă de

enunţ, vocativul poate alcătui o propoziţie exclamativă: *Ioane!!!,* strigă tata. Cazul vocativ este cel mai adesea exprimat prin nume comune şi proprii de persoane. Numele de neînsufleţite apar în cazul vocativ ca efect al unei personificări a obiectelor denumite: „Tu, Oltule, să ne răzbuni...” (O. Goga).

Substantivele în vocativ apar adesea împreună cu

- pronumele personale: *tu, voi;*
- pronumele de politeţe: *dumneata, dumneavoastră*;
- termeni de adresare: *domnule, doamnă, domnişoară, părinte;*
- interjecţii apelative populare: *mă, bă, fă, bre;*
- verbe la modul imperativ: *stai, plecaţi, du-te* etc.

Vocativul are:

- forme identice cu nominativul: *am un **frate** / **frate**, vino!*
- mijloace de exprimare specifice (indici cazuali sau mărci cazuale):

• **desinenţele de V. *-e,*** la substantivele masculine, singular, nearticulate: *băiet**e**! bărbat**e**! Doamn**e**! Ioan**e**! Bogdan**e**!* etc;

-ule: la substantivele masculine şi neutre, singular, incluzând forma articolului hotărât: *omule! domnule! animalule! Radule!*;

-o, la substantivele feminine, singular, articulate: *fato! mândro! Ano! Mario!* şi la substantivele proprii masculine (cu terminaţia *-a): Predo! Tomo!* ;

-lor, la substantivele comune, masculine, feminine şi neutre, plural, articulate: *fraţilor! fetelor!, animalelor!* etc.

Substantivul în cazul vocativ poate alcătui un grup sintactic împreună cu alte părţi de vorbire care îl lămuresc / îl determină:

- substantive în vocativ cu funcţie de atribut substantival apoziţional acordat: *domnule profesor! frate Ioane!*
- adjective calificative şi adjective pronominale posesive acordate în vocativ cu substantivul, aşezate înaintea acestuioa sau după acesta, cu funcţia de atribute adjectivale: *Copii dragi! Copiii mei dragi! Dragi copii! Dragii mei copii!*

Substantivele în vocativ, singure sau cu tot grupul pe care îl formează, sunt separate de celelalte cuvinte din text prin virgulă sau prin semnul exclamării care marchează intonaţia.

Substantivele compuse şi locuţiunile substantivale pot forma, în general, toate cazurile, cu aceleaşi sensuri şi aceleaşi funcţii sintactice ca

substantivele simple, prin modificarea formei substantivului comun centru: (vezi tabelele declinării substantivelor p.).

4. Determinarea / articularea

Este o categorie gramaticală specifică substantivului: orice altă parte de vorbire, prin articulare, devine substantiv. Arată gradul de cunoaştere de către vorbitor a obiectului denumit, cu referire la trei aspecte: a) **nearticularea** substantivului, care nu dă nici o indicaţie cu privire la cunoaşterea obiectului de către vorbitor, b) **articularea cu articol nehotărât,** care indică un grad redus de cunoaştere a obiectului de către vorbitor; c) **articularea cu articol hotărât**, care corespunde unei bune cunoaşteri a obiectului de către vorbitor.

Categoria determinării / artriculării la substantiv se exprimă cu ajutorul unor instrumente gramaticale:

- **articolul nehotărât**;
- **articolul hotărât propriu-zis** (vezi capitolul 2). Determinarea cu articol nehotărât, cuvânt independent, lasă forma substantivului nemodificată, aceeaşi cu forma nearticulată: *copil / **un** copil, colegă / **o** colegă, manual / **un** manual / **nişte** copii, **nişte** colege, **nişte** manuale*.

Determinarea cu articolul hotărât, particulă (morfem) alipită formei nearticulate, modifică forma substantivului: *copil / copilu**l**, colegă / colega, manual / manualu**l**, copii / copii**i**, colege / colege**le**, manuale, manuale**le***.

Formele diferite de gen, număr şi caz ale articolului nehotărât şi ale articolului hotărât ajută la exprimarea categoriilor de gen, număr şi caz ale substantivului articulat.

5. Declinarea substantivului

Trecerea unui substantiv, masculin, feminin sau neutru, prin toate cazurile, la ambele numere, se numeşte **declinare**. Substantivele care au acelaşi particulariăţi în declinare se grupează în clase numite **declinări.** Clasele de declinare (declinările) se deosebesc

- după **terminaţia** cazului nominativ, singular, nearticulat:

	Declinarea I	Declinarea a II-a	Declinarea a III-a
Term. (gen)	***-ă*** (F): *casă;* (M)*tată, Nicoară;* ***-a*** (F): *cazma;*	**-cons**(M):*lup, Dan;* (N): *pat;* **-u** (M): *codru, Dinu;*	-e (M): *câine;* (F): *vulpe;* (N): *nume.*

	(M): *Toma;* ***-ea*** (F): *mărgea;* (M): *Oprea;* ***-i*** (F): *zi(ziuă).*	(N): *lucru, atú;* **-u** (semivoc.) (M): *leu*, *Bartolomeu;* (N): *cadou;* **-i** (N): *tax;i* **-i**(semivoc.) (M):*ardei, Andrei;* (N): *cui;* **-i** scurt (cons.palatalizată) (M): *unchi;* (N): *unghi;* ***-o****:* (N) *radio, caró*	

- după **genul** substantivelor:
  - declinarea substantivelor masculine;
  - declinarea substantivelor feminine;
  - declinarea substantivelor neutre.
- după **determinarea / articularea** substantivelor:
  - declinarea nearticulată;
  - declinarea articulată nehotărât;
  - declinarea articulată hotărât.

Declinarea nearticulată

Substantivele masculine

• substantive cu o singură formă la toate cazurile, atât la singular, cât şi la plural;

• substantive cu două forme la singular (N.Ac.,G.,D) şi V. şi o singură formă de plural.

N	*(un)*	*lup*	*codru*	*leu*	*ardei*	*câine*	*tată*	*ochi*
G	*(a unui)*	*lup*	*codru*	*leu*	*ardei*	*câine*	*tată*	*ochi*
D	*(unui*	*lup*	*codru*	*leu*	*ardei*	*câine*	*tată*	*ochi*
A	*(un)*	*lup*	*codru*	*leu*	*ardei*	*câine*	*tată*	*ochi*
V		*lup*	*codru*	*leu*	*ardei*	*câine*	*tată*	*ochi*

N	*(nişte)*	*lupi*	*codri*	*lei*	*ardei*	*câini*	*taţi*	*ochi*
G	*(a unor)*	*lupi*	*codri*	*lei*	*ardei*	*câini*	*taţi*	*ochi*
D	*(unor)*	*lupi*	*codri*	*lei*	*ardei*	*câini*	*taţi*	*ochi*
A.	*(nişte)*	*lupi*	*codri*	*lei*	*ardei*	*câini*	*taţi*	*ochi*
V	-	*lupi*	*codri*	*lei*	*ardei*	*câini*	*taţi*	*ochi*

N	*(o)*	*casă*	*cazma*	*mărgea*	*zi*	*câmpie*	*vulpe*
G	*(a unei)*	*case*	*cazmale*	*mărgele*	*zile*	*câmpii*	*vulpi*
D	*(unei)*	*case*	*cazmale*	*mărgele*	*zile*	*câmpii*	*vulpi*
A	*(o)*	*casă*	*cazma*	*mărgea*	*zi*	*câmpie*	*vulpe*
V		*casă*	*cazma*	*cazma*	*zi*	*câmpie*	*vulpe*

N	*(nişte)*	*case*	*cazmale*	*mărgele*	*zile*	*câmpii*	*vulpi*
G	*(a unor)*	*case*	*cazmale*	*mărgele*	*zile*	*câmpii*	*vulpi*
D	*(unor)*	*case*	*cazmale*	*mărgele*	*zile*	*câmpii*	*vulpi*
A	*(nişte)*	*case*	*cazmale*	*mărgele*	*zile*	*câmpii*	*vulpi*
V		*case*	*cazmale*	*mărgele*	*zile*	*câmpii*	*vulpi*

N	*(un)*	*pat*	*teatru*	*stadiu*	*cadou*	*cui*	*nume*	*unghi*
G	*(a unui)*	*pat*	*teatru*	*stadiu*	*cadou*	*cui*	*nume*	*unghi*
D	*(unui)*	*pat*	*teatru*	*stadiu*	*cadou*	*cui*	*nume*	*unghi*
A	*(un)*	*pat*	*teatru*	*stadiu*	*cadou*	*cui*	*nume*	*unghi*
V.		*pat*	*teatru*	*stadiu*	*cadou*	*cui*	*nume*	*unghi*
N	*(nişte)*	*paturi*	*teatre*	*studii*	*cadouri*	*cuie*	*nume*	*unghiuri*
G	*(a unor)*	*paturi*	*teatre*	*studii*	*cadouri*	*cuie*	*nume*	*unghiuri*
D	*(unor)*	*paturi*	*teatre*	*studii*	*cadouri*	*cuie*	*nume*	*unghiuri*
A	*(nişte)*	*paturi*	*teatre*	*studii*	*cadouri*	*cuie*	*nume*	*unghiuri*

V		*paturi*	*teatre*	*studii*	*cadouri*	*cuie*	*nume*	*unghiuri*

N.	*baiatu**l***	*ochiu**l***	*codru**l***	*leu**l***	*ardeiu**l***	*câine**le***	*tata*
G.	*(a) baiatu**lui***	*ochiu**lui***	*codru**lui***	*leu**lui***	*ardei**lui***	*câine**lui***	*tat**ei***
D.	*baiatu**lui***	*ochiu**lui***	*codru**lui***	*leu**lui***	*ardei**lui***	*câine**lui***	*tat**ei***
Ac.	*baiatu**l***	*ochiu**l***	*codru**l***	*leu**l***	*ardeiu**l***	*câine**le***	*tata*
V.	*baiatu**le***	*ochiu**le***	*codru**le***	*leu**le***	ardeiu**le**	-	-

N.	*baieţi**i***	*ochi**i***	*codri**i***	*lei**i***	*ardei**i***	*câini**i***	*taţi**i***
G.	*baieţi**lor***	*ochi**lor***	*codri**lor***	*lei**lor***	*ardei**lor***	*câini**lor***	*taţi**lor***
D.	*baieţi**lor***	*ochi**lor***	*codri**lor***	*lei**lor***	*ardei**lor***	*câini**lor***	*taţi**lor***
Ac.	*baieţi**i***	*ochi**i***	*codri**i***	*lei**i***	*ardei**i***	*câini**i***	*taţi**i***
V.	*baieţi**lor***	*ochi**lor***	*codri**lor***	*lei**lor***	*ardei**lor***	*câini**lor***	*taţi**lor***

N.	*fat**a***	*viaţ**a***	*cazmau**a***	*mărgeau**a***	*ziu**a***	*vulpe**a***	*câmpi**a***
G.	*(a) fete**i***	*vieţi**i***	*cazmale**i***	*mărgele**i***	*zile**i***	*vulpi**i***	*câmpie**i***
D.	*fete**i***	*vieţi**i***	*cazmale**i***	*mărgele**i***	*zile**i***	*vulpi**i***	*câmpie**i***
Ac.	*fat**a***	*viaţ**a***	*cazmau**a***	*mărgeau**a***	*ziu**a***	*vulpe**a***	*câmpi**a***
V.	*fat*o	-	-	-	-	*vulpe**o***	-

N.	*case**le***	*vieţi**le***	*cazmale**le***	*mărgele**le***	*zile**le***	*vulpi**le***	*câmpii**le***
G.	*(a) case**lor***	*vieţi**lor***	*cazmale**lor***	*mărgele**lor***	*zile**lor***	*vulpi**lor***	*câmpii**lor***
D.	*case**lor***	*vieţi**lor***	*cazmale**lor***	*mărgele**lor***	*zile**lor***	*vulpi**lor***	*câmpii**lor***
Ac.	*case**le***	*vieţi**le***	*cazmale**le***	*mărgele**le***	*zile**le***	*vulpi**le***	*câmpii**le***
V	*case**lor***	-	-	-	-	-	-

.							

N.	*patu**l***	*unghiu**l***	*teatru**l***	*studiu**l***	*cadou**l***	*cuiu**l***	*nume**le***
G.	*(a) patu**lui***	*unghiu**lui***	*teatru**lui***	*studiu**lui***	*cadou**lui***	*cuiu**lui***	*nume**lui***
D.	*patu**lui***	*unghiu**lui***	*teatru**lui***	*studiu**lui***	*cadou**lui***	*cuiu**lui***	*nume**lui***
Ac.	*patu**l***	*unghiu**l***	*teatru**l***	*studiu**l***	*cadou**l***	*cuiu**l***	*nume**le***
V.	-	-	-	-	-	-	-

N.	*paturi**le***	*unghiuri**le***	*teatre**le***	*studii**le***	*cadouri**le***	*paie**le***	*nume**le***
G.	*(a) paturi**lor***	*unghiuri**lor***	*teatre**lor***	*studii**lor***	*cadouri**lor***	*paie**lor***	*nume**lor***
D.	*paturi**lor***	*unghiuri**lor***	*teatre**lor***	*studii**lor***	*cadouri**lor***	*paie**lor***	*nume**lor***
Ac.	*paturi**le***	*unghiuri**le***	*teatre**le***	*studii**le***	*cadouri**le***	*paie**le***	*nume**le***
V.	-	-	-	-	-	-	-

Substantivele feminine

• substantive cu două forme la singualr: (N. Ac.) şi (G., D.) şi o singură formă la plural pentru toate cazurile.

II. **ARTICOLUL**

1. Definiţie
2. Clasificare
3. Categorii gramaticale
    - 3.1. Articolul nehotărât
    - 3.2. Articolul hotărât
        - 3.2.1. Articolul hotărât propriu-zis

3.2.2.. Articolul hotărât posesiv-genitival
3.2.3. Articolul hotărât demonstrativ-adjectival

3. Articolul este parte de vorbire flexibilă, care stă pe lângă un substantiv (care determină un substantiv), arătând că obiectul denumit de substantiv este cunoscut vorbitorilor. Este un instrument gramatical:

- exprimă categoriile de gen, număr, caz şi determinare la substantiv;
- intră în componenţa unor părţi de vorbire compuse ca pronumele posesiv, numeralul ordinal etc.

Nu are înţeles de sine stătător, uneori nu este cuvânt independent (articolul hotărât enclitic).

Nu are funcţie sintactică.

Se analizează împreună cu substantivul determinat sau cu partea de vorbire compusă pe care o formează (pronume posesiv, numeral ordinal).

3.2. Se clasifică:

- după gradul de cunoaştere a obiectului denumit:
  - articol nehotărât;
  - articol hotărât:
  - articol hotărât propriu-zis;
  - articol hotărât posesiv-genitival;
  - articol hotărât demonstrativ-adjectival.;
- după poziţia faţă de substantiv:
  - articol proclitic (aşezat înaintea substantivului);
  - articol enclitic (aşezat după substantiv).

Articolul proclitic:

- articolul nehotărât;
- articolul hotărât posesiv-genitival;
- articolul hotărât demonstrativ-adjectival;
- articolul hotărât *lui*.

Articolul enclitic:

- articolul hotărât propriu-zis

3.2.1. Articolul nehotărât

Stă pe lângă un substantiv, arătând că obiectul denumit este puţin cunoscut vorbitorului.

Este un cuvânt independent, aşezat întotdeauna înaintea substantivului determinat, adică este **proclitic**.

Este flexibil, având forme diferite de gen (M.=N, F.) la numărul singular şi o singură formă de gen (Masc.=Fem.=N.) la numărul plural, precum şi forme diferite de caz.

Caz	Singular		Plural
	Masc. - Neutru.	**Fem.**	**Masc.- Fem.- Neutru.**
N. Ac.	*un*	*o*	*nişte*
G. D.	*unui*	*unei*	*unor*
V.	-		-

Atenţie

Formele de singular ale articolului nehotărât: *un, o* pot fi confundate cu cele identice ale adjectivului nehotărât: *un, o* şi cu cele ale numeralului cardinal cu valoare adjectivală: *un,o.* Deosebirea dintre acestea se face prin schimbarea numărului, formele de plural fiind diferite: *nişte* (articol nehotărât), *unii / unele* (adjectiv nehotărât, *doi, două* etc. (numeral cardinal cu valoare adjectivală) sau prin corespondenţa cu forme similare din context*: : un băiat (o fată)* se întâlneşte cu *nişte* colegi; *: un băiat (o fată)* continuă cursa, altul (alta) renunţă. ; *un băiat (o fată)* pleacă, *doi* au rămas.

Forma de plural a articolului nehotărât: *nişte* poate fi folosită la singular, ca adjectiv nehotărât, pe lângă nume de materii: *nişte apă, nişte sare, nişte vin* etc.

Folosirea articolului nehotărât la numele proprii indică, îi general, trecerea sa în clasa numelor comune: *un Grigorescu* (tablou), *un Murfatlar* (vin), *un harpagon* (zgârcit) etc.

3.2.2. Articolul hotărât propriu-zis

Stă pe lângă un substantiv, arătând că obiectul denumit este bine cunoscut vorbitorului.

Nu este un cuvânt independent (cu excepţia formei de G.-D: *lui,* aşezată înaintea substantivului: *lui Radu*), ci o parte de cuvânt (particulă, morfem) alipită la sfârşitul formei substantivului, adică este **enclitic**. Poziţia articolului hotărât (encliza) îl deosebeşte de toate celelalte forme ale articolului, care sunt proclitice.

Este flexibil, având forme diferite de gen, număr şi caz, care indică categoriile gramaticale similare ale substantivului (are rol de desinenţă).

Formele articolului hotărât

Caz	Singular			Plural		
	Masc.	**Fem.**	**Ntr.**	**Masc.**	**Fem.**	**Ntr.**
N. Ac.	*-l, -le, -a*	*-a*	*-l, -le*	*-i*	*-le*	*-le*
G. D.	*-lui, -i, lui*	*-i*	*-lui*	*-lor*	*-lor*	*-lor*
V.	*-le*		*-le*	*-lor*	*-lor*	*-lor*

Exemple:

	Masc.	**Fem.**	**Ntr.**	**Masc.**	**Fem.**	**Ntr.**
N A	*fiu**l*** *frate**le*** *tat**a***	*mam**a*** *fire**a***	*animalu**l*** *firu**l*** *nume**le***	*fi**i*** *fraţ**i*** *taţ**i***	*mame**le*** *firi**le***	*animale**le*** *fire**le*** *nume**le***
G D	*fiu**lui*** *frate**lui*** ***lui*** *frate-meu* *tat**ei***	*mam**ei*** *firi**i***	*animalu**lui*** *firu**lui*** *nume**lui***	*fi**ilor*** *fraţ**ilor*** *taţ**ilor***	*mame**lor*** *firi**lor***	*animale**lor*** *fire**lor*** *nume**lor***
V	*fiu**le*** *-* *tat**a***	*mam**a*** **-**	*animalu**le*** *-* *-*	*fi**ilor*** *fraţ**ilor*** *taţ**ilor***	*mame**lor*** *-*	*animale**lor*** *-*

Articolul hotărât proclitic se foloseşte înainte de:

• nume proprii de persoană la genitiv sau dativ

- masculine: ***lui*** *Ion,* ***lui*** *Popescu* etc.
- feminine: ***lui*** *Carmen,* ***lui*** *Iris etc.*

• nume comune de persoană (grade de rudenie) la genitiv sau dativ

- masculine: ***lui*** *frate-meu,* ***lui*** *fiu-meu* etc.
- feminine: ***lui*** *tanti etc.*

• numele lunilor anului: zilele ***lui*** *august*... a unui an: iarna ***lui*** *1997* etc.

Articolul hotărât enclitic al unui substantiv, masculin, feminin sau neutru, precedat de un adjectiv propriu-zis, se adaugă formei adjectivului, la toate cazurile, deşi exprimă determinarea substantivului: N.- Ac: *frumosul băiat / frumoşilor băieţi, harnica fată / harnicele fete ; necesarul lucru / necesarele lucruri;* G.-D. *frumosului băiat / frumoşilor*

băieţi; harnicei fete / harnicelor fete; necesarului lucru / necesarelor lucruri,
V. : *dragul meu prieten!, draga mea prietenă!, dragii noştri părinţi! dragele noastre colege!*

Substantivele precedate de un adjectiv pronominal sunt nearticulate: *al meu / acest / care / fiecare / niciun copil; a mea / această / care / fiecare / nicio elevă,* cu excepţia celor care primesc articol hotărât dacă sunt precedate de

• adjectivul de întărire: • însuşi copilul, însăşi eleva;

• adjectivul nehotărât *tot, toată, toţi, toate: tot grupul, toată clasa, toţi oamenii, toate şcolile;*

• numeral colectiv cu valoare adjectivală: *amândoi părinţii, amândouă fetele, tustrei copiii* etc., în afara formei *ambii, ambele: ambii părinţi*, *ambele clase*

Din punctul de vedere al articulării, substantivele proprii se prezintă la N. singular ca:

• forme nearticulate: *Ion, Vlad, Cluj, Bacău;*

• forme aparent articulate prin terminaţie: *Alexandru, Radu, Titu, Ioana, Maria, Craiova, Tulcea*;

• forme cu articol hotărât în componenţa denumirii (articolul marchează trcerea unor substantive comune la numele proprii): *Doru, Luminiţa, Croitoru, Turnu* etc.

• forme propriu-zis articulate, desosebite de o formă nearticulată corespunzătoare: *Vlad / Vladul, Buzău / Buzăul, Sibiu / Sibiul.*

La toate numele proprii, articolul hotărât, proclitic sau enclitic, îndeplineşte numai rolul de a exprima cazurile N. / G.-D. / V.: *Vlad / lui Vlad / Vladului / Vladule; Cluj / Clujului / Clujule, Radu / lui Radu / Radului, Radule, Maria / Mariei, Mario, Craiova, Craiovei, Bucureşti / Bucureştiul, Bucureştii*.

La substantivele compuse, articolul hotărât enclitic este folosit în două feluri, potrivit gradului de sudură a elementelor componente:

- se articulează numai substantivul considerat centru: *calul-de-mare, floarea-soarelui, procesul verbal;*

- se articulează întreaga formă*: untedelemnul, primăvara, preaplinul* etc.

Unele substantive compuse, mai ales cele formate cu verbe: *pierde-vară, zgârie-brânză, gură-cască* etc. nu pot primi articol hotărât.

Locuţiunile substantivale se articulează prin adăugarea articolului hotărât enclitic la forma substantivului component considerat centru: *părerea de rău / părerii de rău / părerile de rău, părerilor de rău etc.*

3.2.2. Articolul hotărât posesiv-genitival

Ajută la formarea cazului genitiv al substantivelor: *elev* ***al*** *şcolii* etc.; al pronumelor: *părere* ***a*** *lui / **a** ei / **a** lor; a acestuia; a căruia, a altuia;* etc.*;* al numeralelor: ***a*** *amândurora* etc, fiind indicele (marca) acestui caz, mai ales, faţă de dativ, care are aceleaşi forme.

Intră în componenţa altor părţi de vorbire decât substantivul:

• pronumele posesiv: *al meu, a mea, ai mei, ale mele* etc.;

• adjectivul posesiv: *al meu părinte, (un) părinte al meu; a mea casă / (o) casă a mea* etc.

• numeralul ordinal: *al doilea, a doua* etc.

Cu excepţia numeralului ordinal, articolul posesiv-genitival intră în alcătuirea unor forme gramaticale care exprimă raporturi de posesie.

Este un cuvânt independent, aşezat întotdeauna înaintea părţii de vorbire pe care o exprimă, adică este *proclitic*.

Este flexibil, având forme diferite de gen, număr şi caz.

Formele articolului posesiv-genitival

	M. - N.	**F.**	**M.**	**F. .- N.**
N. Ac.	*al*	*a*	*ai*	*ale*
G. D.	-	-	*alor*	*alor*
V.	-	-	-	-

Articolul posesiv-genitival intră în componenţa unor părţi de vorbire care a) determină un substantiv exprimat sau subînţeles, b) substituie un substantiv.

a) In cazul determinării unui substantiv prin: •

• substantiv la genitiv: *caiet* ***al*** *elevului*, *casă* ***a*** *mamei* etc.*;*

• pronume la genitiv: *profesor* ***al*** *lui,* ***al*** *ei,* ***al*** *lor /* ***al*** *dumnealui /* ***al*** *acestuia /* ***al*** *fiecăruia etc*.;

• numeral la genitiv: *mamă* ***a*** *amândurora* etc.

• adjectiv posesiv: *casă* ***a*** *mea /* ***a*** *ta /* ***a*** *sa* etc. ;

• numeral ordinal cu valoare adjectivală: *clasa* ***a*** *doua /* ***a*** *doua clasă,*

Prezenţa articolului posesiv-genitival este legată de articularea substantivului determinat care poate fi:

• nearticulat: *om al casei*;

• cu articol nehotărât : *un om al casei*;

• cu articol hotărât, dacă între substantivul determinat şi forma articolului posesiv-genitival se află un alt determinant al substantivului: *omul credincios al casei*, sau dacă articolul posesiv genitival este în componenţa unui numeral ordinal cu valoare adjectivală: *încercarea a treia*.

Dacă substantivul determinat este articulat hotărât, articolul posesiv-genitival nu se mai foloseşte: *omul casei / omul lui / omul acestuia / omul altuia / omul meu.*

Articolul posesiv-genitival se acordă în gen şi număr cu substantivul determinat, indicând, în raportul de posesie, genul şi numărul obiectului posedat / obiectelor posedate.

In cazul determinării unui substantiv subînţeles: *Copiii altora sunt aşteptaţi, ai fraţilor lui nu vin niciodată.* acordul în gen şi număr al articolului posesiv-genitival se face cu substantivul subînţeles sau cu pronumele demonstrativ subînţeles care îl poate înlocui: *(copiii) / cei ai prietenilor lui*.

b) In cazul substituirii substantivului prin:

• pronumele posesiv: *al meu, al tău, al său* etc.;

• numeralul ordinal cu valoare pronominală: *al doilea, a doua* etc.

Acordul în gen şi număr al articolului posesiv se face cu substantivul substituit: *Al meu* (copilul) este cuminte. *Al doilea* (concurent) câştigă.

3.2.3. Articolul hotărât demonstrativ-adjectival

Leagă un substantiv (de obicei articulat cu articol hotărât) de determinantul său:

• **adjectival** - adjectiv: *omul **cel** bun, fata **cea** frumoasă, Vlad cel obraznic, Parisul cel vestit* etc.;

- locuţiune adjectivală: *eroul **cel** fără de prihană, viaţa **cea** fără de moarte* etc.

- numeral cardinal sau ordinal cu valoare adjectivală: ***cei** trei copaci / copacii **cei** trei; **cele** trei fete / fetele **cele** trei, **cel** de-al doilea răspuns / răspunsul **cel** de-al doilea, **cea** de-a doua întâmplare / întâmplarea **cea** de-a doua etc.*

• **nominal** - substantiv în acuzativ / în genitiv cu prepoziţie: *râul **cel** de foc, casa **cea** de piatră / terasa **cea** de deasupra blocului, ora **cea** de dinaintea plecării* etc.;

• **pronominal** (mai rar) - pronume în acuzativ / în genitiv cu prepoziţie: *fata cea de lângă tine / oamenii cei din jurul lui;*

• **adverbial** - locuţiune adverbială (adverb cu prepoziţie): *ramul cel de sus, treapta cea de-afară, ziua cea de mâine* etc.

Are rolul de a individualiza obiectul denumit de substantiv prin însuşirea sau calitatea exprimată de determinant.

Ajută la formarea gradului superlativ relativ:

• al adjectivelor: *cel mai bun, cel mai puţin bun, cea mai frumoasă, cea mai puţin frumoasă* etc.,

• al locuţiunilor adjectivale: bunul ***cel*** *mai de preţ,* omul ***cel*** *mai de treabă* etc.,

• al adverbelor (formă unică cel): munceşte ***cel*** *mai bine*, fuge ***cel*** *mai repede* etc.

Intră în componenţa unor nume proprii compuse: *Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Ecaterina cea Mare, Vasile Celmare* etc.

În absenţa substantivului determinat, articolul demonstrativ-adjectival tinde să ia locul substantivului □prin:

- substantivizarea adjectivului (inclusiv a adjectivului la superlativ relativ) / a locuţiunii adjectivale / a numeralului cu valoare adjectivală, prin care era exprimat determinantul substantivului: ***cel*** *viteaz / viteazu****l****;* ***cei*** *bogaţi / bogaţi****i****;* ***cel*** *mai deştept* va reuşi, ***cel*** *fără noroc / nenorocosu****l****,* ***cei*** *de pe urmă / ultimi****i****,* ***cei*** *trei,* ***cel*** *de al doilea etc*.;
- prin reluarea funcţiei sale iniţiale de pronume demonstrativ, în cazul determinanţilor • nominali în acuzativ / genitiv: ***cea*** *de lemn,* ***cea*** *de peste drum,* ***cea*** *de după casă /* ***cei*** *ai şcolii,* ***cei*** *din jurul oraşului* etc.*,* • pronominali: ***cel*** *de lângă tine,* ***cea*** *din mine* etc., • adverbiali: ***cea*** *de sus,* ***cea*** *de dinainte,* ***cea*** *de ieri;* • propoziţionali (propoziţie atributivă)*:* ***cel*** *care este frumos,* ***cea*** *care vine,* ***cea*** *pe care o văd etc.*

Este un cuvânt independent, aşezat întotdeauna înaintea părţii de vorbire pe care o exprimă, adică este *proclitic*.

Este flexibil, având forme diferite de gen, număr şi caz.

Formele articolului demonstrativ-adjectival

	M. - N.	**F.**	**M.**	**F. .- N.**
N. **Ac.**	*cel* *(*pop. *ăl)*	*cea* *(*pop. *a)*	*cei* *(*pop. *ăi)*	*cele* *(*pop. *ale)*
G. **D.**	*celui* *(*pop. *ălui)*	*celei* *(*pop. *ălei)*	*celor* *(*pop. *ălor)*	*celor* *(*pop. *alor)*
V.	-	-	-	-

Articolul demonstrativ-adjectival se acordă în gen şi număr cu substantivul determinat sau substituit (în cazul substantivizării adjectivului sau al pronominalizării articolului demonstrativ-adjectival).

In cazul substituirii substantivului prin:

• pronumele posesiv: *al meu, al tău, al său* etc;

• numeralul ordinal cu valoare pronominală: *al doilea, a doua* etc.,

acordul în gen şi număr al articolului posesiv se face cu substantivul substituit: *Al meu* (copilul) este cuminte. *Al doilea* (concurent) câştigă.

III. ADJECTIVUL

1. Definiţie
2. Clasificare
3. Categorii gramaticale
   - 3.1. Genul
   - 3.2. Numărul
   - 3.3. Cazul
   - 3.4. Gradul de comparaţie

1. Adjectivul este partea de vorbire flexibilă (care se declină), care exprimă o însuşire calitativă sau cantitativă a unui obiect denumit de un substantiv, pe care îl determină, acordându-se în gen, număr şi caz cu acesta.

2. Adjectivele se clasifică:

a) după conţinut, în:

• **adjective calificative** (care exprimă o însuşire calitativă): om *bun*, *rău, frumos, urât, mare, mic* etc.;

• **adjective determinative** (care exprimă o însuşire cantitativă sau alte determinări ale obiectului: posesor, apropierea sau depărtarea în spaţiu: *doi* cai, calul *al doilea, amândoi* caii, calul *meu / acesta / acela / oricare* cal, *nici un* cal etc.

b) după clasa morfologică din care provin, în:

• **adjective propriu-zise:** *înalt, scund, slab, gras, vesel, trist* etc.;

• **adjective pronominale** (provenite din pronume):

- **adjective de întărire:** *însuşi elevul / elevul însuşi, însăşi prietena / prietena însăşi* etc.;
- **adjective posesive:** *copilul meu, tău, său* etc.,
- **adjective demonstrative:** *acest munte / această vale, acel oraş / acea casă, acelaşi profesor / aceeaşi elevă* etc.;

- **adjective interogative:** *care părinte? ce problemă?* etc.*;*

- **adjective relative**: nu ştiu *care elev* a lipsit.;

- **adjective nehotărâte:** *alt / fiecare / oricare an* etc.;

- **adjective negative:** *niciun pas, nicio stea* **etc.**; •

• **adjective-numerale** sau numerale cu valoare adjectivală

- **cardinale:** *doi cerbi, două căprioare* etc.

- **ordinale:** *al doilea semnal / semnalul al doilea, a doua oprire / oprirea a doua* etc.;

- **colective**: *amândoi fraţii*, *amândouă surorile, tustrei copii* etc.

- **multiplicative**: *câştig înzecit, putere însutită etc.;*

- **distributive:** *câte trei jucători, câte două perechi* etc.;

• **adjective verbale:**

- **adjective participiale:** *om chinuit, vreme pierdută*;

- **adjective gerunziale:** *coş fumegând, rană sângerândă* etc.;

• **adjective adverbiale**: *haine gata, asemenea aspecte* etc.

Adjectivele propriu-zise, adjectivele verbale şi adjectivele adverbiale sunt **calificative**, adjectivele pronominale şi adjectivele-numeral sunt **determinative**.

Adjectivele calificative se subîmpart:

a) după structură, în

• **adjective simple** (alcătuite dintr-un singur cuvânt): lung, lat, roşu etc.;

• **adjective compuse** (alcătuite din două cuvinte): *cuminte**,** galben-verzui, politico-economic* etc.,

• **locuţiunile adjectivale** (grupuri de cuvinte mai mult sau mai puţin sudate, cu înţeles unitar şi comportament gramatical de adjectiv): *bătător la ochi, fără căpătâi, de ispravă, în floarea vârstei, tras ca prin inel, slab de înger, cu scaun la cap etc.*

b) după flexibilitate (aptitudinea de schimbare a formei) în

• **adjective variabile** (care îşi schimbă forma după gen, număr şi caz);

- **cu două terminaţii** de gen, masculin şi feminin, la N. singular, prezentând la plural fie 2 forme, respectiv **4** forme la ambele numere: *alb, albă, albi, albe, frumos, frumoasă, frumoşi, frumoase* etc., fie o

singură formă, respectiv, **3** forme la ambele numere: *roşu, roşie,*

- **cu o terminaţie** de gen la N. singular: *călare, cuminte, dulce, fierbinte, iute, limpede, mare, moale, rece, repede, subţire, tare, tulbure, verde* etc.;

• **invariabile** (care au aceeaşi formă, indiferent de gen, număr şi caz): (culoare) *gri, bleu, maro, kaki, oranj, oliv; atroce, eficace, ferice, motrice, perspicace, propice, rapace, vorace*; *asemenea, aşa, cumsecade, ditamai, otova, sadea.*

3. Categoriile gramaticale ale adjectivelor calificative. Adjectivele se acordă în **gen, număr şi caz** cu substantivul determinat.

3.1. Genul. Adjectivul calificativ are două forme de **gen**, masculin şi feminin, distincte prin terminaţie şi uneori prin alternanţă fonetică, care realizează acordul în gen cu substantivul determinat masculin, respectiv, feminin.

	Masculin	Feminin	Exemple
Termin. (excepţii)	*-cons,* *-u,* *-u* (semivocalic), *-iu* *-i* (semivocalic), *-i* (cons. palat.)	*-ă* *-ă (-ie)* *-ă (-ea)* *ie* *-e* *-e*	*bun / bun**ă** (dator / datoar**e**)* *acr**u** / acr**ă**;(roşu / roş**ie**)* *no**u** / nou**ă** (răr / r**ea**)* *cenuş**iu** / cenuş**ie*** *greo**i** / greoai**e*** *vech**i** / veche, dibac**i** / dibace*

Acordul de gen al adjectivului cu un substantiv neutru se face prin forma de masculin la singular şi prin forma de feminin la plural: ghiozdan *frumos* , ghiozdane *frumoase*, caiet *curat*, caiete *curate* etc.

3.2. Numărul. Adjectivul are forme de singular şi de plural pentru acordul în număr cu substantivul determinat.

Ca şi substantivele, adjectivele formează pluralul prin:

• desinenţe, adăugate formei de singular sau care substituie terminaţia de singular;

• alternanţe fonetice.

MASCULIN		
Singular Terminaţii (excepţii)	**Plural** Desinenţe	Exemple
-cons, (-l)	*-i,* (*-i* semivocalic)	*bun / bun**i** (gol / goi)*

-u, *-u* (semivocalic), *-(i)u* *-i* (semivocalic), *-i* (cons. palat.)	*-i,* (*-i)i* (semivocalic) *-i* (semivocalic) *-(i)i* (semivocalic) *-i* (semivocalic) *-i* (cons. palat.)	*acr**u** / acr**i**;(roşu / roş**ii**)* *no**u** / noi (rău / r**ăi**)* *cenuş**iu** / cenuş**ii*** *greo**i** / greoi* *vech**i** / vechi, dibac**i** / dibac**i***
FEMININ		
Singular	Plural	Exemple
-ă *-ă, (-i)e* *-ă (-ea)* *-(i)e* *-(i)e* *-e*	*-e* *-e, (-i)i* (semivocalic) *-i* (semivocalic), *(-le)* *-(i)i* (semivocalic) *-(i)e* *-i* (cons. palat.)	*bun**ă** / bun**e,** goal**ă,** goal**e*** *acr**ă** / acr**e**;(roşie / roş**ii**)* *nou**ă** **/ noi** (rea / rele)* *cenuş**ie** / cenuş**ii*** *greoa**ie** / greoai**e*** *vech**e** / vechi*
NEUTRU		
Singular	Plural	Exemple
-cons, (-l) *-u,* *-u* (semivocalic), *-iu* *-i* (semivocalic), *-i* (cons. palat.)	*-e* *-e, (-i)i* (semivocalic) *-i* (semivocalic), *(-le)* *-(i)i* (semivocalic) *-(i)e* *-i* (cons. palat.)	*bun / bun**e,** gol, goal**e*** *acr**u** / acr**e**;(roşu / roş**ii**)* *nou **/ noi** (rău / rele)* *cenuş**iu** / cenuş**ii*** *greo**i** / greoai**e*** *vech**i** / vechi*

3.3. Cazul. Adjectivul are aceleaşi forme de caz ca şi substantivul (N., Ac., G., D., V.). Forma cazurilor depinde de poziţia adjectivului, înainte şi după substantiv, precum şi de articularea substantivului determinat.

Poziţia cea mai obişnuită este după substantiv. Adjectivul poate fi însoţit sau nu de articolul posesiv-genitival, care îşi schimbă forma, chiar dacă adjectivul este invariabil.

Adjectivele masculine au aceeaşi formă la toate cazurile, la singular şi la plural (N.=Ac.=G.=D.= V.).

Adjectivele feminine au două forme de caz la singular (N.=Ac.= V., G.= D.), forma de G.-D. deosebindu-se prin desinenţa -e: *(o) mamă bună / (unei) mame bune* şi uneori prin alternanţă fonetică: *(o) rochie verde / (unei) rochii verzi*.

Aşezat înainte de substantiv, adjectivul are aceleaşi forme cu cele din poziţia de după substantivul determinat, dacă substantivul este nearticulat sau articulat cu articol nehotărât. Unele adjective alcătuiesc, în această poziţie o formă specifică de vocativ cu desinenţa *-e*: *scump**e** prieten, iubit**e** coleg*.

Dacă adjectivul este aşezat înainte de un substantiv articulat cu articol hotărât, adjectivul îşi schimbă forma, primind articolul

substantivului: *bunu**l** prieten / prietenu**l** bun, bun**a** colegă / coleg**a** bună*. Adjectivul declinat în forma articulată are forme diferite de caz (N.-Ac., G.-D., V.), realizate prin forma enclitică a articolului hotărât: N.-Ac. *bunul prieten / ; buna colegă;* G.-D. *bunului prieten / bunei colege;* V. *bunule prieten.*

Funcţiile sintactice ale cazurilor la adjective diferă de cele îndeplinite de cazurile substantivului.

a) Funcţia sintactică a adjectivului care determină un substantiv este de **atribut adjectival**, indiferent de cazul impus prin acordul cu forma substantivului, **nominativ**: *elevul harnic / harnicul elev* are note bune; **acuzativ**: profesorul îl laudă *pe elevul harnic / pe harnicul elev*; **genitiv**: rezultatele *elevului harnic / harnicului elev* sunt bune; **dativ**: se acordă premiu *elevului harnic / harnicului elev*; **vocativ**: *elevule harnic / harnicule elev,* bravo ţie!

b) La cazul **nominativ,** adjectivul poate îndeplini şi funcţiile sintactice de

- **nume predicativ :** El *este **harnic*;**
- **element predicativ suplimentar:** El *vine **supărat**.*

În ambele cazuri, adjectivul exprimă o însuşire a unui substantiv, prin intermediul unui

- verb copulativ (numele predicativ);
- verb predicativ (elementul predicativ suplimentar).

Ca **nume predicativ** în nominativ, adjectivul poate intra în componenţa unor părţi de propoziţie diferite, în funcţie de modul predicativ / nepredicativ al verbului copulativ:

- predicat nominal: Copilul *este **bolnav***.
- subiect: *A fi **bolnav*** este neplăcut.
- atribut verbal: El este în situaţia *de a fi **bolnav***.
- complement direct: El nu poate *fi **bolnav***.
- complement indirect: Mă tem *de a fi **bolnav***.
- complement circumstanţial de timp: *Până a nu fi **bolnav*** era vesel.
- complement circumstanţial de cauză: *Fiind bolnav,* a lipsit. (în absenţa verbului copulativ (subînţeles), adjectivul în nominativ exprimă cauza unei acţiuni: *bolnav*, demisionează.)
- complement circumstanţial de scop: Se expune la frig *pentru a fi **bolnav*** un timp.
- complement circumstanţial condiţional: *Numai fiind **bolnav**,* vei înţelege.
- complement circumstanţial concesiv: *Chiar fiind **bolnav***, tot lucrează.

• complement circumstanţial de relaţie: Este expert *în a fi* ***bolnav*** la nevoie.

• complement circumstanţial opoziţional: *In loc de a fi bolnav*, se consideră sănătos.

• complement circumstanţial cumulativ: *Pe lângă a fi* ***bolnav*** mai are şi alte necazuri.

• complement circumstanţial de excepţie: *În afară de a fi bolnav,* nu are alte necazuri.

c) La cazul **acuzativ**, adjectivul poate fi folosit cu prepoziţii, îndeplinind funcţiile de

• complement indirect: *Din roşu* s-a făcut negru.

• complement circumstanţial de timp: A crescut-o *de mică* (de când era mică).

• complement circumstanţial de mod comparativ: Este mai mult supărat *decât vesel* (decât este vesel).

• complement circumstanţial de cauză: *De flămând* (ce era) ar fi mâncat şi pietre.

• complement circumstanţial de relaţie: *De talentat* este talentat.

Declinarea adjectivului are două variante:

• în formă nearticulată;

• în formă articulată.

Adjectivele calificative au o categorie gramaticală specifică: **gradul (gradele) de comparaţie (categoria intensităţii),** care arată că o însuşire poate avea grade de intensitate diferite la două sau mai multe obiecte sau la acelaşi obiect în momente diferite.

Adjectivele se manifestă diferit faţă de această categorie, deosebindu-se:

• adjectivele care au grade de comparaţie (adjective comparabile);

• adjectivele care nu pot avea grade de comparaţie (adjective necomparabile).

Adjective au trei grade de comparaţie:

• **pozitiv**;

• **comparativ**;

• **superlativ**.

Gradul **pozitiv**, exprimă o însuşire fără o comparaţie sub raportul intensităţii însuşirii: *copil frumos / fată frumoasă*. Este forma de bază pentru alcătuirea celorlalte două grade de comparaţie.

Gradul **comparativ** arată că însuşirea exprimată de adjectiv are grade diferite sau acelaşi grad de intensitate la două obiecte diferite sau la acelaşi obiect în momente diferite. Are două valori:

- **comparativul de inegalitate,** la care se disting

- comparativul de superioritate: *mai frumos (frumoasă);* alcătuit cu adverbul de cantitate *mai* aşezat înaintea formei de pozitiv a adjectivului;

- comparativul de inferioritate: *mai puţin frumos, (frumoasă);* alcătuit cu adverbul de cantitate *puţin* la gradul comparativ de superioritate: *mai puţin,* aşezat înaintea formei de pozitiv a adjectivului;

- **comparativ de egalitate:** *la fel (tot aşa, tot atât) de frumos, frumoasă;* alcătuit cu adverbul de cantitate *puţin* la gradul comparativ de superioritate: *mai puţin,* aşezat înaintea formei de pozitiv a adjectivului.

Formele de comparativ ale adjectivului reprezintă primul termen al unei comparaţii. Al doilea termen al comparaţiei se exprimă prin:

a) diferite părţi de vorbire (• substantiv: *mai frumos* ***decât (ca) soarele***; • pronume: *mai frumos* ***decât alţii***, • numeral: *mai frumos* ***decât al doilea***; • verb la infinitiv: *mai frumos* ***decât a te plimba****;* • mai frumos ***decât ieri****,),* precedate de adverbele de comparaţie: *ca, decât* la comparativul de inegalitate, *ca* la comparativul de egalitate: *la fel de frumos* ***ca soarele,*** îndeplinind funcţia de **complement de mod comparativ;**

b) printr-o **propoziţie completivă de mod comparativă** cu aceeaşi funcţie: *mai frumos* ***decât mi-am închipuit vreodată***, introdusă prin adverbele *decât, de cum,* la comparativul de inegalitate, *precum* la comparativul de egalitate.

Al doilea termen al comparaţiei poate lipsi, fiind subînţeles: doreşte o viaţă *mai frumoasă*.

Comparativul de inegalitate (de superioritate şi de inferioritate) al unui adjectiv este folosit în construcţii intensive (de intensificare a gradului însuşirii), prin adăugarea, înaintea formei de comparativ, a adverbelor accentuate *mult, şi*: mult mai frumoasă, şi mai frumoasă, şi în construcţii progresive (de schimbare treptată a gradului însuşirii), prin adăugarea, înaintea formei de comparativ, a adverbelor *tot, mereu* sau a locuţiunii adverbiale *din ce în ce*: *tot mai frumoasă, mereu mai frumoasă, din ce în ce mai frumoasă*.

Comparativul de inegalitate poate fi exprimat şi prin adjective la gradul pozitiv urmate de un complement de mod comparativ format cu ajutorul locuţiunilor prepoziţionale *faţă de, pe lângă , în comparaţie cu, în raport cu*: este înalt faţă de fratele său etc.

Gradul **superlativ** arată că însuşirea exprimată de adjectiv are gradul de intensitate cel mai ridicat sau cel mai scăzut. Are două valori, după cum acest grad al intensităţii este comparat sau nu cu cel al altor obiecte sau cu cel al aceluiaşi obiect în momente diferite:

- **superlativul relativ** (gradul de intensitate comparat);
- **superlativul absolut** (gradul de intensitate necomparat).

Superlativul relativ are două forme:

• **superlativul relativ de superioritate:** *cel mai frumos (cea mai frumoasă);* alcătuit din comparativul de superioritate al adjectivului: *mai frumos (frumoasă),* precedat de articolul demonstrativ-adjectival: *cel, cea, cei, cele*, acordat în gen, număr şi caz cu substantivul determinat de adjectiv;

• **superlativul relativ de inferioritate:** *cel mai puţin frumos (cea mai puţin frumoasă);* alcătuit din comparativul de inferioritate al adjectivului: *mai puţin frumos (frumoasă),* precedat de articolul demonstrativ-adjectival: *cel, cea, cei, cele*, acordat în gen, număr şi caz cu substantivul determinat de adjectiv.

Ambele forme ale superlativului relativ reprezintă primul termen al unei comparaţii. Al doilea termen al acesteia se exprimă prin diferite părţi de vorbire (• substantiv: *cel mai frumos* ***dintre actori***; • pronume: *cel mai frumos* ***dintre ei***; • numeral: *cel mai frumos* ***din zece;)*** • la cazul acuzativ precedate de prepoziţiile: *dintre, între, printre, din, în,* îndeplinind funcţia de **complement de mod comparativ.**

Al doilea termen al comparaţiei poate lipsi, fiind subînţeles: Doreşte *vacanţa cea mai frumoasă*.

Superlativul absolut are două forme:

• **superlativul absolut de superioritate:** *foarte frumos;* alcătuit prin mai multe procedee, are o mare varietate de exprimări.

• **superlativul absolut de inferioritate:** *foarte puţin frumos;* alcătuit din superlativul absolut al adverbului *puţin*: *foarte puţin*, *tare puţin,* care precede forma gradului pozitiv al adjectivului.

Superlativul absolut de superioritate se formează prin mijloace:

a) gramaticale;

b) fonetice;

c) lexicale.

a1) Construcţii sintactice în care forma gradului pozitiv al adjectivului este precedată sau urmată de

• adverb de mod din seria *foarte, tare, bine, mult,* unele populare şi familiare (*tare, bine*), altele învechite (*mult*): *foarte / tare / mult (frumos),(frumos) bine*;

• adverb de mod legat de adjectiv prin prepoziţia *de* din seria *deosebit de, grozav de, teribil de, excesiv de, extraordinar de, fantastic de, formidabil de, uimitor de, neînchipuit de, nemaipomenit de, nespus de (frumos).*

• substantive cu valoare adverbială: (*frumoasă) foc, foc de frumoasă, foc de scump, (sănătos) tun, (plin) ochi* etc

• locuţiuni adverbiale: (*frumos*) *fără seamăn, fără pereche, din cale-afară, peste măsură, nevoie mare, cu totul şi cu totul, de tot,* etc.;

• locuţiuni adverbiale exclamative: *atât de, aşa de, cât de, cât mai* (*frumos*) sau pronumele relativ *ce* cu valoare adverbială exclamativă.: *ce (frumos)!.*

a$_2$) Schimbarea valorii gramaticale a adjectivului (substantivarea): *o frumuseţe de fată, o mândreţe de flăcău, o pocitanie de om, frumoasa frumoaselor, voinicul voinicilor* etc.;

a$_3$) Repetarea adjectivului: *frumoasă, frumoasă,* etc.

b) Lungirea şi repetarea unor sunete: *Buuun, rrrrău.*

c) Derivarea cu prefixe ***-prea****: preabun, preaînălţat* etc.; ***-răs / -răz:*** *răscunoscut, răzbucuros* etc.; ***-stră:*** *străvechi, strălimpede* etc.; ***-arhi:*** *arhicunoscut, arhiplin* etc.; ***-extra:*** *extrafin, extraplat* etc.; ***-hiper:*** *hipersensibil, hiperacidulat* etc.; ***-super:*** *supermobilat, superfin* etc.; ***supra****: suprasolicitat, supraîncălzit* etc.; ***-ultra****: ultracentral, ultramodern* etc. şi cu sufixe ***-isim:*** *rarisim, simplisim* etc.

Absenţa categoriei gradelor de comparaţie la unele adjective se explică prin înţelesul lor, exprimând:

• o însuşire care nu poate fi comparată: *mort, viu, întreg, complet, total, unic, etern, veşnic* etc.

• o însuşire comparată, provenind din formele de comparativ de superioritate şi de inferioritate ale adjectivelor din limba latină: *anterior, posterior, major, minor, superior, inferior* etc.

• o însuşire la cel mai înalt grad de intensitate: *măreţ, gigantic, gigantic, desăvârşit, grozav, nemaipomenit extraordinar* etc. Multe dintre acestea provin din formele de superlativ ale adjectivelor din limba latină: *maxim, minim, optim, suprem* etc.

Unele dintre adjectivele care exprimă o însuşire care nu poate fi comparată, au sensuri care permit gradele de comparaţie: privire *mai vie*, *mai puţin vie;* discuţie *mai vie*, *mai puţin vie;* culoare *mai vie*, *mai puţin vie;* lumină *mai vie*, *mai puţin vie* etc.

Adjectivele compuse, alcătuite, în general, din două sau mai multe adjective: *roşu-închis, galben-roşiatic* sau din alte părţi de vorbire (adverb şi adjectiv: *binefăcător, nou născut, nemaiîntâlnit, nemaivăzut*, prepoziţie, pronume nehotărât, adjectiv: *atotputernic, atotştiutor* etc.), ca adjectivele simple, se împart în adjective variabile: *nemaiîntâlnit, galben-verzui* etc. şi

adjective invariabile: *cumsecade* etc. Se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat. Adjectivele compuse se comportă unitar, având forme diferite de gen, număr şi caz prin adjectivul component: *atotştiutor, atotştiutoare, atotştiutori, atotştiutoare* etc. sau printr-unul din adjectivele componente: *roşu-închis, roşie-închis, roşii-închis* etc. Unele au grade de comparaţie: *mai cumsecade, mai cuminte* altele nu au grade de comparaţie, pentru că exprimă un superlativ: *nemaivăzut, atotputernic* etc.

Locuţiunile adjectivale sunt variabile sau invariabile, după elementele componente şi gradul lor de sudură. Locuţiunile variabile: *slab de înger, scump la vorbă, bătut în cap, bătător la ochi* etc. au în structura lor un adjectiv care îşi schimbă forma după gen, număr şi caz, acordându-se cu substantivul determinat şi care poate avea şi grad de comparaţie: *mai slab de înger, foarte slab de înger* etc. Locuţiunile invariabile sunt cele exprimate, în general, prin substantive care şi-au pierdut înţelesul iniţial: *de ispravă, pe cinste, de frunte, fel de fel, în etate* etc. Locuţiunile invariabile se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat: om *pe cinste*, fată *pe cinste*, oameni *pe cinste*, fără a avea forme diferite de gen şi număr. Unele pot avea grade de comparaţie: mai de ispravă, foarte de ispravă.

Adjectivele determinative, pronominale şi adjectivele-numerale se raportează la părţile de vorbire din care provin, de care se apropie prin inventarul de forme şi prin flexiune. Adjectivele pronominale şi adjectivele-numerale se deosebesc de părţile de vorbire din care provin prin poziţia faţă de substantiv: ele însoţesc un substantiv pe care îl determină, acordându-se în gen, număr şi caz cu acesta, iar pronumele şi numeralele ţin locul substantivului. Adjectivele pronominale şi adjectivele au uneori forme diferite de pronumele şi numeralele corespunzătoare: adjectivul posesiv pierde articolul posesiv când este aşezat după un substantiv articulat cu articol hotărât. şi prin funcţiile sintactice.

III. PRONUMELE

1. Definiţie
2. Clasificare
3. Categorii gramaticale
    - 3.1. Persoana
    - 3.2. Numărul
    - 3.3. Genul
    - 3.4. Cazul

IV. PRONUMELE

1. Pronumele este partea de vorbire flexibilă care ţine locul unui substantiv (nume a unui obiect: fiinţă, lucru etc.).

Alcătuieşte împreună cu numeralul clasa **substitutelor substantivului** (părţi de vorbire care se substituie substantivului).

Anaforice: clasă de cuvinte fără referinţă proprie, care capătă referinţă prin legarea referenţială de un component (cuvânt sau grup de cuvinte) exprimat anterior numit *antecedent.* Folosirea anaforică se opune celei deictice, cu raportare la enunţare. In dublă ipostază apar demonstrativele, articolelel, adverbele pronominale.

2. Pronumele se împart, după rolul lor gramatical şi după forme, în mai multe **clase pronominale:**

a) pronumele personale (care au categoria persoanei):
- pronumele personal propriu•zis;
- pronumele personal de politeţe sau de reverenţă;
- pronumele personal reflexiv;
- pronumele personal de întărire (de identificare);
- pronumele personal posesiv;

b) pronumele nepersonale (care nu au categoria persoanei):
- pronumele demonstrativ;
- pronumele interogativ;
- pronumele relativ;
- pronumele nehotărât;
- pronumele negativ.

3. Clasele pronumelui

3.1. Pronumele personal propriu-zis

Este pronumele care indică, la singular, persoana care vorbeşte (persoana I), persoana cu care se vorbeşte (**persoana a II-a**) şi persoana despre care se vorbeşte (**persoana a III-a**), iar la plural, mai multe persoane între care se află persoana care vorbeşte (**persoana I**), persoana cu care se vorbeşte (**persoana a II-a**) sau mai multe persoane despre care se vorbeşte (**persoana a III-a**).

Pronumele personal îşi schimbă forma după **persoană, număr, gen şi caz,** categorii gramaticale ale **flexiunii pronominale.**

Formele pronumelui personal propriu-zis

	SINGULAR			
Caz	Pers. I	Pers. a II-a	Persoana a III-a	
	M / N / F	**M / N / F**	**M / N**	**F**

	Accent. / *neaccent.*	***Accent. /*** *neaccent***.**	***Accent. /*** *neaccent.*	***Accent. /*** *neaccent.*
N.	***eu***	***tu***	***el***	***ea***
Ac.	*(pe)* ***mine*** *mă -mă; mă-; -mă- m-; -m-*	*(pe)* ***tine*** *te -te; te- -te-;*	*(pe)* ***el*** *îl -l; l-; -l-*	*(pe)* ***ea*** *o -o; o- -o-*
G.	–	–	*(al,a, ai, ale)* ***lui***	*(al,a, ai, ale)* ***ei***
D.	***mie*** *îmi; mi -mi; mi-; -mi-*	***ţie*** *îţi; -ţi, ţi-;-ţi-*	***lui*** *îi; i; -i; i-; -i-*	***ei*** *îi; i; -i; i-; -i-*
V.		***tu***		
PLURAL				
N.	***noi***	***voi***	***ei***	***ele***
Ac.	*(pe)* ***noi*** *ne -ne; ne-; -ne-*	*(pe)* ***voi*** *vă -vă; vă- -vă-, v- -v-*	*(pe)* ***ei*** *îi; i -i; i-; -i-*	*(pe)* ***ele*** *le -le; le- -le-*
G.	–	–	*(al,a, ai, ale)* ***lui***	*(al,a, ai, ale)* ***ei***
D.	***nouă*** *ne; ni -ne; ne-;-ne- ni-; -ni-*	***vouă*** *vă; vi -vă; vă-; -vă-; v-; -v-*	***lor*** *le; li; -le; lei-; -le-;-li li-; -li-*	***lor*** *le; li; -le; lei-; -le-;-li li-; -li-*
V.		***voi***		

Pronumele personal nu are forme la:

- cazul **G.** la persoanele I şi a II-a singular şi plural;
- cazul **V.** la persoanele I şi a III-a singular şi plural.

La persoana a III-a, pronumele personal are:

- două forme de gen, masculin şi feminin, la ambele numere: *el, ea, ei, ele;*
- forme paralele (sinonimice): **N.-Ac.** *el / **dânsul;** ea / **dânsa;** ei / **dânşii;** ele / **dânsele;*** **G.-D.** *lui / **dânsului;** ei / **dânsei;** lor / **dânşilor;** lor / **dânselor.***

La cazurile **D.** şi **Ac.,** pronumele personal prezintă forme duble: **accentuate şi neaccentuate.**

Folosirea formelor accentuate şi neaccentuate ale pronumelor personale are următoarele reguli:

a) în enunţuri, formele accentuate ale pronumelor personale sunt dublate de formele lor neaccentuate: ***Pe mine mă*** *cheamă Ioana,* ***Mie îmi*** *dă mama dreptate.*

b) forma neaccentuată a unui pronume personal stă:

→ înaintea formei accentuate (**anticipare**): *Eu* ***te*** *cunosc bine* ***pe tine.***

→ după forma accentuată (**reluare**): ***Pe tine*** *nu* ***te*** *cunosc*.

c) folosirea formelor pronominale duble (accentuate şi neaccentuate; neaccentuate şi accentuate) este:

→ **obligatorie** pentru formele accentuate;

→ **facultativă** pentru formele neaccentuate;

→ **imposibilă** pentru formele accentuate precedate de prepoziţii, cu excepţia prepoziţiei *pe*.

d) Uneori formele neaccentuate ale pronumelor personale se pronunţă împreună cu o silabă din cuvântul care le precedă sau care le urmează, fiind legate prin **cratimă** de acest cuvânt. În această situaţie, poziţia cratimei este:

→ **înaintea** formei neaccentuate a pronumelui: *Priveşte****-ne*** *învăţând*. *Greşeşti dându****-i*** *un cadou*.

→ **după** forma neaccentuată a pronumelui:

El ***ne****-a premiat. Ea* ***mi****-a dat un sfat bun.*

→ **înainte şi după** forma neaccentuată a pronumelui (în exprimări populare şi arhaice):

*Văzutu****-l****-ai pe zmeu? Datu****-ţi****-a poruncă?*

Formele neaccentuate ale pronumelui personal în **D.** au unele valori specifice care indică:

- participarea afectivă a vorbitorului la comunicare (**dativul etic**): *Unde****-mi*** *umbli?* ***Mi ţi****-luă şi* ***mi ţi****-l aruncă în nori.,* caracteristică vorbirii populare;
- posesia unui obiect prin persoana posesorului său (**dativul posesiv**): *El* ***ţi****-a luat creionul.,* îndeplinind funcţia sintactică de **atribut pronominal în dativ.** (In acest exemplu, posesorul este persoana cu care se vorbeşte, interlocutorul.)

Ca substitut (înlocuitor) al substantivului, pronumele personal îndeplineşte **aceleaşi funcţii sintactice** ca substantivul căruia îi ţine locul.

3.2. Pronumele personal de politeţe

Este pronumele **personal** care exprimă **respectul** sau p**oliteţea** faţă de persoana cu care se vorbeşte sau despre care se vorbeşte.

Pronumele personal propriu-zis şi pronumele de politeţe se pot înlocui unul pe celălalt, dacă situaţia de comunicare o cere.=

Formele pronumelui personal de politeţe

Sunt cuvinte compuse, formate prin contopirea substantivului *domnia* cu adjectivele posesive: *ta, sa, noastră, voastră* sau cu pronumele personale: *lui, ei. lor.*

Formele pronumelui personal de politeţe

Singular			
Caz	Pers. a II-a	Pers. a III-a	
	M.-F.	M.	F.
N.-	*dumneata*	*dumnealui*	*dumneaei*
Ac.	*(pe) dumneata*	*(pe) dumnealui*	*(pe) dumneaei*
G.	*(al, a, ai, ale) dumitale*	*(al, a, ai, ale) dumnealui dumisale*	*(al, a, ai, ale) dumneaei dumisale*
D.	*dumitale*	*dumnealui dumisale*	*dumneaei dumisale*
V.	*dumneata!*		
Plural			
N.	*dumneavoastră*	*dumnealor*	*dumnealor*
Ac.	*(pe) dumneavoastră*	*(pe) dumnealor*	*(pe) dumnealor*
G.	*(al, a, ai, ale) dumneavoastră*	*(al, a, ai, ale) dumnealor*	*(al, a, ai, ale) dumnealor*
D.	*dumneavoastră*	*dumnealor*	*dumnealor*
V.	*dumneavoastră!*		

Pronumele de politeţe prezintă următoarele particularităţi:

- nu are forme pentru persoana I;
- are forme diferite pentru genul masculin şi feminin, numai la persoana a III-a singular.
- la cazurile **Ac.** şi **D.,** este dublat de formele neaccentuate ale pronumelui personal.

exemple:

Ac. ***Pe dumneata te*** *cheamă tot Ion.*

D. ***Dumnealui / dumneaei i*** *se dă premiul.*

Pronumele de politeţe de persoana a II-a singular şi plural sunt folosite uneori pentru a exprima două grade diferite de politeţe faţă de o

persoană: forma *dumneata* este mai familiară, în timp ce forma *dumneavoastră* este mai reverenţioasă, oficială.

Pronumele de politeţe *mata*, *matale, mătălică, mătăluţă* (provenite din pronumele de politeţe: *dumneata, dumitale* sunt forme familiare şi afective, folosite regional, mai ales, în Moldova.

În adresarea orală sau scrisă către o persoană oficială de înalt rang sau într-un mesaj privitor la aceasta, se folosesc grupuri de cuvinte ca: *Excelenţa voastră / Excelenţa sa, Eminenţa voastră / Eminenţa sa, Sanctitatea voastră / Sanctitatea sa, Preafericirea voastră / Preafericirea sa, Maiestatea voastră / Maiestatea sa*. Grupurile de cuvinte *Măria-ta (Măria-voastră, Măria-sa), Înălţimea-ta (Înălţimea-voastră, Înălţimea-sa)* sunt forme vechi (arhaice) ale pronumelui de politeţe.

Pronumele de politeţe nu se scriu cu literă mare, cu excepţia grupurilor de cuvinte care arată un grad înalt de respect. Forma *dumneavoastră* se poate scrie şi prescurtat: *d-voastră, dvs, dv.*

4. Pronumele de politeţe îndeplineşte **aceleaşi funcţii sintactice** ca pronumele personal propriu-zis corespunzător.

3.3. Pronumele reflexiv

Este pronumele care arată **identitatea dintre subiectul şi obiectul** unei acţiuni.

De exemplu:

*Acolo **eu te** văd **pe tine.*** (subiect ≠ obiect) / / ***Eu mă** văd în oglindă.* (subiect = obiect)

***Tu îmi** răspunzi la scrisoare.* (subiect ≠ obiect) / / ***Tu îţi** răspunzi în gând la unele întrebări.* (subiect = obiect)

***El îmi** face o masă.* (subiect ≠ obiect) / / ***El îşi** face o casă.* (subiect = obiect).

Uneori pronumele reflexiv îşi pierde valoarea pronominală (nu mai ţine locul unui nume), făcând parte din forma verbului reflexiv: *a se teme, a se mândri, a se bizui* etc. În acest caz, pronumele reflexiv nu poate lipsi din forma verbului, mai ales, dacă forma reflexivă a are alt sens decât forma activă: *el se roagă* faţă de *el roagă*, *el se strecoară* faţă de *el strecoară*.

2. Formele pronumelui reflexiv

Caz	Forme accentuate	Forme neaccentuate
Ac.	***sie; sieşi***	*îşi, şi, -şi, şi-, -şi-*
D.	***(pe) sine***	*se; -se; se-; -se-;*

		s-;-s-

Pronumele reflexiv are forme proprii, accentuate şi neaccentuate, numai la persoana a III-a şi numai la cazurile **Ac.** şi **D.** La persoana I şi a II-a se împrumută formele accentuate şi neaccentuate ale pronumelui personal. Formele pronumelui reflexiv nu se deosebesc după gen şi număr. Regulile de folosire a formelor accentuate şi neaccentuate ale pronumelui personal, privitoare la poziţia lor în enunţ şi la folosirea cratimei (-), se aplică şi pronumelor reflexive.

Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv, ca şi cele ale pronumelui personal cu valoare reflexivă, în cazul **D.** pot indica persoana posesoare a unui obiect (**dativ posesiv**) şi identitatea ei cu subiectul unei acţiuni.

De exemplu: ***El îşi*** *îmbracă haina.* ***Eu îmi*** *deschid sufletul*. ***Tu îţi*** *schimbi părerile.*

Pronumele reflexive au funcţii sintactice diferite, după forma lor accentuată sau neaccentuată.

a) Formele accentuate însoţite de formele neaccentuate, îndeplinesc, ca şi substantivele sau pronumele personale, funcţiile sintactice de:

- **complement direct**;
- **complement indirect.**

Exemple

Ac. *El* ***se*** *cunoaşte* ***pe sine****, nu* **pe** ***colegii*** *săi sau* ***pe mine****.*

D. *El* ***îşi*** *acordă* ***sieşi*** *încredere, nu* ***colegilor*** *săi sau* ***mie***.

b) Formele accentuate însoţite de prepoziţii îndeplinesc, funcţiile sintactice specifice formelor substantivale sau pronominale prepoziţionale:

- **atribut pronominal prepoziţional:** *Părerea* ***despre sine*** *nu este rea.*;
- **complement indirect:** *Vorbeşte despre sine (însuşi).*
- **complement circumstanţial**
  - **de loc:** *El îi cheamă* ***la sine*** *(însuşi).*
  - **de mod**: *Nu arată decât* ***ca sine*** *însuşi.*

c) Formele neaccentuate:

- nu au funcţie sintactică dacă fac parte din structura verbului reflexiv: *El* ***se*** *teme de întuneric.;*
- au funcţie sintactică, dacă au valoare pronominală (substituie un substantiv), de:
  - **complement direct,** uneori **reluat sau anticipat**;
  - **complement indirect,** uneori **reluat sau anticipat.**

3.4. Pronumele posesiv

Este pronumele care exprimă un raport de **posesie**, înlocuind atât numele **obiectului posedat,** cât şi pe cel **al posesorului**.

Pronumele posesiv este o **formă compusă** cu ajutorul **articolului posesiv genitival** *al, a, ai, ale.*

Forma pronumelui posesiv indică:

- **genul** şi **numărul obiectului posedat;**
- **persoana** şi **numărul posesorilor.**

Formele pronumelui posesiv:

a) un obiect posedat / un posesor;

GEN	Persoana I	Persoana a II-a	Persoana a III-a
M. / N.	*al meu*	*al tău*	*al său*
F	*a mea*	*a ta*	*a sa*

b) mai multe obiecte posedate / un posesor;

GEN	Persoana I	Persoana a II-a	Persoana a III-a
M. / N	*ai mei*	*ai tăi*	*ai săi*
F	*ale mele*	*ale tale*	*ale sale*

c) un obiect posedat / mai mulţi posesori;

GEN	Persoana I	Persoana a II-a	Persoana a III-a
M. / N.	*al nostru*	*al vostru*	–
F	*a noastră*	*a voastră*	–

d) mai multe obiecte posedate / mai mulţi posesori.

GEN	Persoana I	Persoana a II-a	Persoana a III-a
M. / N.	*ai noştri*	*ai voştri*	–
F	*ale noastre*	*ale voastre*	–

Pronumele posesiv nu are forme proprii pentru toate persoanele. În locul formelor care lipsesc, se folosesc formele de **G. plural** ale pronumelui **personal** de **persoana a III-a**: (*al, a, ai, ale) lor.*

La persoana a III-a singular, formele pronumelui posesiv: *al său, a sa* se folosesc paralel cu formele de **G.** singular ale pronumelor personale:

al lui / al ei, care prezintă avantajul de a deosebi şi genul posesorului (M / F).
De exemplu:
Casa este a sa. *Casa este a lui. Casa este a ei.*

Pronumele posesive se folosesc, în general, la cazurile **N.** şi **Ac.** La **G.-D.,** pronumele posesive apar rar, având numai forme de plural: ***alor mei, alor tăi, alor săi, alor noştri, alor voştri.***

Ca înlocuitor al substantivului, ca şi celelalte pronume, ronumele posesiv îndeplineşte toate funcţiile sintactice ale cazurilor N., Ac., G., D.

Ca determinant al unui substantiv, pronumele posesiv devine **adjectiv pronominal posesiv**, acordându-se în gen, număr şi caz cu substantivul determinat.

3.6. Pronumele demonstrativ

Este pronumele care indică **poziţia** (**apropierea / depărtarea**) în spaţiu sau în timp a obiectului denumit de substantivul înlocuit, **identitatea / diferenţierea** faţă de sine însuşi sau faţă de alt obiect.
De exemplu:
*— Vă rog, vreau un penar. Daţi-mi-l **pe acela** verde.*
*— **Pe acesta** roşu nu-l doriţi ?.*
*— Nu, îl cumpăr **pe celălalt**.*
*— Bine, dar este **acelaşi**.*
— Nu este la fel, are altă culoare.

Pronumele demonstrativ se clasifică, după indicaţiile pe care le poate da despre fiinţa sau obiectul respectiv:

- pronume demonstrativ de apropiere;
- pronume demonstrativ de depărtare;
- pronume demonstrativ de identitate.

Formele pronumelui demonstrativ:

		de apropiere		**de depărtare**	
Caz	Număr	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
N.	singular plural	*acesta* *aceştia*	*aceasta* *acestea*	*acela* *aceia*	*aceea* *acelea*
Ac.	singular plural	*pe acesta* *pe aceştia*	*pe aceasta* *pe acestea*	*pe acela* *pe aceia*	*pe aceea* *pe acelea*
G.	singular plural	*acestuia* *acestora*	*acesteia* *acestora*	*aceluia* *acelora*	*aceleia* *acelora*
D.	singular plural	*acestuia* *acestora*	*acesteia* *acestora*	*aceluia* *acelora*	*aceleia* *acelora*

V.	–	–	–	–	–

de identitate			
Caz	Număr	Masculin	Feminin
N.	singular plural	*acelaşi* *aceiaşi*	*aceeaşi* *aceleaşi*
Ac.	singular plural	*pe acelaşi* *pe aceiaşi*	*pe aceeaşi* *pe aceleaşi*
G.	singular plural	*aceluiaşi* *aceloraşi*	*aceleiaşi* *aceloraşi*
D.	singular plural	*aceluiaşi* *aceloraşi*	*aceleiaşi* *aceloraşi*
V.	–	–	–

Pronumele demonstrative au forme diferite de **gen, număr** şi **caz**.

Pronumele demonstrativ are numeroase variante **populare şi regionale**:

- de apropiere: *ăsta (asta, ăştia, astea), ista (iasta, iştia, iestea), aista (aiasta, aiştia, aiestea);*
- de depărtare: *ăla (aia, ăia, alea), cela (ceea, ceia, celea).*

Pronumele demonstrativ (de apropiere şi de depărtare) au forme compuse care indică **diferenţierea** obiectului denumit de substantivul înlocuit faţă de alte obiecte (**pronume demonstrative de diferenţiere**).

- (de apropiere) *(a)cestălalt, (a)ceastălaltă, (a)ceştialalţi, (a)cestelalte,* cu variante populare şi regionale: *ăstălalt, ăstlalt, cestalalt, istalalt* etc.,
- (de depărtare) *celălalt, cealaltă, ceilalţi, celelalte,* cu variante populare şi regionale: *ălălalt, ăllalt, celalalt, istalalt* etc.

Pronumele demonstrativ are şi forme scurte: *cel, cea, cei, cele*, care pot fi confundate cu articolele demonstrative-adjectivale. Deosebirea constă în poziţia acestor forme faţă de substantiv: pronumele demonstrativ **ţine locul** unui substantiv, având determinanţi proprii: *Nu mai eşti **cea** de altădată. Ei sunt **cei** despre care ţi-am vorbit.,* articolul demonstrativ-adjectival **determină** un substantiv, legându-l de un alt determinant adjectival: *omul **cel** bun, fata **cea** frumoasă.*

Pronumele demonstrative îndeplinesc toate fiuncţiile sintactice ale cazurilor **N., Ac., G., D.** ale substantivelor înlocuite.

Când nu ţine locul unui substantiv, ci îl însoţeşte determinându-l, pronumele demonstrativ îşi schimbă valoarea morfologică, devenind **adjectiv pronominal demonstrativ**.

3.7. Pronumele interogativ

Este pronumele care introduce o propoziţie interogativă, ţinând locul unui substantiv (sau al unui substitut al său: pronume, numeral) aşteptat ca răspuns la întrebare.

Formele pronumelui interogativ:

a) care înlocuiesc substantivul / pronumele:

Singular / Plural				
	M. / N.	**F.**	**M. / F. / N.**	**M. / F. / N.**
N.	*care*	*care*	*cine*	*ce*
Ac.	*pe care*	*pe care*	*pe cine*	*ce*
G.	(*al, a, ai, ale*) *cărui(a)*	(*al, a, ai, ale*) *cărei(a)*	(*al, a, ai, ale*) *cui*	*(a) ce*
D.	*cărui(a)*	*cărei(a)*	*cui*	*(la) ce*

b) care înlocuiesc numerale sau pronume:

	M. / N.	**F.**	**M. / F. / N.**	**M. / F. / N.**
N.	*cât*	*câtă*	*câţi*	*câte*
Ac.	*cât*	*câtă*	*(pe) câţi*	*(pe) câte*
G.	–	–	(*al, a, ai, ale*) *câtor*	(*al, a, ai, ale*) *câtor*
D.	–	–	*câtor*	*câtor*

Pronumele interogative *al câtelea* (masculin) şi *a câta* (feminin) ţin locul unui numeral ordinal:

Exemple: ***Al câtelea** a fost eliminat? (al patrulea). **A câta** a reuşit? (a doua).*

Pronumele interogative pot înlocui:

- numai nume de fiinţe: *cine;*
- numai nume de lucruri: *ce,*
- atât nume de persoane, cât şi nume de lucruri: *care cât (câtă, câţi, câte), al câtelea (a câta).*

Pronumele interogative sunt:

- variabile, schimbându-şi forma:
  - după gen, număr şi caz: *care, cât;*
  - după caz: *cine;*
- invariabile, neschimbându-şi forma după categoriile gramaticale de gen, număr şi caz: *ce, al câtelea, a câta*

Pronumele interogative îndeplinesc toate funcţiile sintactice ale cazurilor **N., Ac., G., D.,** ca şi substantivele cărora le ţin locul.

Pronumele interogative: *care, ce cât (câtă, câţi, câte), al câtelea (a câta)* pot însoţi un substantiv pe care îl determină şi cu care se acordă în gen, număr şi caz, devenind **adjective pronominale interogative.**

Exemple: ***care*** *om?* ***ce*** *carte?,* ***cât*** *efort?* ***câtă*** *muncă?* ***câţi*** *copii?* ***câte*** *eleve?* ***al câtelea*** *examen?* ***a câta*** *persoană?*

3.8. Pronumele relativ

Este pronumele care leagă o propoziţie subordonată de regenta ei.

Exemplu: *Elevul* ***care*** *a învăţat ştie. Nu ştiu* ***cine*** *vorbeşte. El vede* ***ce*** *a greşit.* ***Câţi*** *vor veni vor fi bine primiţi. Socotesc* ***al câtelea*** *sunt la rând.*

Pronumele relativ îndeplineşte un dublu rol:

- element de relaţie în frază (asemenea conjuncţiei): ***Cine*** *nu munceşte nu mănâncă.* (leagă propoziţia subordonată subiectivă: ***Cine*** *nu munceşte* de propoziţia de care depinde: *nu mănâncă.*);
- parte de propoziţie în structura propoziţiei pe care o introduce (propoziţia subordonată): ***cine*** este subiect al propoziţiei ***Cine*** *nu munceşte.*

Pronumele relativ are:

- **forme simple,** identice cu cele ale pronumelui interogativ: *care, cine, ce, cât (câtă, câţi, câte), al câtelea (a câta),* cu aceeaşi flexiune, dar deosebite prin rolul lor*;*
- **forme compuse** (cu ajutorul pronumelui demonstrativ): *ceea ce.* (Pronumele relative *cel ce, cei ce, cele ce* sunt în curs de formare, alcătuind încă grupuri de cuvinte analizabile.).

Pronumele relativ pune numeroase probleme de acord gramatical, în special, când forma sa de genitiv introduce o propoziţie atributivă. In

această situaţie, pronumele relativ se acordă în gen şi număr cu substantivul din regentă, determinat de propoziţia atributivă (nu cu propriul regent din propoziţia subordonată).

Exemplu: ***Elevul,*** *în lucrarea (lucrările)* ***căruia*** *nu erau greşeli, a luat notă mare.* ***Elevii,*** *în strădania* ***cărora*** *eu cred, vor reuşi la examen.*

Dacă forma de genitiv a pronumelui relativ stă înaintea regentului ei substantival, acordul gramatical se complică (**acord gramatical încrucişat**): pronumele relativ se acordă în gen şi număr tot cu regentul propoziţiei atributive, iar articolul posesiv-genitival care îl însoţeşte obligatoriu în această poziţie se acordă în gen şi număr cu regentul pronumelui relativ.

Exemple: ***Elevul*** *în* *a* ***cărui*** *lucrare nu erau greşeli, a luat notă mare.* ***Elevii,*** *în* *a* ***căror*** *strădanie eu cred, vor reuşi la examen.*

Pronumele relative îndeplinesc, în propoziţia subordonată pe care o introduc, funcţiile sintactice ale cazurilor **N., Ac., G., D.**

Pronumele relative, cu excepţia formei *cine,* pot însoţi un substantiv pe care îl determină şi cu care se acordă în gen, număr şi caz, devenind **adjective pronominale relative.**

Exemple: Observ ***care*** *elev este indisciplinat. Ştie* ***ce*** *carte cumpără. Notez* ***câte*** *ore lucrezi.*

3.9. Pronumele nehotărât (nedefinit)

Este pronumele care ţine locul unui substantiv fără să dea vreo indicaţie precisă asupra obiectului denumit.

Exemple: ***Cineva*** *bate la uşă.* ***Fiecare*** *lucrează.*

Pronumele nehotărât (nedefinit) are forme:

- **simple**: *unul, altul, cutare;*
- **compuse** cu:
  - pronume nehotărât: *vreunul;*
  - pronume relativ: *cineva, ceva, careva, câtva (câtăva, câţiva); fiecare, fiecine, fiece; oarecare, ori(şi)care, ori(şi)cine, ori(şi)ce, ori(şi)câţi, ori(şi)câte, altcineva, altceva.*

Formele pronumelui nehotărât (nedefinit) simplu

	Singular		**Plural**	
	M. / N.	**F.**	**M. / N.**	**F.**
N.	*unul* *altul*	*una* *alta*	*unii* *alţii*	*unele* *altele*
Ac.	*pe unul* *pe altul*	*pe una* *pe alta*	*pe unii* *pe alţii*	*pe unele* *pe altele*

G.	(*al, a, ai, ale*) *unuia* *altuia*	(*al, a, ai, ale*) *uneia* *alteia*	(*al, a, ai, ale*) *unora* *altora*	(*al, a, ai, ale*) *unora* *altora*
D.	*unuia* *altuia*	*uneia* *alteia*	*unora* *altora*	*unora* *altora*

Pronumele nehotărâte compuse îşi modifică formele după gen, număr şi caz, prin schimbarea pronumelui nehotărât sau relativ component.

Exemple

	Singular.		**Plural**	
	M. / N.	**F.**	**M. / N.**	**F.**
N.	*vreunul* *fiecare* *cineva*	*vreuna* *fiecare* *cineva*	*vreunii* *fiecare* *cineva*	*vreunele* *fiecare* *cineva*
Ac.	*pe vreunul* *pe fiecare* *pe cineva*	*pe vreuna* *pe fiecare* *pe cineva*	*pe vreunii* *pe fiecare* *pe cineva*	*pe vreunele* *pe fiecare* *pe cineva*
G.	(*al, a, ai, ale*) *vreunuia* *fiecăruia* *cuiva*	(*al, a, ai, ale*) *vreuneia* *fiecăreia* *cuiva*	(*al, a, ai, ale*) *vreunora* *fiecărora* *cuiva*	(*al, a, ai, ale*) *vreunora* *fiecărora* *cuiva*
D.	*vreunuia* *fiecăruia* *cuiva*	*vreuneia* *fiecăreia* *cuiva*	*vreunora* *fiecărora* *cuiva*	*vreunora* *fiecărora* *cuiva*

Formele pronumelui nehotărât compuse cu pronumele relativ *ce: ceva, orice* sunt invariabile (nu îşi schimbă forma după gen, număr şi caz.

Pronumele nehotărâte îndeplinesc fiuncţiile sintactice ale cazurilor **N., Ac., G., D.,** ca şi substantivele înlocuite.

Pronumele nehotărâte, cu excepţia celor compuse cu pronumele relativ *cine: cineva, altcineva, fiecine, oricine* etc. pot însoţi un substantiv pe care îl determină şi cu care se acordă în gen, număr şi caz, devenind **adjective pronominale nehotărâte.**

3.10. Pronumele negativ

Este pronumele care ţine locul, într-o propoziţie negativă, unor substantive (pronume, numerale) din propoziţia afirmativă

corespunzătoare, indicând inexistenţa obiectelor denumite de substantivele înlocuite.
Exemple: *Vine **un om**, vine **cineva** sau nu vine **nimeni**. Văd **o casă,** văd **ceva** sau nu văd **nimic**. Câştigă **unul** sau nu câştigă **niciunul**.*

Pronumele negativ are:

- forme simple: *nimeni, nimenea* (pentru persoane), *nimic* (pentru lucruri);
- forme compuse: *niciunul, niciuna*.

Pronumele negativ: *nimeni, nimenea* nu are gen şi număr, schimbându-şi forma numai după caz:

N. -Ac. *nimeni, nimenea*
G.-D. *nimănui, nimănuia.*

Pronumele *nimic* este invariabil în gen, număr şi caz.

Pronumele *niciunul* are forme diferite de gen: *niciunul, niciuna* nu se folosesc de obicei la plural, şi îşi schimbă forma de caz ca şi pronumele nehotărât component.

De exemplu:
N. -Ac. *nici unul, nici una, nici unii, nici unele*
G.-D. *nici unuia, nici uneia, nici unora, nici unora*

Pronumele negativ îndeplineşte, în propoziţia negativă, acelaşi funcţii sintactice specifice pronumelor.

Numai pronumele negative: *niciunul, niciuna* pot sta pe lângă un substantiv, cu care se acordă în gen, număr şi caz, devenind **adjective pronominale negative**: *niciun, nicio.*

V. NUMERALUL

1. Este partea de vorbire flexibilă care exprimă **numărul** (cantitatea numerică) şi **ordinea** prin numărare a obiectelor.

2. Numeralele se împart, după ceea ce exprimă, în:

- **numerale cardinale**:
  - **propriu-zise**;
  - **colective;**
  - **fracţionare;**
  - **multiplicative;**
  - **distributive;**
  - **adverbiale;**
- **ordinale:**
  - **propriu-zise;**
  - **adverbiale.**

Numeralele pot avea valori morfologice diferite, comportându-se ca alte părţi de vorbire:

→ valoare **substantivală**, dacă se comportă ca un substantiv (numerale fracţionare);

→ **pronominală,** dacă ţin locul unui substantiv (**pronume-numerale**: numeralul cardinal propriu-zis, colectiv, ordinal propriu-zis);

→ **adjectivală,** dacă însoţesc şi determină un substantiv, acordându-se cu acesta în gen, număr şi caz (**adjective-numerale**: numeralul cardinal propriu-zis, colectiv, multiplicativ, distributiv, ordinal propriu-zis);

→ **adverbială,** dacă determină un verb, arătând împrejurarea în care se desfăşoară acţiunea (numeralul multiplicativ, adverbial).

3. Clasele numeralului

3. 1. Numeralul cardinal propriu-zis

Este numeralul care exprimă un **număr** sau **cantitatea numerică** a obiectelor.

De exemplu: *unu, doi, trei*...(numere matematice); *doi (oameni)* etc.

Numeralele cardinale propriu-zise se împart, după structură, în:

- **simple** (de la *zero* până la *zece*);
- **compuse**:
  - cu prepoziţia *spre (*de la *unsprezece* până la *nouăsprezece*)
  - cu conjuncţia *şi* (numerele cu zeci şi unităţi: *douăzeci şi unu, douăzeci şi doi* etc.
  - prin alăturare (numerele care exprimă zecile, sutele, miile : *douăzeci, treizeci, patruzeci, o sută, două mii, un milion* etc.

Numeralele cardinale propriu-zise pot avea valoare:

- substantivală: *(o) sută, (o) mie, (un) milion* etc. ;
- pronominală: ***Doi*** *trec pe stradă. ;*
- adjectivală: ***Doi*** *elevi participă la concurs.*

Numeralele cardinale propriu-zise exprimă categoriile gramaticale de gen, număr şi caz cu următoarele particularităţi:

- au o singură formă pentru diferitele genuri: *trei, patru* etc. (elevi, eleve), cu excepţia numeralelor: *unu / una, doi / două* şi compusele lor: *doisprezece / douăsprezece, douăzeci şi doi / douăzeci şi două* etc., care au forme diferite de gen (masculin, feminin);

- au o singură formă de singular: *unu* şi un şir nelimitat de forme de plural: *doi, trei* etc.

- formează cazul **G.** cu prepoziţia *a: Aceasta este situaţia* ***a trei*** *(copii) din clasă.,* iar cazul **D.** cu prepoziţia *la:*
S-au dat premii ***la*** *trei (copii).*

Numeralele cardinale propriu-zise (cu excepţia formei: *unu*) pot fi precedate de articolul demonstrativ-adjectival la plural: *cei / cele,* care se schimbă după genul şi cazul numeralului.

De exemplu: (**M.**): ***Cei trei*** *(elevi, oameni) sunt harnici.* (**F.-N.**) ***Cele trei*** *(rochii, animale) erau frumoase.*

(**G.**) *Casa* ***celor doi*** *nu este mare.* (**D.**) *Dăruiesc* ***celor doi*** *o carte.*

Numeralele cardinale propriu-zise îndeplinesc toate funcţiile sintactice ale substantivului pe care îl înlocuiesc sau funcţia de **atribut adjectival**, dacă determină un substantiv.

3.2. Numeralul colectiv

Este numeralul cardinal care exprimă **gruparea** numerică a unor obiecte.

De exemplu: ***Amândoi*** *(copiii) lucrează la un referat.*

Numeralul colectiv are forme:

- pentru grupul de doi / două (obiecte): *amândoi / amândouă*, *ambii / ambele;*
- pentru grupuri mai mari decât doi / două (obiecte):

• forme populare compuse cu particulele *tus-* (provenit din *toţi*), *câteşi-,* aşezate înaintea numeralului cardinal propriu-zis: *tustrei / câteşitrei, tuspatru / câteşipatru* etc.

• forme literare compuse cu adjectivele pronominale nehotărâte: *toţi / toate,* aşezate înaintea numeralului cardinal propriu-zis: *toţi trei, toate trei, toţi patru, toate patru* etc.

Numeralele colective au dublă valoare morfologică:

- pronominală: ***Amândoi*** *sunt elevi buni.;*
- adjectivală: ***Amândoi*** *elevii sunt buni.*

Numeralele colective exprimă categoriile gramaticale de gen, număr şi caz cu următoarele particularităţi:

- au forme diferite de gen numeralele: *amândoi / amândouă, ambii / ambele, tustrei / tustrele, câteşitrei / câteşitrele* şi compusele cu *toţi / toate: toţi patru / toate patru* etc.; celelalte au o singură formă pentru diferitele genuri: *tuspatru, tuscinci etc.;*

- au forme numai de plural;

- au forme diferite de caz numai numeralele: *amândoi / amândouă, ambii / ambele*: **G.D.** *amânduror(a), ambilor, ambelor.* Celelalte numerale exprimă cazul **G.** cu prepoziţia *a:* iar cazul **D.** cu prepoziţia *la.*

De exemplu: *Rezultatele **amândurora / ambilor** (elevi) sunt bune.*
Răspund ***amândurora / ambilor** (elevi). Supărarea **a tuspatru / a toţi patru** a fost mare. Dau **la tuspatru / toţi patru** note bune.*

Numeralele colective îndeplinesc funcţiile sintactice corespunzătoare valorii lor pronominale (cele ale substantivului înlocuit) sau adjectivale (atribut adjectival).

3.3. Numeralul fracţionar

Este numeralul cardinal care exprimă o parte dintr-un întreg (fracţie): *doime, cincime* etc*., sfert, jumătate.*

Cu excepţia numeralelor: *jumătate* şi *sfert,* se formează de la numeralele cardinale, cărora li se adaugă sufixul *–ime*: *doime, zecime, sutime, miime* etc.

Numeralul fracţionar are valoare morfologică substantivală (nu înlocuieşte şi nu determină un substantiv), fiind numit şi **numeral substantival.**

Numeralul fracţionar are categoriile gramaticale ale substantivului:

- formă fixă de gen, feminin: *jumătate, doime, treime* etc. sau neutru: *sfert*;
- forme diferite de număr ale aceluiaşi numeral: *jumătate / jumătăţi, doime / doimi* etc.;
- forme diferite de caz (se declină): **G.-D.** *(unui) sfert, (unei) jumătăţi, (unei) doimi etc.;*
- forme articulate cu articol nehotărât / hotărât:

N.-Ac. *un sfert / sfertul, o jumătate / jumătatea; treime / treimea* etc.

G.-D. *unui sfert / sfertului, unei jumătăţi / jumătăţii, o treime / treimii* etc.

Numeralele fracţionare se exprimă şi prin grupuri de cuvinte: *unu pe doi / unu supra doi, (un procent de) cinzeci la sută, cincizeci de procente* (pentru *doime, jumătate*) etc.

Numeralele fracţionare sunt legate de obicei prin prepoziţiile *de, din* de un substantiv, care exprimă întregul (din care sunt luate părţile): *o jumătate, un sfert de pâine, o treime din locuitori* etc.

Numeralele fracţionare pot intra în alcătuirea unor locuţiuni adverbiale: *pe sfert, pe jumătate*, mai rar a unor locuţiuni adjectivale: lucrul *pe jumătate* etc.

Numeralele fracţionare îndeplinesc toate funcţiile sintactice ale substantivului.

3.4. Numeralul multiplicativ

Este numeralul cardinal care arată creşterea (într-o proporţie numerică) a unei cantităţi sau a unei calităţi.

Numeralul multiplicativ are:

- forme derivate de la un numeral cardinal propriu-zis, cu prefixul *în-* şi sufixul de participiu *-it: îndoit, întreit, înzecit, însutit, înmiit* (sau participii ale unor verbe derivate asemănător: *a îndoi, a întrei, a înzeci, a însuti* etc.);
- forme împrumutate (culte): *dublu, triplu, cvadruplu, cvintuplu* etc. folosite fiind numeralele până la opt inclusiv, apoi zece, sută şi mie.

Numeralele multiplicative pot avea dublă valoare morfologică:

- adverbială, pe lângă un verb: *Munceşte* ***înzecit.*** etc.;
- adjectivală, pe lângă un substantiv, acordându-se în gen, număr şi caz cu acesta:

De exemplu:

N.-Ac. *efort* ***însutit****, putere* ***însutită****, bani* ***însutiţi****, forţe* ***însutite*** *etc.;*

G.-D. *efortului* ***însutit / însutitului*** *efort, puterii* ***însutite / însutitei*** *puteri, banilor* ***însutiţi /însutiţilor*** *bani, forţelor* ***însutite / însutitelor*** *forţe.*

Funcţiile sintactice îndeplinite de numeralele fracţionare sunt corespunzătoare valorii lor adverbiale (**complement circumstanţial**) sau adjectivale (**atribut adjectival, nume predicativ sau element predicativ suplimentar**).

3.5. Numeralul distributiv

Este numeralul cardinal care exprimă repartizarea numerică egală a obiectelor.

De exemplu: *Profesorul ascultă* ***câte doi*** *(elevi).*

Numeralele distributive sunt forme compuse din adverbul *câte* care precedă numeralele cardinale propriu-zise corespunzătoare: *câte unul / una, câte doi / două, câte trei* etc. sau care însoţeşte numeralele cardinale propriu-zise repetate: *câte doi, doi, doi câte doi* etc.

Nmeralele distributive au dublă valoare morfologică:

- pronominală: ***Câte doi*** *se scoală mai devrerme. Mă întâlnesc cu câte doi.;*
- adjectivală: *Spală* ***câte două*** *rufe. Ei vin* ***câte doi.***

Numeralele distributive au următoarele particularităţi ale categoriilor gramaticale:

- au forme diferite de gen numai cele alcătuite cu numeralele cardinale propriu-zise: *unu / una, doi / două* sau compusele acestora: *doisprezece / douăsprezece, douăzeci şi doi / douăzeci şi două* etc.
- exprimă cazul **G.** cu prepoziţia *a: Formează echipe* ***a câte doi*** *(copii).,* iar cazul **D.** cu prepoziţia *la: Ofer flori* ***la câte doi*** *(profesori).*

Funcţiile sintactice ale numeralelor distributive corespund valorii lor morfologice pronominale sau adjectivale.

3.6. Numeralul adverbial (de repetiţie)

Este numeralul care arată de câte ori se repetă o acţiune, precum şi raportul numeric dintre gradele de intensitate a unei însuşiri a unui obiect (în împrejurări diferite) sau a unor obiecte diferite.

De exemplu:

Elevul vine ***de două ori*** *la şcoală. Ea este* ***de zece ori*** *mai bogată.*

Numeralele adverbiale sunt forme compuse din:

- substantivul *dată* precedat de numeralul cardinal cu valoare adjectivală *o*: *o dată;*
- substantivul *ori* la acuzativ cu prepoziţia *de,* precedat de un numeral cardinal cu valoare adjectivală: *de două ori, de şapte ori.*

Nmeralelor adverbialele le corespund locuţiunile adverbiale: *de multe ori, de puţine ori, de câteva ori, de nenumărate ori* etc.

Numeralele adverbiale au o unică valoare morfologică de **adverb.**

Funcţia sintactică a a numeralelor adverbiale de complement circumstanţial de mod corespunde valorii sale morfologice.

3.7. Numeralul ordinal

Sunt numeralele care exprimă ordinea numerică a obiectelor.

Exemple: *Elevul este* ***primul*** *sau* ***al doilea*** *din clasă.* ***Al treilea*** *coleg nu a luat premiu.*

Numeralul ordinal are:

- forme **simple**: *întâi(ul) / întâi(a), prim(ul) / prim(a), secund / secundă, terţ / ă* etc.*;*
- forme **compuse** din numerale cardinale precedate de articolul posesiv *al, a* şi urmate, la masculin şi

neutru, de articolul hotărât enclitic *-le* şi particula *– a: al doilea, al şaselea, al nouălea, al o sutălea* etc., iar, la feminin, de articolul enclitic *-a: a şaptea, a zecea, a suta* etc.

Pentru uşurinţa pronunţării, la numeralele *opt* şi *milion* se intercalează vocala de legătură *-u-*înainte de formele articolului hotărât: *al optulea, al milionulea.*

La numeralele compuse marca numeralului ordinal o primeşte numai ultimul numeral, indiferent dacă e unitate, zece, sută, mie: *al o sută unulea, al o sută douăzecilea, al trei sutelea, al o mie cinci sute douăzeci şi treilea, al două miilea.*

Ca şi numeralele cardinale propriu-zise, numeralele ordinale apar uneori însoţite de articolul demonstrativ-adjectival: *cel / cea,* urmat de prepoziţia *de: cel de-al doilea, cea de-a cincea)*. (În cazul numeralului *întâi*, prepoziţia *de* s-a contopit cu numeralul, rezultând formele: *cel / cea dintâi.*

Numeralele ordinale au dublă valoare morfologică:

- pronominală, dacă înlocuiesc substantivul: ***Al treilea*** *merge greu.;*
- adjectivală, dacă însoţesc şi determină substantivul:

Al doilea *elev nu a răspuns corect.*

Numeralele ordinale au următoarele particularităţi ale categoriilor gramaticale:

- forme diferite de gen (masculin-neutru / feminin): *întâiul / întâia, primul / prima. al doilea / a doua* etc.

- forme numai de singular, cu excepţia numeralelor ordinale: *întâiul, primul.*

- unele forme articulate hotărât: întâi / întâiul, prim / primul.

- forme cazuale diferite (se declină), numai dacă au articol hotărât sau articol demonstrativ adjectival:

De exemplu:

	SINGULAR			**PLURAL**	
	M.-N.	**F.**	**M.**	**F.-N.**	
N.A.	*întâiul*	*întâia*		*întâii*	*întâile*
G.D.	*întâiului*	*întâii*		*întâilor*	

SINGULAR		
	M.-N.	**F.**
N.-Ac.	*cel de-al treilea*	*cea de-a treia*
G.-D.	*celui de-al treilea*	*celei de-a treia*
PLURAL		
	M.	**F.-N.**
N.-Ac.	*cei de-al treilea*	*cele de-al treilea*
G.-D.	*celor de-al treilea*	*celor de-al treilea*

În limba actuală există tendinţa de a se înlocui numeralele ordinale cu numeralele cardinale:

- la indicarea capitolului unei cărţi, a unui paragraf sau articol: *capitolul al doilea* sau *capitolul doi, capitolul al cincilea* sau *capitolul cinci* etc.

- a unor date: *anul doi, secolul şaisprezece,* în loc de *anul al doilea, , secolul al şaisprezecelea* etc.

Numeralele ordinale au funcţii sintactice corespunzătoare valorii lor pronominale (subiect, atribut, nume predicativ, complement) sau adjectivale (atribut adjectival).

VII. VERBUL

1. Definiţie
2. Clasificare
3. Categorii gramaticale
   - 3.1. Diateza
   - 3.2. Modul
   - 3.3. Timpul
   - 3.4. Persoana
   - 3.5. Numărul

1. Este partea de vorbire flexibilă care exprimă acţiuni, în sensul larg al acestui termen: acţiuni, procese, stări.

De exemplu: *a învăţa, a lucra, a pleca, a îmbătrâni, a sta, a adormi* etc.

2. Verbele se clasifică după:

a) criterii sintactice:

- funcţia în propoziţie:
  - **predicative;**
  - **nepredicative;**
    - **auxiliare (ajutătoare);**
    - **copulative (de relaţie).**
- relaţia cu subiectul:

- **personale;**
- **impersonale.**

- relaţia cu complementul direct:
  - **tranzitive;**
  - **intranzitive.**

b) criterii morfologice:

- după formă (structură):
  - **simple;**
  - **compuse;**
  - **locuţiuni verbale;**
- după prezenţa flexiunii / conjugării:
  - **cu flexiune completă;**
  - **defective (cu flexiune incompletă).**
- după tipul (particularităţile) flexiunii / conjugării:
  - **de conjugarea I** (terminate la modul infinitiv în *-a): a cânta, a da, a mânca* etc.
  - **de conjugarea a II-a** (terminate la modul infinitiv în *-ea): a avea, a apărea, a părea, a plăcea* etc.
  - **de conjugarea a III-a** (terminate la modul infinitiv în *-e): a crede, a duce, a merge, a zice* etc.
  - **de conjugarea a IV-a** (terminate la modul infinitiv în *-i* sau *-î): a citi, a porni, a povesti, a coborî, a doborî, a hotărî* etc.

2. a. Verbele predicative pot forma singure (numai la un mod personal) predicatul verbal al unei propoziţii: *a merge, a dormi, a mânca, a citi, a învăţa* etc. Exprimă acţiuni (în sens larg), grupând majoritatea verbelor din limba română.

Verbele nepredicative nu pot forma singure predicatul unei propoziţii. Nu exprimă acţiuni, devenind instrumente gramaticale:

- în plan morfologic (verbele auxiliare);
- în plan sintactic (verbele copulative).

Verbele auxiliare (ajutătoare): *a fi, a avea, a vrea* sunt elemente de exprimare a unor categorii gramaticale verbale (diateza pasivă, modurile şi timpurile compuse).

Verbele copulative (de relaţie) formează, împreună cu numele predicativ, predicatul nominal al unei propoziţii: *a fi, a deveni, a însemna, a ajunge, a ieşi, a părea, a se face, a rămâne* etc.

Încadrarea verbelor în această clasificare depinde de înţelesul verbelor şi de folosirea lor în anumite contexte gramaticale: *a fi* se

manifestă ca predicativ / auxiliar / copulativ, verbele copulative (cu excepţia verbului *a deveni*) pot fi şi predicative.

Verbele personale au subiect gramatical (autorul acţiunii), exprimat sau neexprimat. Relaţia cu subiectul se manifestă prin acordul gramatical în persoană şi număr. Grupează majoritatea verbelor predicative şi verbele copulative.

Verbele impersonale nu pot avea subiect gramatical, prin înţelesul lor (**verbe impersonale proprii**): *a ploua, a ninge, a fulgera* etc. sau prin nedeterminarea / generalizarea subiectului (**verbe impersonale improprii**): *a se auzi, a se crede, a se putea* etc.

Verbele tranzitive pot avea complement direct: *a face (ceva), a zice(ceva), a vedea(ceva), a auzi(ceva), a simţi (ceva)* etc. Unele verbe tranzitive pot fi folosite fără complement direct (**folosite absolut**), exprimând acţiunea în sine.

De exemplu: *El lucrează. Mama citeşte. Pacientul vede şi aude.*

Verbele intranzitive nu pot avea complement direct: *a merge, a fugi, a sta, a aluneca, a patina* etc.

Unele verbe sunt tranzitive sau intranzitive după sensul pe care îl au. De exemplu: *a alerga* cu sensul „ a fugi" se manifestă ca verb intranzitiv, *a alerga* cu sensul „a fugări (pe cineva)" , ca verb tranzitiv.

Numeroase verbe intranzitive devin tranzitive, primind un complement intern / complement direct.

De exemplu: *a visa, a visa un vis* (complement intern), *a visa o persoană, a visa un copac, o apă* etc. (complement direct).

2.b. Verbele simple sunt alcătuite dintr-un singur cuvânt. Ele pot fi:

- cuvinte de bază, nederivate: *a alerga, a merge, a căuta, a mânca* etc;
- cuvinte derivate cu prefixe şi sufixe: *a răscumpăra, a îndrăgi, a prescurta* etc.

Verbele compuse sunt alcătuite din două cuvinte. Ele sunt formate, în general, prin contopire: *a binecuvânta, a binevoi* etc.

Locuţiunile verbale sunt grupuri de cuvinte mai mult sau mai puţin sudate, cu înţeles unitar şi comportament gramatical de verb: *a băga de seamă, a da seamă, a ţine minte, a lua aminte, a bate câmpii* etc.

Verbele cu flexiune completă au forme diferite pentru toate categoriile gramaticale (mod, timp, persoană, număr): *a lucra, a părea, a bate, a citi, a hotărî* etc.

Verbele defective (cu flexiune incompletă) nu au forme pentru toate categoriile gramaticale, lipsindu-le:

- modul imperativ: *a putea, a voi, a vrea, a plăcea*;
- timpurile compuse: *a discerne, a desfide* etc;
- persoana I şi a II-a (**verbele unipersonale**, folosite numai la persoana a III-a):

• personale: *a măcăi, a gâgâi, a răsuna, a râncezi, a rugini* etc.;
• impersonale: *a ploua, a ninge, a păsa* etc.

3. Categorii gramaticale. Verbul are cinci categorii gramaticale: *diateza, modul, timpul, persoana* şi *numărul*, dintre care diateza, modul şi timpul sunt specifice pentru verb, persoana apare şi la pronumele personal, iar numărul, la toate părţile de vorbire flexibile. Trecerea unui verb prin toate categoriile gramaticale se numeşte **conjugare.**

Aspectul este o categorie gramaticală a verbului prin care se explică modul cum concepe vorbitorul acţiunea desemnată de verb. Principalele opoziţii de aspect: perfectiv / imperfectiv; incoativ / terminativ sau rezultativ; progresiv / linear; iterativ, durativ, momentan sau punctual. In română se realizează prin verbe de aspect, considerate şi *semiauxiliare de aspect: a începe, a izbucni, a porni, a se pune pe, aprinde / a isprăvi, a înceta, a găta, a mântui; a continua.* Aceste verbe au valori contextuale inerente sau numai contextuale. Au valenţe proprii prin compatibilitatea cu un nominal, căruia îi impun restricţii de caz sau de prepoziţie. Categoria aspectului este implicată şi de unele timpuri verbale sau de anumite locuţiuni. In general este realizată la nivel lexical, nu gramatical.

3.1. Diateza

Este forma pe care o ia verbul pentru a arăta raportul dintre acţiunea exprimată şi subiectul gramatical.

Verbul are trei **diateze**:

- **diateza activă;**
- **diateza pasivă;**
- **diateza reflexivă.**

Diateza activă arată că acţiunea este săvârşită de subiectul gramatical (subiectul gramatical coincide cu subiectul acţiunii sau subiectul logic). De exemplu: ***Elevul*** *învaţă.* ***Profesorul*** *explică lecţia.*

Diateza activă caracterizează toate verbele care exprimă acţiuni (verbele predicative), care pot avea subiect (verbele personale) şi verbele care pot / nu pot avea complement direct (tranzitive / intranzitive).

Verbele nepredicative, ca instrumente gramaticale care nu exprimă acţiuni, nu au categoria diatezei.

Verbele impersonale, deşi nu pot avea subiect gramatical, au forma diatezei active: *a fulgera, a fulgui, a păsa* etc. sau a diatezei reflexive: *a se zice, a se părea, a se auzi* etc. prin forma lor unipersonală (persoana a III - a).

Diateza pasivă arată că subiectul gramatical suferă acţiunea, săvârşită de un autor (persoană / obiect) desemnat prin complementul de agent (subiectul gramatical nu coincide cu subiectul acţiunii sau subiectul logic).

Diateza pasivă se întâlneşte numai la verbele tranzitive, însă există verbe tranzitive care nu au diateza pasivă: *a avea, a durea, a comporta* etc.

Se exprimă prin:

- formele (conjugate) ale verbului auxiliar *a fi* care precedă participiul verbului de conjugat: *eu sunt căutat (de cineva), el era persecutat (de cineva), el va fi cumpărat (de cineva);*
- forma reflexivă / pronominală a verbului de conjugat, cu pronumele reflexiv la cazul Ac.: *Cartea* ***se citeşte*** *repede* (de cineva).

Diateza pasivă a unui verb tranzitiv se poate forma de la diateza activă, prin transformarea complementului direct în subiect gramatical şi a subiectului în complement de agent.

De exemplu: ***Elevul*** *citeşte* ***cartea****.* (diateza activă)
Cartea *este citită* ***de elev****.* (diateza pasivă).

Diateza reflexivă arată că subiectul gramatical săvârşeşte şi suferă, în acelaşi timp, acţiunea (subiectul gramatical coincide cu obiectul acţiunii).

Se exprimă cu ajutorul pronumelui reflexiv (formele neaccentuate de Ac.: *se* sau D. *-şi (îşi),)* care precedă formele conjugate ale verbului: *a se încrunta, a se teme, a se mândri, a-şi imagina, a-şi aminti* etc. Verbele însoţite obligatoriu de pronumele reflexiv se numesc **verbe reflexive** sau **pronominale**.

Prezenţa pronumelui reflexiv înaintea verbului nu indică întotdeauna diateza reflexivă a verbului:

- verbele însoţite de pronume reflexive care nu pot fi dublate de forma lor accentuată şi nici înlocuite cu pronume personale sau cu substantive în acelaşi caz aparţin diatezei reflexive: *a se gândi* (*a se gândi pe sine / a-l gândi pe el, pe copil* sunt exprimări imposibile)

- verbele însoţite de pronume reflexive care pot fi dublate de forma lor accentuată, înlocuite cu pronumele personale sau cu substantive în

acelaşi caz aparţin diatezei active pronominale: *a se spăla, a se spăla pe sine, a-l spăla, a-l spăla pe copil.*

- verbele însoţite de pronume reflexive care pot fi înlocuite cu forme ale diatezei pasive (cu auxiliarul *a fi)* sau care admit un complement de agent aparţin diatezei pasive: *a se convoca, a fi convocat de cineva* etc.

3.2. Modul

Este forma pe care o ia verbul pentru a arăta felul cum vorbitorul consideră acţiunea.

Ca şi verbele, modurile se clasifică:

- după funcţia sintactică, în:
  - **moduri predicative**, care pot forma predicatul;
  - **moduri nepredicative**, care nu pot forma predicatul;
- după relaţia cu subiectul, în:
  - **moduri personale**, care au subiect;
  - **moduri nepersonale**, care nu au subiect.

Modurile predicative şi personale ale verbului sunt:

- **indicativ** (exprimă o acţiune considerată de vorbitor ca reală); nu are semn distinctiv (indice);
- **conjunctiv** (exprimă o acţiune considerată de vorbitor ca realizabilă, posibilă); are, ca semn distinctiv (indice), conjuncţia *să*;
- **condiţional-optativ** (exprimă o acţiune considerată de vorbitor ca reală sau ireală, condiţionată sau dorită de vorbitor); are, ca semn distinctiv (indice), forme specifice ale verbului auxiliar *a avea*;
- **imperativ** (exprimă o acţiune considerată de vorbitor ca o poruncă sau un îndemn / o rugăminte); are, ca semn distinctiv (indice), intonaţia.
- **prezumtiv** (exprimă o acţiune considerată de vorbitor ca presupusă, bănuită); are ca semn distinctiv prezenţa gerunziului.

Modurile nepredicative şi nepersonale ale verbului sunt:

- **infinitiv** (exprimă o acţiune considerată de vorbitor ca nume); are, ca semn distinctiv (indice), prepoziţia *a*;
- **participiu** (exprimă o acţiune considerată de vorbitor ca terminată şi prezentată ca o însuşire a unui obiect (adjectiv); are, ca semn distinctiv (indice), sufixe gramaticale (participiale): ***-t*** (*-at, -ut, -it, -ât*); ***-s*;**
- **gerunziu** (exprimă o acţiune considerată de vorbitor în desfăşurare, fără referire precisă la momentul vorbirii); are, ca semn distinctiv (indice), sufixe gramaticale (gerunziale): *-ând* şi *-ind*;
- **supin** (exprimă o acţiune denumită); are, ca semn distinctiv (indice), prepoziţiile simple ale cazului Ac.: *de, la, cu* etc.

.

3.2. Timpul

Verbul exprimă, prin formele lui, momentul în care se săvârşeşte acţiunea. O acţiune poate fi prezentată ca săvârşindu-se în prezent: *citesc*, în trecut: *am citit*, sau în viitor: *voi citi.*

Acestea sunt timpurile de bază; în afară de ele verbul mai poate exprima şi nuanţe ale acestor timpuri de bază. Astfel, pentru trecut, deosebim: imperfectul, perfectul şi mai mult ca perfectul, iar pentru viitor, viitorul şi viitorul anterior.

În limba română, modul cu cele mai multe timpuri (toate cele enumerate mai sus) este indicativul.

Timpurile care exprimă o acţiune raportată numai la momentul vorbirii sunt timpuri absolute; cele care raportează acţiunea la alt moment al vorbirii sau fapt sunt timpuri relative. Timpurile relative pot fi dependente de timpul altei propoziţii (regenta sau, uneori, subordonata propoziţiei în care timpul relativ respectiv e predicat) sau chiar de întregul context din care fac parte. Prezentul, perfectul simplu, perfectul compus, viitorul sunt timpuri absolute; imperfectul, mai mult ca perfectul, viitorul anterior sunt de obicei timpuri relative.

Indicativul are un timp *prezent*, un grup de timpuri ale perfectului (*imperfect, perfect simplu, perfect compus*, *mai mult ca perfect* şi un grup de timpuri ale viitorului (*viitor, viitor anterior sau viitorul al II-lea*).

Timpul prezent

Indicativul prezent în propoziţii principale exprimă numai valori absolute. El redă:

1. o acţiune în curs de executare, simultană cu momentul când e exprimată sau o acţiune permanentă: El citeşte.

2. o acţiune săvârşită în trecut. Pentru redarea mai vie şi mai convingătoare a unor fapte într-o naraţiune, se foloseşte adesea prezentul cu valoare de perfect; acest prezent se numeşte prezent istoric: *Voievodul îl ascultă.*

3. o acţiune viitoare; pentru a reda această valoare, verbul este adesea însoţit de determinări temporale care exprimă posteritatea: *Mîine pleacă în vacanţă.*

Indicativul prezent este un timp simplu nemarcat (indice Ø), fiind format din radicalul verbal şi din desinenţele de persoană şi număr, cu excepţia unor verbe de conjugarea I (*a lucra, a cita, a păstra* etc.), care prezintă în flexiune, la prezent, sufixul *-ez /-eaz, de exemplu: lucr**ez**, lucr**ezi**, lucr**ează**)* , precum şi a unor verbe de conjugarea a IV-a (*a iubi, a cinsti, a porni, a urî* etc.), care au, la acelaşi timp verbal, sufixul *-esc* / -

eşt-, respectiv, *-ăsc / ăşt-, de exemplu: iub**esc**, iub**eşti**, iub**eşte**; ur**ăsc**, ur**ăşti**, ur**ăşte***

Forme:

INDICATIV PREZENT							
I		II	III	IV			
plec	*lucrez*	*par*	*merg*	*fug*	*iubesc*	*cobor*	*urăsc*
pleci	*lucrezi*	*pari*	*mergi*	*fugi*	*iubeşti*	*cobori*	*urăşti*
pleacă	*lucrează*	*pare*	*merge*	*fuge*	*iubeşte*	*coboară*	*urăşte*
plecăm	*lucrăm*	*părem*	*mergem*	*fugim*	*iubim*	*coborâm*	*urâm*
plecaţi	*lucraţi*	*păreţi*	*mergeţi*	*fugiţi*	*iubiţi*	*coborâţi*	*urâţi*
pleacă	*lucrează*	*par*	*merg*	*fug*	*iubesc*	*coboară*	*urăsc*

Timpul imperfect

Acţiunea redată de imperfect se situează în trecut (faţă de momentul vorbirii) şi e durativă, neterminată în momentul la care se referă vorbirea.

Imperfectul are valori absolute:

a. Acţiune care durează în trecut: *El trăia la ţară.*

b. Acţiune care s-a repetat în trecut (iterativ); în această situaţie imperfectul este de obicei determinat printr-un circumstanţial: *El venea în fiecare zi la noi.*

c. Imperfectul are valoare de perfect, exprimând deci o acţiune încheiată. Întâlnim imperfectul cu această valoare în poezia epică populară şi în pasajele cu caracter epic sau descriptiv din poezia lirică populară: *Iar voinicul ce-mi făcea?*

Timpul imperfect este marcat de sufixul specific *-a-* la verbele de conjugarea I şi conjugarea a IV (verbele terminate la infinitiv în -î), respectiv de sufixul *-ea-* la verbele de conjugarea a II-a, a III-a şi a IV-a. În structura verbului, sufixele specifice imperfectului urmează sufixului verbal, fiind aşezate înaintea desinenţelor de persoană şi număr.

Forme:

INDICATIV IMPERFECT							
I		II	III	IV			
plecam	*lucram*	*păream*	*mergeam*	*fugeam*	*iubeam*	*coboram*	*uram*
plecai	*lucrai*	*păreai*	*mergeai*	*fugeai*	*iubeai*	*coboraţi*	*uraţi*
pleca	*lucra*	*părea*	*mergea*	*fugea*	*iubea*	*cobora*	*ura*
plecam	*lucram*	*păream*	*mergeam*	*fugeam*	*iubeam*	*coboram*	*uram*
plecaţi	*lucraţi*	*păreaţi*	*mergeaţi*	*fugeaţi*	*iubeaţi*	*coboraţi*	*uraţi*
plecau	*lucrau*	*păreau*	*mergeau*	*fugeau*	*iubeau*	*coborau*	*urau*

Timpul perfect

Perfectul exprimă o acţiune petrecută şi încheiată în trecut. În româneşte, perfectul simplu mai e folosit în vorbire numai în partea de apus a ţării (Oltenia, Banat, Munţii Apuseni, vestul Munteniei); în restul ţării el a dispărut de mult, fiind înlocuit cu perfectul compus.

Perfectul simplu exprimă o acţiune terminată de curând (chiar în ziua în care se vorbeşte), iar perfectul compus exprimă o acţiune care s-a terminat mai de mult. În literatură, perfectul simplu se întrebuinţează numai în naraţiuni.

Perfectul simplu este marcat de sufixul specific *-ră-*, numai la formele de plural.

Perfectul compus se construieşte cu verbul auxiliar *a avea* urmat de participiul verbului de conjugat.

Forme:

INDICATIV PERFECT SIMPLU							
I		II	III	IV			
plecai	*lucrai*	*părui*	*făcui / mersei*	*fugii*	*iubii*	*coborâi*	*urâi*
plecaşi	*lucraşi*	*păruşi*	*făcuşi / merseşi*	*fugişi*	*iubişi*	*coborâşi*	*urâşi*
plecă	*lucră*	*păru*	*făcu / merse*	*fugi*	*iubi*	*coborî*	*urî*
plecarăm	*lucrarăm*	*părurăm*	*făcurăm / merserăm*	*fugirăm*	*iubirăm*	*coborârăm*	*urârăm*
plecarăţi	*lucrarăţi*	*părurăţi*	*făcurăţi / merserăţi*	*fugirăţi*	*iubirăţi*	*coborârăţi*	*urârăţi*
plecară	*lucrară*	*părură*	*făcură / merseră*	*fugiră*	*iubiră*	*coborâră*	*urâră*

INDICATIV PERFECT COMPUS							
I		II	III	IV			
am plecat	*am lucrat*	*am părut*	*am mers*	*am fugit*	*am iubit*	*am coborât*	*am urât*
ai plecat	*ai lucrat*	*ai părut*	*ai mers*	*ai fugit*	*ai iubit*	*ai coborât*	*ai urât*
a plecat	*a lucrat*	*a părut*	*a mers*	*a fugit*	*a iubit*	*a coborât*	*a urât*

am plecat	*am lucrat*	*am părut*	*am mers*	*am fugit*	*am iubit*	*am coborât*	*am urât*
aţi plecat	*aţi lucrat*	*aţi părut*	*aţi mers*	*aţi fugit*	*aţi iubit*	*aţi coborât*	*aţi urât*
au plecat	*au lucrat*	*au părut*	*au mers*	*au fugit*	*au iubit*	*au coborât*	*au urât*

Timpul mai mult ca perfect

Este un timp de relaţie, folosit pentru exprimarea unei acţiuni încheiate anterior alteia din trecut. Mai mult ca perfectul poate fi în relaţie cu un verb predicativ, cu un infinitiv circumstanţial de timp sau chiar cu un circumstanţial de timp exprimat printr-un substantiv, pronume, numeral, adverb.

Timpul mai mult ca perfect este marcat de sufixul *-se-,* aşezat între radicalul verbal (urmat de sufixul verbal de infinitiv la conjugarea I şi a IV-a, de sufixul verbal *-u-* la conjugarea a a II-a şi a III-a) şi desinenţele de persoană şi număr.

Forme:

INDICATIV MAI MULT CA PERFECT							
I		II	III	IV			
plecasem	*lucrasem*	*părusem*	*merseseм*	*fugisem*	*iubisem*	*doborâsem*	*urâsem*
plecasei	*lucrasei*	*părusei*	*merseseşi*	*fugiseşi*	*iubisei*	*doborâsei*	*urâsei*
plecase	*lucrase*	*păruse*	*mersese*	*fugise*	*iubise*	*doborâse*	*urâse*
plecaserăm	*lucraserăm*	*păruserăm*	*merseserăm*	*fugiserăm*	*iubiserăm*	*doborâserăm*	*urâserăm*
plecaserăţi	*lucraserăţi*	*păruserăţi*	*merseserăţi*	*fugiserăţi*	*iubiserăţi*	*doborâserăţi*	*urâserăţi*
plecaseră	*lucraseră*	*păruseră*	*merseseră*	*fugiseră*	*iubiseră*	*doborâseră*	*urâseră*

Timpul viitor

Exprimă o acţiune care se va petrece după momentul vorbirii.

Este un timp verbal compus din verbul auxiliar *a vrea* şi modul infinitiv al verbului de conjugat.

Forme:

INDICATIV VIITOR			
I	II	III	IV

voi pleca	*voi lucra*	*voi părea*	*voi merge*	*voi fugi*	*voi iubi*	*voi coborî*	*voi urî*
vei pleca	*vei lucra*	*vei părea*	*vei merge*	*vei fugi*	*vei iubi*	*vei coborî*	*vei urî*
va pleca	*va lucra*	*va părea*	*va merge*	*va fugi*	*va iubi*	*va coborî*	*va urî*
vom pleca	*vom lucra*	*vom părea*	*vom merge*	*vom fugi*	*vom iubi*	*vom coborî*	*vom urî*
veţi pleca	*veţi lucra*	*veţi părea*	*veţi merge*	*veţi fugi*	*veţi iubi*	*veţi coborî*	*veţi urî*
va pleca	*vor lucra*	*vor părea*	*vor merge*	*va fugi*	*va iubi*	*vor coborî*	*vor urî*

Timpul viitorul anterior (viitorul al II-lea)

Este un timp relativ, care exprimă o acţiune care se va petrece după momentul vorbirii, fiind încheiată înaintea altei acţiuni viitoare. În limba vorbită acest timp se foloseşte foarte rar.

Este un timp verbal compus din verbele auxiliare *a vrea* (indicativ prezent) şi *a fi* (infinitiv), care precedă participiul verbului de conjugat.

Forme:

INDICATIV VIITOR ANTERIOR							
I		II	III	IV			
voi fi plecat	*voi fi lucrat*	*voi fi părut*	*voi fi mers*	*voi fi fugit*	*voi fi iubit*	*voi fi coborât*	*voi fi urât*
vei fi plecat	*vei fi lucrat*	*vei fi părut*	*vei fi mers*	*vei fi fugit*	*vei fi iubit*	*vei fi coborât*	*vei fi urât*
va fi plecat	*va fi lucrat*	*va fi părut*	*va fi mers*	*va fi fugit*	*va fi iubit*	*va fi coborât*	*va fi urât*
vom fi plecat	*vom fi lucrat*	*vom fi părut*	*vom fi mers*	*vom fi fugit*	*vom fi iubit*	*vom fi coborât*	*vom fi urât*
veţi fi plecat	*veţi fi lucrat*	*veţi fi părut*	*veţi fi mers*	*veţi fi fugit*	*veţi fi iubit*	*veţi fi coborât*	*veţi fi urât*
va fi plecat	*vor fi lucrat*	*vor fi părut*	*vor fi mers*	*vor fi fugit*	*va fi iubit*	*vor fi coborât*	*vor fi urât*

Timpurile modului conjunctiv

Modul conjunctiv are două timpuri: prezent şi perfect.

Timpul prezent conjunctiv

Exprimă o acţiune realizabilă, posibilă, care se petrece după momentul vorbirii.

Prezentul conjunctivului are uneori valoare de:

- imperativ, exprimând o poruncă, un îndemn, un sfat: *Să facem mâine curăţenie! Să nu pierzi timpul!*

- optativ, exprimând o urare sau un blestem: *Să trăiţi mulţi ani fericiţi! Să nu ai parte de noroc!*

Prezentul modului conjunctiv este marcat de prezenţa morfemului specific să, având în structură atât forme comune cu prezentul indicativului (persoana I şi a II-a singular şi plural), cât şi forme distincte (persoana a III-a, cu aceeaşi formă la singular şi plural).

Forme:

CONJUNCTIV PREZENT							
I		II	III	IV			
să plec	*să lucrez*	*să par*	*să merg*	*să fug*	*să iubesc*	*să cobor*	*să urăsc*
să pleci	*să lucrezi*	*să pari*	*să mergi*	*să fugi*	*să iubeşti*	*să cobori*	*să urăşti*
să plece	*să lucreze*	*să pară*	*să meargă*	*să fugă*	*să iubească*	*să coboare*	*să urască*
să plecăm	*să lucrăm*	*să părem*	*să mergem*	*să fugim*	*să iubim*	*să coborâm*	*să urâm*
să plecaţi	*să lucraţi*	*să păreţi*	*să mergeţi*	*să fugiţi*	*să iubiţi*	*să coborâţi*	*să urâţi*
să plece	*să lucreze*	*să pară*	*să meargă*	*să fugă*	*să iubească*	*să coboare*	*să urască*

Timpul perfect conjunctiv exprimă o acţiune realizabilă, posibilă, înainte de momentul vorbirii.

Este un timp compus din conjuncţia *să* (marcă a modului), verbul auxiliar *a fi* şi participiul verbului de conjugat. Forma timpului perfect la modul conjunctiv este invariabilă, raportată la categoria persoanei şi a numărului.

Forme:

CONJUNCTIV PERFECT

I		II	III	IV			
să fi plecat	*să fi lucrat*	*să fi părut*	*să fi mers*	*să fi fugit*	*să fi iubit*	*să fi coborât*	*să fi urât*
să fi plecat	*să fi lucrat*	*să fi părut*	*să fi mers*	*să fi fugit*	*să fi iubit*	*să fi coborât*	*să fi urât*
să fi plecat	*să fi lucrat*	*să fi părut*	*să fi mers*	*să fi fugit*	*să fi iubit*	*să fi coborât*	*să fi urât*
să fi plecat	*să fi lucrat*	*să fi părut*	*să fi mers*	*să fi fugit*	*să fi iubit*	*să fi coborât*	*să fi urât*
să fi plecat	*să fi lucrat*	*să fi părut*	*să fi mers*	*să fi fugit*	*să fi iubit*	*să fi coborât*	*să fi urât*
să fi plecat	*să fi lucrat*	*să fi părut*	*să fi mers*	*să fi fugit*	*să fi iubit*	*să fi coborât*	*să fi urât*

Timpurile modului condiţional-optativ

Modul condiţional-optativ are două timpuri: prezent şi perfect.

Timpul prezent al modului **condiţional-optativ e**xprimă o acţiune condiţionată sau dorită, realizabilă în prezent sau viitor.

Este un timp compus din verbul auxiliar *a avea* (cu flexiune specifică) şi modul infinitiv al verbului de conjugat.

Forme:

CONDIŢIONAL-OPTATIV PREZENT							
I		II	III	IV			
aş pleca	*aş lucra*	*aş părea*	*aş merge*	*aş fugi*	*aş iubi*	*aş coborî*	*aş urî*
ai pleca	*ai lucra*	*ai părea*	*ai merge*	*ai fugi*	*ai iubi*	*ai coborî*	*ai urî*
ar pleca	*ar lucra*	*ar părea*	*ar merge*	*ar fugi*	*ar iubi*	*ar coborî*	*ar urî*
am pleca	*am lucra*	*am părea*	*am merge*	*am fugi*	*am iubi*	*am coborî*	*am urî*
aţi pleca	*aţi lucra*	*aţi părea*	*aţi merge*	*aţi fugi*	*aţi iubi*	*aţi coborî*	*aţi urî*
ar pleca	*ar lucra*	*ar părea*	*ar merge*	*ar fugi*	*ar iubi*	*ar coborî*	*ar urî*

Timpul **perfect** al modului **condiţional-optativ e**xprimă o acţiune condiţionată sau dorită care nu s-a realizat în trecut.

Este un timp compus din verbele auxiliare *a avea* (cu flexiune specifică) şi *a fi* (la modul infinitiv), urmate de participiul verbului de conjugat.

Forme:

CONDIŢIONAL-OPTATIV PERFECT			
I	II	III	IV

aş fi plecat	*aş fi lucrat*	*aş fi părut*	*aş fi mers*	*aş fi fugit*	*aş fi iubit*	*aş fi coborât*	*aş fi urât*
ai fi plecat	*ai fi lucrat*	*ai fi părut*	*ai fi mers*	*ai fi fugit*	*ai fi iubit*	*ai fi coborât*	*ai fi urât*
ar fi plecat	*ar fi lucrat*	*ar fi părut*	*ar fi mers*	*ar fi fugit*	*ar fi iubit*	*ar fi coborât*	*ar fi urât*
am fi plecat	*am fi lucrat*	*am fi părut*	*am fi mers*	*am fi fugit*	*am fi iubit*	*am fi coborât*	*am fi urât*
ai fi plecat	*aţi fi lucrat*	*aţi fi părut*	*aţi fi mers*	*aţi fi fugit*	*aţi fi iubit*	*aţi fi coborât*	*aţi fi urât*
ar fi plecat	*aş fi lucrat*	*aş fi părut*	*aş fi mers*	*ar fi fugit*	*ar fi iubit*	*ar fi coborât*	*ar fi urât*

Timpurile modului prezumtiv

Modul prezumtiv are două timpuri: prezent şi perfect.

Timpul prezent al modului **prezumtiv**

Exprimă o acţiune presupusă, bănuită, care se desfăşoară în momentul vorbirii.

Este un timp compus din verbele auxiliare *a vrea* şi *a fi* care precedă modul gerunziu al verbului de conjugat.

Forme:

PREZUMTIV PREZENT							
I		II	III	IV			
voi fi plecând	*voi fi lucrând*	*voi fi părând*	*voi fi mergând*	*voi fi fugind*	*voi fi iubind*	*voi fi coborând*	*voi fi urând*
vei fi plecând	*vei fi lucrând*	*vei fi părând*	*vei fi mergând*	*vei fi fugind*	*vei fi iubind*	*vei fi coborând*	*vei fi urând*
va fi plecând	*va fi lucrând*	*va fi părând*	*va fi mergând*	*va fi fugind*	*va fi iubind*	*va fi coborând*	*va fi urând*
vom fi plecând	*vom fi lucrând*	*vom fi părând*	*vom fi mergând*	*vom fi fugind*	*vom fi iubind*	*vom fi coborând*	*vom fi urând*
veţi fi plecând	*veţi fi lucrând*	*veţi fi părând*	*veţi fi mergând*	*veţi fi fugind*	*veţi fi iubind*	*veţi fi coborând*	*veţi fi urând*
va fi plecând	*vor fi lucrând*	*vor fi părând*	*vor fi mergând*	*vor fi fugind*	*va fi iubind*	*vor fi coborând*	*vor fi urând*

Timpul perfect al modului **prezumtiv**

Exprimă o acţiune presupusă, bănuită, care se desfăşoară înainte de momentul vorbirii.

Este un timp compus din verbele auxiliare *a vrea* şi *a fi* care precedă modul participiu al verbului de conjugat, având aceeaşi formă cu timpul viitorul anterior (viitorul al II-lea) al modului indicativ.

Forme:

PREZUMTIV PERFECT

I		II	III	IV			
voi fi plecat	*voi fi lucrat*	*voi fi părut*	*voi fi mers*	*voi fi fugit*	*voi fi iubit*	*voi fi coborât*	*voi fi urât*
vei fi plecat	*vei fi lucrat*	*vei fi părut*	*vei fi mers*	*vei fi fugit*	*vei fi iubit*	*vei fi coborât*	*vei fi urât*
va fi plecat	*va fi lucrat*	*va fi părut*	*va fi mers*	*va fi fugit*	*va fi iubit*	*va fi coborât*	*va fi urât*
vom fi plecat	*vom fi lucrat*	*vom fi părut*	*vom fi mers*	*vom fi fugit*	*vom fi iubit*	*vom fi coborât*	*vom fi urât*
veţi fi plecat	*veţi fi lucrat*	*veţi fi părut*	*veţi fi mers*	*veţi fi fugit*	*veţi fi iubit*	*veţi fi coborât*	*veţi fi urât*
va fi plecat	*vor fi lucrat*	*vor fi părut*	*vor fi mers*	*vor fi fugit*	*va fi iubit*	*vor fi coborât*	*vor fi urât*

3.4. Persoana

Persoana este forma pe care o ia verbul pentru a arăta că acţiunea este făcută de cel care vorbeşte (persoana I), de cel cu care vorbeşte (persoana a II-a) sau de altcineva în afară de cei doi vorbitori (persoana a III-a).

Există verbe care se conjugă numai la persoana a III-a sau forme de persoana a III-a a unor verbe paradigma completă care exprimă acţiuni fără autor.

Verbe care au formă numai pentru persoana a III-a singular:

- verbe care n-au subiect: *plouă, ninge, se înserează*
- verbe care au ca subiect sau o propoziţie sau, uneori, chiar un substantiv sau substituit de substantiv care nu este însă autorul acţiunii. Verbele din această categorie pot avea sau nu complement indirect.

Aceste verbe sunt unipersonale prin formă şi impersonale prin întrebuinţare.

Verbe care în mod obişnuit au toate formele personale, dar care în anumite situaţii sunt folosite numai la persoana a III-a singular sunt:

- forme verbale, la diateza activă, care n-au subiect
- forme verbale, la pasivul reflexiv, care au ca subiect o propoziţie, un nume de lucru sau de situaţie
- forme verbale care au un complement indirect şi subiect nume de lucru sau de situaţie sau propoziţie subiectivă.

Forma de persoană a III-a singular a verbului *a putea* întrebuinţată impersonal a devenit adverb cu sensul “este posibil”.

Categoria persoanei este marcată de desinenţe specifice: *-i* (persoana a II-a singular), *-m* (persoana I plural) *-ţi* (persoana a II-a plural).

3.5. Numărul

Categoria gramaticală a numărului arată, în general, că o acţiune poate avea un singur autor sau mai mulţi autori. Numărul la verbe este marcat de aceleaşii desinenţe, care marchează categoria persoanei.

VIII. ADVERBUL

1. Definiţie
2. Clasificare
3. Clasele adverbului
4. Categorii gramaticale

1. Este partea de vorbire neflexibilă care arată o caracteristică sau o împrejurare (circumstanţă) de manifestare a unei acţiuni, stări sau însuşiri (mai rar a unui obiect).

Însoţeşte şi determină de obicei un verb sau o interjecţie, un adjectiv, un adverb (mai rar un substantiv sau pronume, numeral).

De exemplu: *Lucrează **bine.** Hai **mâine** la film! Era un om trecut **bine** de vârsta tinereţii. Seara **târziu** vine obosit. Sarcinile **de acum** sunt mai grele. Nu le vreau pe acestea **de astăzi.** Alege pe doi **din dreapta.***

Unele adverbe nu însoţesc şi nu determină alte părţi de vorbire, îndeplinind funcţia sintactică de predicat (adverbele predicative).

De exemplu: ***Da,** am citit cartea.*

Adverbele pot primi, la rândul lor, determinanţi, fiind elemente regente, fie ale unui adverb: *Pictează destul de **bine**.,* fie ale unei propoziţii subordonate (subiective sau completive circumstanţiale): ***Desigur** că a greşit. **Acolo** este casa lui, unde ţi-am spus.*

2. Adverbele se clasifică:
   - după formă (structură):
     - simple;
     - compuse;
     - locuţiuni adverbiale.
   - după înţeles:
     - adverbe de mod (modale);

• adverbe de loc (spaţiale);
• adverbe de timp (temporale);

- după modul de exprimare a înţelesului (direct sau indirect):
  • adverbe nepronominale;
  • adverbe pronominale.
- după origine:
  • primare;
  • provenite din alte părţi de vorbire (prin conversiune).
- după comportamentul sintactic:
  • cu funcţie sintactică:
  - predicative (independente, incidente, regente):
  - nepredicative (subordonate);
  • fără funcţie sintactică (semiadverbe).

3. Clasele adverbului

3.1. Clase adverbiale după formă:

3.1.1. Adverbele simple sunt alcătuite dintr-un singur cuvânt. Ele pot fi:

- cuvinte de bază, nederivate: *bine, aşa, aici, acolo, mâine, ieri* etc.;
- cuvinte derivate cu sufixe adverbiale: *-eşte: sufleteşte, creştineşte* etc, *-iş: furiş, pieziş* etc., *-âş: chiorâş, târâş* etc.; *-(a)mente: absolutamente, completamente, realmente* etc.

3.1.2. Adverbele compuse sunt alcătuite din două sau trei cuvinte. Sunt formate:

- prin contopire: *astfel, deseori, dinainte, dis-de-dimineaţă, întocmai, niciodată, oriunde, totdeauna* etc. Multe dintre adverbele compuse, formate prin contopire, ale căror elemente componente prezintă un grad mai mare de sudură, sunt considerate adverbe simple: *dinadins, dinainte, laolaltă, odinioară* etc.
- prin alăturare: *ici-colo, nitam-nisam, târâş-grăpiş* etc.

3.1.3. Locuţiunile adverbiale sunt grupuri de cuvinte mai mult sau mai puţin sudate, cu înţeles unitar şi comportament gramatical de adverb.

Sunt alcătuite din:

- două cuvinte: o prepoziţie: *cu, de, din, după, fără, în, la, pe, pentru* etc. şi o altă parte de vorbire: a) substantiv, b) pronume etc., c) numeral etc.

Exemple: a)

cu *amănuntul, cu binişorul, cu grămada, cu încetul, cu putinţă, cu rândul etc.,*

de *bunăvoie, de mântuială, de pomană, de preferinţă, de regulă* etc.,

din *belşug, din păcate, din principiu, din răsputeri, din timp* etc.,

după *nas, după ochi, după plac, după voie, după urcehe* etc.,

fără *îndoială, fără motiv, fără rezervă, fără rost, fără voie* etc.,

în *ansamblu, în aparenţă, în bloc, în esenţă, în fond, în neştire* etc.,

la *alegere, la culme, la întâmplare, la nimereală, la perfecţie, la vedere* etc.,

pe *brânci, pe capete, pe dos, pe loc, pe moment, pe rând, pe rupte* etc.,

peste *aşteptări, peste fire, peste măsură, peste putinţă, peste tot* etc.,

b) *fără sine, de asta, de toate* etc.

c) *de şase, la trei* etc.

- mai multe cuvinte:

• în corelaţie: *de sus în jos, din cap până-n picioare, de azi pe mâine, din una-n alta* etc.;

• cu repetiţie: *aşa şi aşa, braţ la braţ, cât de cât, cuvânt cu cuvânt, de la egal la egal, faţă-n faţă, încetul cu încetul, din loc în loc, pas cu pas, rând pe rând, zi de zi* etc.;

• cu rimă: *de silă, de milă, de voie, de nevoie, cu şoşele, cu momele, cum-necum* etc.

- construcţii propoziţionale (false propoziţii): *nu ştiu unde, nu ştiu când, nu ştiu cum, nu ştiu cât, te miri unde, te miri când, te miri cum, te miri cât, cine ştie unde, cine ştie când, cine ştie cum, cine ştie cât, de nu se mai poate, pe cât se poate* etc.

3.2. Clase adverbiale după înţeles

3.2.1. Adverbele de mod (modale) arată cum se desfăşoară o acţiune, cum se manifestă o stare sau o însuşire.

Se împart în:

a) adverbe cu înţeles de sine stătător:

- adverbe de mod propriu-zise care exprimă felul acţiunii, al stării sau al însuşirii:

• nepronominale, care exprimă direct înţelesul modal: *aievea, anevoie, bine, degeaba, frumos, iute, repede, bărbăteşte, părinteşte, prieteneşte, chiorâş, cruciş, făţiş, pieziş, realmente, socialmente, totalmente, mort-copt, harcea-parcea, târâş-grăpiş* etc.;

• pronominale, care exprimă indirect înţelesul modal (ţinând locul altor cuvinte cu acelaşi sens):

- demonstrative: *aşa, astfel, altfel;*
- interogative-relative: *cum;*
- nehotărâte: *cumva, altcumva, oarecum, oricum* etc;
- negative: *nicicum* etc.

- adverbe de cantitate (cantitative), care exprimă cantitatea sau gradul unei acţiuni, al unei însuşiri:

• nepronominale, care exprimă direct cantitatea: *destul, suficient, mult, substanţial, foarte, puţin* etc.;

• pronominale, care exprimă indirect cantitatea:

- demonstrative: *atât;*
- interogative-relative: *cât;*
- nehotărâte: *câtva, oricât* etc;
- negative: *de fel, deloc* etc.

- adverbele de aspect (aspectuale), care exprimă aspectul enunţului (propoziţiei) sau aspectul verbal:
  - • de afirmaţie: *da, ba da;*
  - • de negaţie: *nu, ba, nici, nicidecum, deloc, defel* etc.;
  - • de certitudine: *sigur, desigur, fireşte, negreşit, cert sigur, desigur, fireşte, negreşit, cert* etc.
  - • de incertitudine (probabilitate): *oare, poate, pesemne, parcă, probabil, posibil* etc.
  - • de continuitate: *mereu, necontenit, încă, tot* etc.,
  - • de repetabilitate: *iar, iarăşi* etc.,
  - • de frecvenţă: *adesea, adeseori, des, rar, rareori, frecvent* etc.

b) adverbe fără înţeles de sine stătător (semiadverbe), care nuanţează înţelesul unei părţi de vorbire (acţiunea, starea, însuşirea, circumstanţa exprimată, obiectul denumit) sau al unei propoziţii:

- de precizare (întărire): *chiar, tocmai, taman, anume, curat* etc.;
- de restricţie: *măcar, încaltea, barem, batâr* etc.
- de exclusivitate: *doar, numai* etc.
- de proximitate: *aproape, mai, mai-mai, gata, gata-gata* etc.;
- adverbele de explicaţie (explicative): *adică, bunăoară* etc.
- adverbele de comparaţie: *ca, asemenea, precum, decât* etc.

- adverbele corelative concesive: *totuşi, tot* etc.

3.2.2. Adverbele de loc (spaţiale) arată locul de desfăşurare a unei acţiuni, de manifestare a unei stări sau a unei însuşiri (circumstanţa de loc).

Se împart în:

- adverbe nepronominale, care exprimă direct circumstanţa de loc:
  - de loc propriu-zise: *aproape, departe, acasă, afară, înăuntru, alături, împrejur, sus, jos, deasupra, dedesubt, pretutindeni* etc.
  - de direcţie: *stânga, dreapta, înainte, înapoi* etc.;
- adverbe pronominale, care exprimă indirect circumstanţa de loc, ţinând locul unor cuvinte care exprimă locul / direcţia acţiunii, stării, însuşirii:
  - demonstrative: *aici, acolo; încoace, încolo*;
  - interogative-relative: *unde, încotro*;
  - nehotărâte: *undeva, altundeva, oriunde, orişiunde, oriîncotro* etc;
  - negative: *niciunde, nicăieri* etc.

3.2.3. Adverbele de timp (temporale) arată timpul de desfăşurare a unei acţiuni, de manifestare a unei stări sau a unei însuşiri (circumstanţa temporală).

Se împart în:

- adverbe nepronominale sau propriu-zise, care exprimă direct circumstanţa de timp: *apoi, curând, târziu, câteodată, astăzi, ieri, alaltăieri, mâine, poimâine, dimineaţa, ziua, seara, noaptea, iarna, primăvara, vara, toamna* etc.
- adverbe pronominale, care exprimă indirect circumstanţa de timp, ţinând locul unor cuvinte care exprimă timpul acţiunii, stării, însuşirii (circumstanţa de timp):
  - demonstrative: *acum, atunci* etc;
  - interogative-relative: *când* etc;
  - nehotărâte: *cândva, oricând, orişicând, odată, totdeauna* etc;
  - negative: *nicicând, niciodată* etc.

Câteva adverbe şi locuţiuni adverbiale exprimă şi alte circumstanţe ale acţiunii, stării sau însuşirii:

- locuţiuni adverbiale de cauză (cauzale): *de aceea, de asta*;
- adverbe (locuţiuni adverbiale) de scop (finale): *înadins, întradins, anume, pentru aceea, pentru asta* etc.;
- adverbe de condiţie (condiţionale): *altminteri, altfel*;
- adverbe (locuţiuni adverbiale) de concesie (concesive): *totuşi. tot, cu toate acestea, cu toate astea* etc.

Unele adverbe pot avea valori multiple, manifestându-se diferit în funcţie de contextul în care sunt folosite.

De exemplu:

El vede ***înainte*** *o casă.* (adverb de loc)

Aici a fost ***înainte*** *o şcoală.* (adverb de timp)

Ceasul merge ***înainte****.* (adverb de mod)

3.3. Clase după origine sau proveniență

3.3.1. Adverbele primare sunt:

- moştenite din limba latină: *afară, agale, aidoma, apoi, aproape, foarte, ieri* etc.;
- împrumutate din alte limbi: *măcar, taman, tocmai* etc.;

3.3.2. Adverbele formate prin conversiune (schimbarea valorii morfologice) de la alte părţi de vorbire se împart în:

- adverbe provenite de la substantive (postsubstantivale): *dimineaţa, seara, iarna, vara* etc.;
- adverbe provenite de la adjective (postadjectivale): *adânc, ascuţit, frumos, rău* etc.;
- adverbe provenite de la pronume: (postpronominale): *ce, cât* (exclamative);
- adverbe provenite de la numeral (postnumeral): *(a fi, a o ţine) una, una-două* etc.
- adverbe provenite de la verb: *poate*.

3.4. Clase adverbiale după funcţia sintactică (sintactice)

3.4.1. Adverbele predicative pot îndeplini funcţia sintactică de predicat. Se împart în:

- adverbe predicative independente, care pot forma predicatul unei propoziţii principale independente: *da, nu, ba;*
- adverbe predicative regente, care pot forma predicatul unei propoziţii regente (pentru o

propoziţie subiectivă): *desigur, bineînţeles, fireşte, negreşit, poate, probabil, pesemne etc.*

3.4.2. Adverbele nepredicative nu pot forma predicatul unei propoziţii. Se împart în:

- adverbe care au funcţia sintactică de parte de propoziţie secundară (atribut sau complement): *aici, acolo, aproape, departe, pretutindeni, acum, atunci, azi, mâine, totdeauna, aşa, bine, repede* etc.
- adverbe fără funcţie sintactică: *mai, şi, doar, numai, chiar, tocmai, cam, ca* etc.

4. Adverbul este o parte de vorbire care nu îşi schimbă forma (neflexibilă).

Cele mai multe adverbe nu au categorii gramaticale. Unele adverbe de mod, de timp şi de loc au, ca şi adjectivele calificative, categoria gramaticală a **gradelor de comparaţie**.

La adverb, valorile gradelor de comparaţie: pozitiv, comparativ de inegalitate (de superioritate, de inferioritate) şi de egalitate, superlativ relativ (de inferioritate şi de superioritate) şi absolut au mijloace de exprimare comune cu ale adjectivului, cu deosebirea că, la superlativ relativ, articolul demonstrativ adjectival *cel* este invariabil (nu-şi schimbă forma după gen şi număr).

De exemplu:

Gradul:

- pozitiv: *El munceşte bine.*
- comparativ
  - de inegalitate:
    - de superioritate: *El munceşte mai bine.*
    - de inferioritate: *El munceşte mai puţin bine.*
  - de egalitate: *El munceşte la fel (tot aşa, tot atât) de bine.*
- superlativ:
  - relativ
    - de inferioritate: *El munceşte cel mai bine.*
    - de superioritate: *El munceşte cel mai puţin bine.*
  - absolut: *El munceşte foarte bine.*

Atenţie!

Gradele de comparaţie adverbiale se exprimă prin forme compuse, în structura cărora adverbul este invariabil (neflexibil).

IX. PREPOZIŢIA

1. Definiţie
2. Clasificare
3. Clase prepoziţionale

1. Este partea de vorbire neflexibilă care leagă părţile de propoziţie secundare (atribut, complement) de elementele lor regente.

De exemplu:

*Profesorul **de** matematică intră **în** clasă.*

↑ ↑ ↑ ↑

(regent) ↔ (atribut) (regent) ↔ (complement).

Este un instrument gramatical, atât în plan sintactic, exprimând raporturi (relaţii) de dependenţă (subordonare) în propoziţie, cât şi în plan morfologic, exprimând categorii gramaticale: cazul (Ac., G., D.), modul verbal (infinitiv, supin).

Nu are înţeles de sine stătător, dar poate exprima, în legătură cu partea de propoziţie pusă în relaţie, sensuri diferite:

De exemplu: *El pleacă **către** sora sa. (direcţia); El pleacă **de la** sora sa (locul); El pleacă **cu** sora sa. (asocierea). El pleacă **după** sora sa (timpul). El pleacă **pentru** sora sa. (scopul).*

Nu are funcţie sintactică, dar intră în componenţa părţii de propoziţie pusă în relaţie (atribut, complement).

2. Prepoziţiile se clasifică:

- după formă:
  - simple;
  - compuse;
  - locuţiuni prepoziţionale.
- după uzul gramatical:
  - necazuale (cu uz verbal);
  - cazuale:
    - (cu regim) de acuzativ;
    - (cu regim) de genitiv;
    - (cu regim) de dativ.
- după înţelesul exprimat:
  - monovalente;

• plurivalente.

▪ după origine:

• primare:

- moştenite;
- împrumutate;

• formate de la alte părţi de propoziţie prin conversiune.

3. Clasele prepoziţionale

3.1. Clase după formă (structură)

3.1.1. Prepoziţiile simple sunt alcătuite dintr-un singur cuvânt: *cu, către, de, din, în, la, lângă, pe, pentru, peste, prin, spre, sub, contra, împotriva, înaintea, datorită, graţie* etc.;

3.1.2. Prepoziţiile compuse sunt alcătuite din două sau trei prepoziţii. Sunt formate:

- prin contopire: *despre, dinspre* etc.;
- prin alăturare: *de către, de după, de la, de lângă, de pe, de peste, de prin, de sub, pe după, pe la, pe lângă, pe sub, de pe la, de pe lângă, de pe sub, până pe la, până pe lângă, până pe sub* etc.

3.1.3. Locuţiunile prepoziţionale sunt grupuri de cuvinte mai mult sau mai puţin sudate care au comportament gramatical de prepoziţie. Au în componenţa lor:

▪ o prepoziţie care precedă un:

• substantiv: *de-a latul, de-a lungul, din cauza, din pricina, din dreptul, din faţa, din josul, din susul, în faţa, în dreptul, în josul, în jurul, în latul, în lungul, în susul, în timpul, în vremea, în urma* etc.

• adverb: *în afara, pe dinaintea, pe deasupra, pe dedesubtul* etc.

▪ o prepoziţie care urmează unui:

• substantiv: *timp de, vreme de* etc.

• adverb: *afară de, alături de, alături cu, dinainte de, dincoace de, dincolo de, împreună cu, înainte de, laolaltă cu, cât despre, cât pentru* etc.

▪ două prepoziţii plasate înainte şi după un:

• substantiv: *din cauză de, în conformitate cu, în caz de, în loc de, în timp de, în vreme de* etc.;

• adverb: *în afară de, de dincoace de, de dincolo de, în jos de, în sus de* etc.

3.2. Clase după uzul gramatical

3.2.1. Prepoziţiile necazuale nu exprimă cazuri, au uz verbal exprimând:

- categorii gramaticale ale verbului, ca modul infinitiv: *a mânca, a bea* etc. sau modul supin: *de citit, în scris, la cules, pentru desenat* etc.

- relaţii sintactice ale verbului (ca atribut sau complement): *dorinţa **de** a munci, a se teme **de** a pleca* etc.

3.2.2. Prepoziţii cazuale exprimă diferite cazuri ale substantivului, adjectivului, pronumelui, numaralului. Se împart în:

- **prepoziţii** (**cu regim** / cu restricţie) **de acuzativ**, folosite numai în exprimarea acestui caz (cu formă comună cu N.): (simple) *cu, către, de, din, în, la, lângă, pe, pentru, peste, prin, spre, sub* etc., (compuse) *de către, de după, de la, de lângă, de pe, de peste, de prin, de sub, pe după, pe la, pe lângă, pe sub, de pe la, de pe lângă, de pe sub, până pe la, până pe lângă, până pe sub* etc., (locuţiuni) *afară de, alături de, alături cu, dinainte de, dincoace de, dincolo de, împreună cu, înainte de, laolaltă cu, cât despre, cât pentru, din cauză de, în conformitate cu, în caz de, în loc de, în timp de, în vreme de* etc.

Prepoziţia distinge forma cazului Ac. de cea a cazului N., ambele având aceeaşi formă.

De exemplu: *Aceasta este **o carte**.* (N.) *Aceasta este pentru **o carte.*** (Ac.)

- **prepoziţii** (**cu regim** / cu restricţie) **de genitiv,** folosite numai în combinaţie cu acest caz (cu formă specifică): (simple) *asupra, contra, deasupra. dedesubtul, împotriva, împrejurul, înaintea, înapoia, îndărătul,* (compuse) *deasupra, dedesubtul, dinapoia, dindărătul,* (locuţiuni) *de-a latul, de-a lungul, din cauza, din pricina, din dreptul, din faţa, din josul, din susul, în cazul, în ciuda, în faţa, în dreptul, în josul, în jurul, în latul, în lungul, în pofida, în susul, în timpul, în vremea, în urma, în vederea* etc.

Prepoziţiile (cu regim) de genitiv se folosesc uneori în combinaţie cu adjectivul posesiv la Ac.: *înaintea **mea**, deasupra **ta**, împotriva **sa**, înaintea **noastră**, contra **voastră*** etc. sau cu pronumele personal la D.: *asupră-**mi,** deasupră-**ţi,** înainte-**i,** în juru-**i*** etc.

- **prepoziţii** (**cu regim** / cu restricţie) **de dativ** sunt folosite numai în combinaţie cu acest caz (cu formă specifică):

datorită, graţie, mulţumită, asemenea, aidoma, conform, potrivit, contrar.

La numerale şi la unele pronume (adjective pronominale) invariabile: *ce, ceea ce, orice,* cazul G. se exprimă cu ajutorul prepoziţiei *a*: *casa **a** trei (oameni), dorinţa **a** tuspatru, înfăţişarea **a** orice (lucru), exprimarea **a** ce crede, **a** ceea ce gândeşte* etc., iar cazul D. cu prepoziţia *la: Dau **la** doi (copii), **la** tuspatru. Răspund **la** orice.*

3.3. Clasele după înţeles

3.3.1. Prepoziţiile monovalente pot exprima, împreună cu partea de propoziţie al cărei raport îl exprimă, numai un singur înţeles:

- prepoziţii locale sau spaţiale, care exprimă locul: (simple) *în, între, la, lângă, printre, sub, îndărătul* etc., (compuse) *deasupra, dedesubtul, dinaintea, dinapoia* etc., (locuţiuni): *alături de, dincolo de, dincoace de, de-a latul, de-a lungul, din dreptul, din faţa, din josul, din susul, în faţa, în dreptul, în josul, în jurul, în latul, în lungul, în susul, pe dinaintea, pe deasupra, pe dedesubtul* etc.;
- prepoziţii de direcţie, care exprimă direcţia: (simple) *către* etc.;
- prepoziţii temporale, care exprimă timpul: (locuţiuni) *vreme de, timp de, în timp de, în vreme de* etc.;
- prepoziţii modale, care exprimă asemănarea: *asemenea, aidoma, ca* etc. sau adecvarea: *conform, potrivit* etc.;
- prepoziţii cauzale, care exprimă cauza: (locuţiuni) *din cauza, din pricina* etc.
- prepoziţii finale, care exprimă scopul: (locuţiuni) *în vederea, cu scopul, în scopul* etc.
- prepoziţii condiţionale, care exprimă o condiţie: (locuţiuni) *în cazul, în caz de* etc.
- prepoziţii sociative, care exprimă asocierea: (locuţiuni): *împreună cu, laolaltă cu, cu tot* cu etc.
- prepoziţii instrumentale, care exprimă instrumentul, mijlocul: *graţie, mulţumită, datorită* etc.
- prepoziţii concesive, care exprimă concesia: (locuţiuni) *în ciuda, în pofida, cu tot, cu toată, cu toate* etc.
- prepoziţii care exprimă excepţia: (locuţiuni) *cu excepţia, în afară de* etc.
- prepoziţii care exprimă relaţia: *cu privire la, relativ la, în privinţa, sub raportul, din punctul de vedere, cât despre* etc.

3.3.2. Prepoziţiile polivalente pot exprima, împreună cu partea de propoziţie al cărei raport îl exprimă, mai multe sensuri: *a, de, din, pe* etc.

De exemplu:

Vine ***de*** *joi* (timpul). *Moare* ***de*** *frig* (cauza). *Se pregăteşte* ***de*** *examen* (scopul).

3.4. Clase după origine

3.4.1. Prepoziţiile primare sunt:

- moştenite din limba latină: *a, asupra, către, cu, de, fără, în, la, lângă, pe, pentru* etc.;
- împrumutate din alte limbi: *contra, împotriva, per, par* etc.;

3.4.2. Prepoziţiile formate de la alte părţi de vorbire prin conversiune (schimbarea valorii morfologice) se împart în:

- prepoziţii provenite de la substantive (postsubstantivale): *graţie* etc.;
- prepoziţii provenite de la adjective (postadjectivale): *conform, contrar, drept, potrivit,* etc.;
- prepoziţii provenite de la verbe la participiu (participiale): *datorită, mulţumită*.
- prepoziţii provenite de la adverbe: *asemenea, aidoma, deasupra, dedesubtul, înaintea, înapoia, împotriva, împrejurul, îndărătul* etc.

X. CONJUNCŢIA

1. Definiţie
2. Clasificare
3. Clase conjuncţionale

1. Conjuncţia este partea de vorbire neflexibilă care leagă, în propoziţie, părţi de propoziţie (de acelaşi fel) şi, în frază, propoziţii sau o parte de propoziţie şi o propoziţie.

Este un instrument gramatical de exprimare a **raporturilor (relaţiilor) sintactice** (funcţie relaţională sau conectivă), fără înţeles de sine stătător, care nu îndeplineşte o funcţie sintactică în propoziţie (de parte de propoziţie).

Conjuncţia exprimă:

- în frază:
  - **raporturi sintactice de coordonare:**
    - între propoziţii (principale sau secundare) **de acelaşi fel:** *Elevul scrie* ***şi*** *citeşte lecţia. El nu ştie să scrie* ***şi*** *să citească.*

- între o propoziţie şi o parte de propoziţie **de acelaşi fel:** *El citeşte notiţele **şi** ce mai găseşte în manual despre acest subiect.*

• raporturi sintactice de subordonare:

- între o propoziţie (**subordonată**), dependentă de o altă propoziţie (**regentă**): *El spune **că** nu e vinovat.*

- în propoziţie:

• raporturi sintactice de coordonare între părţi de propoziţie de acelaşi fel: *Omul deştept **şi** harnic ajunge departe. (două atribute) El cumpără o carte **şi** un caiet.*

Conjuncţiile coordonatoare leagă în mod excepţional părţi de propoziţie, o parte de propoziţie şi o propoziţie, propoziţii diferite:

- un complement / o propoziţie completivă de loc şi un complement / o propoziţie completivă de timp, ambele fiind circumstanţiale: *El ne însoţeşte **oriunde şi oricând.** Vino **oriunde şi când vrei.** Vino **unde vrei şi când vrei.;***

- un complement / o propoziţie completivă circumstanţială de mod şi un complement / o propoziţie completivă indirectă : *El lucrează **mult şi pentru toţi**. El lucrează **mult şi pentru cine vrea**. El lucrează **cât vrea şi pentru cine vrea.***

Conjuncţia se aseamănă, prin rolul ei gramatical, cu alte părţi de vorbire relaţionale: prepoziţia, pronumele şi adjectivul relativ, pronumele şi adjectivul nehotărât, adverbul relativ şi nehotărât.

Conjuncţia se deosebeşte:

- de prepoziţie, prin exprimarea raporturilor sintactice în frază (de coordonare şi de subordonare), şi a raporturilor de coordonare în propoziţie;

- de pronumele şi adjectivele relative şi nehotărâte, precum şi de adverbele relative, prin exprimarea raporturilor sintactice în propoziţie şi prin absenţa unui dublu rol sintactic (element de relaţie şi parte de propoziţie).

2. Conjuncţiile se clasifică:

- după formă (structură):
  - simple;
  - compuse;
  - locuţiuni conjuncţionale.
- după raporturile sintactice exprimate:
  - coordonatoare;
  - subordonatoare.
- după origine:
  - primare
    - moştenite;

- create în limba română.

• formate de la alte părţi de propoziţie prin conversiune.

3. Clasele conjuncţionale

3.1. Clase după formă (structură)

3.1.1. Conjuncţiile simple sunt alcătuite dintr-un singur cuvânt: *şi, dar, iar, însă, ci, ori, sau, că, să, de* etc.

3.1.2. Conjuncţiile compuse sunt alcătuite din două sau mai multe cuvinte. Sunt formate:

- prin contopire: *căci, deşi, dacă* etc. (deplin sudate, sunt considerate conjuncţii simple), *fiindcă, deoarece, încât* etc.

- prin alăturare: *ca să, că să* etc.

3.1.3. Locuţiunile conjuncţionale sunt grupuri de cuvinte mai mult sau mai puţin sudate care au comportament gramatical de conjuncţie. Au în componenţa lor:

- o conjuncţie precedată de:
  - o prepoziţie: *pentru că, pentru ca să, fără să, fără ca să, până să* etc.;
  - un adverb: *aşa că, astfel că, chiar dacă, chiar de, chiar să, înainte să, măcar că, măcar să* etc.
  - un substantiv la Ac. cu prepoziţie: *din cauză că, din pricină că, în caz că, în loc să* etc.
  - un verb: *lasă că, las' că* etc.
- un pronume relativ precedat de:
  - substantiv la Ac. cu prepoziţie: *de vreme ce, din moment ce, în vreme ce, în timp ce, pe măsură ce* etc.
  - un adverb: *abia ce, imediat ce, îndată ce* etc.
- un adjectiv relativ însoţind un substantiv: *câtă vreme*, *cât timp* etc.
- adverb relativ precedat de:
  - prepoziţie: *de cum, de cât, de când, de unde, după cum, pe cât, pe când, pe unde, până unde* etc.
  - adverb: *chiar când, doar când, numai când, tocmai când, chiar unde, doar unde, numai unde, tocmai unde, aşa cum, atunci când* etc.

- adverb urmat de prepoziţie: *afară de, alături de, alături cu, dinainte de, dincoace de, dincolo de, împreună cu, înainte de, laolaltă cu, cât despre, cât pentru* etc.
- două prepoziţii plasate înainte şi după un:
  - substantiv: *din cauză de, în conformitate cu, în caz de, în loc de, în timp de, în vreme de* etc.;
  - adverb: *în afară de, de dincoace de, de dincolo de, în jos de, în sus de* etc.

3.2. Clase după raporturile sintactice exprimate

3.2.1. Conjuncţiile coordonatoare exprimă raporturi **de coordonare.** Se împart după felul raportului de coordonare în:

- conjuncţii coordonatoare copulative: *şi, nici*;
- conjuncţii coordonatoare adversative: *dar, iar, însă, ci, or;*
- conjuncţii coordonatoare alternative: *ba...ba;*
- conjuncţii coordonatoare disjunctive: *sau, fie, ori*.
- conjuncţii coordonatoare conclusive: *deci, aşadar*.

3.2.2. Conjuncţiile subordonatoare exprimă raporturi **de subordonare.** Se împart după gradul de specializare în exprimarea raportului de subordonare în:

- conjuncţii subordonatoare monovalente (tipice sau specializate), care exprimă uun singur fel de raport sintactic:
  - conjuncţiile cauzale: *căci, deoarece, fiindcă, întrucât;*
  - concesive: *deşi;*
  - consecutive: *încât.*
- conjuncţii subordonatoare plurivalente (atipice sau nespecializate), care pot exprima diferite tipuri de raporturi: *că, să, ca...să, dacă, de.*

Locuţiunile conjuncţionale se distribuie în aceleaşi clase conjuncţionale, dar, fiind mai puţin abstracte decât conjuncţiile şi având în structura lor cuvinte cu înţeles de sine stătător, prezintă un grad mai mare de specializare pentru fiecare tip de raport sintactic:

- locuţiuni conjuncţionale coordonatoare:
  - copulative: *ca şi, cât şi, precum şi, după cum şi* etc.
  - adversative: *numai că, decât că, doar că* etc.

• conclusive: *prin urmare, în concluzie, în consecinţă, ca atare, (care)vasăzică, aşa că, drept aceea, drept care* etc.

- locuţiuni conjuncţionale subordonatoare monovalente (tipice sau specializate). Sunt circumstanţiale:

• temporale: *cât timp, câtă vreme, de cum, înainte să, mai înainte ca să, îndată ce, în timp ce, în vreme ce, în timp cât, pe când, până când, până când să, de pe când, până să, de câte ori, ori de câte ori* etc.;

• modale: *ca şi cum, ca şi când, de cum, după cum, după cât, faţă de cum, faţă de cât, fără să, fără ca să, pe măsură ce, de cât, de parcă, aşa cum, atât cât* etc.

• cauzale: *din cauză că, din pricină că, de vreme ce, din moment ce, o dată ce, pentru că* etc.

• finale: *cu chip să, pentru ca să, nu cumva să, ca nu cumva să, pentru ca nu cumva să, să nu cumva să, nu care cumva să, ca nu care cumva să, pentru ca nu care cumva să, să nu care cumva să* etc.;

• condiţionale: *în caz că, la caz că, numai dacă, numai de, numai să* etc.;

• concesive: *chiar dacă, chiar de, chiar să, chiar şi când, chit că, cu toate că, măcar că, măcar dacă, măcar de, măcar să, măcar, nici dacă, nici de, nici să, şi dacă, şi de, şi să, indiferent dacă, indiferent de* etc.;

• consecutive: *cât să, încât să, de să, aşa încât, asfel că* etc.;

• cumulative: *pe lângă că, după ce că, în afară că, lasă că, las'că, plus că, necum să* etc.;

• de excepţie: *în afară că, decât să* etc.;

• opoziţionale: *în loc să, de unde, pe câtă vreme* etc.

3.3. Clase după origine

3.3.1. Conjuncţiile primare sunt:

- moştenite din limba latină: *şi, dar, iar, ci, sau, ori, că, să* etc.;

- create în limba română: *căci, deşi, dacă* etc.;

3.3.2. Conjuncţiile formate de la alte părţi de vorbire: prin conversiune (schimbarea valorii morfologice) se împart în:

- conjuncţii provenite de la verbe: *fie;*
- conjuncţii provenite de la adverbe: *parcă, decât, cum* (temporal, cauzal), *unde* (cauzal), *când* (condiţional), *cât* (consecutiv) etc.
- conjuncţii provenite de la prepoziţii: *de, până;*

INTERJECŢIA

1. Definiţie

2. Clasificare

1. Interjecţia este o clasă care reuneşte cuvinte neflexibile cu intonaţie exclamativă, mai rar interogativă, a căror semnificaţie depinde într-o măsură mai mică sau mai mare de intonaţie şi de context.

Interjecţiile se diferenţiază de aproape celelalte clase de cuvinte prin faptul că nu sunt semne lingvistice, nu denumesc un referent prin intermediul unui concept. Interjecţiile sunt un fel de semnale lingvistice care nu *denotă*, ci *exprimă* diverse senzaţii, sentimente, impulsuri voliţionale sau *imită* (ori *sugerează*) diverse sunete şi zgomote. Multe interjecţii au o semnificaţie destul de instabilă, care se precizează prin contextul situaţional sau lingvistic, prin intonaţie, eventual şi prin mijloace de comunicare non-verbale (mimică, gesturi).

Interjecţiile pot avea diverse valori comunicative: emotivă, fatică, injonctivă, prezentativă, sugestivă etc. sau pot funcţiona drept conectori pragmatici (vezi *infra*, **3**). Şi din punct de vedere sintactic interjecţia reprezintă o clasă eterogenă, întrucât unele interjecţii pot fi echivalate funcţional şi semantic cu verbe, substantive, adjective, respectiv adverbe, preluând unele dintre caracteristicile sintactice ale acestora.

2.

2.1. În funcţie de natura semnificaţiei lor, se disting două tipuri de interjecţii:

- interjecţii propriu-zise, care exprimă stări psihice, reacţii la senzaţii fizice, diverse impulsuri voliţionale sau funcţionează drept mărci conversaţionale;
- onomatopee (sau interjecţii onomatopeice), care imită sunete şi zgomote din realitatea înconjurătoare ori sugerează mişcări.

(Sunetele care însoţesc râsul, plânsul, dregerea glasului şi diverse procese fiziologice omeneşti, cum ar fi strănutul, tusea, sughiţul, sforăitul, înghiţitul, nu sunt interjecţii, ci simple emisii sonore omeneşti. Sunt onomatopee cuvintele care încearcă să le reproducă (*ha-ha-ha, ho-ho-ho, hapciu, hm, hâc, sfor, gâl-gâl*). Unele dintre aceste sunete pot fi folosite în mod voluntar, în scop comunicativ, iar în acest caz, ele sunt interjecţii (de

exemplu, dregerea voluntară a glasului pentru a atrage atenţia cuiva, notată *hm*).

Unele dintre interjecţii sunt specializate pentru un anumit tip de sentiment sau reacţie (ex. *au* se foloseşte întotdeauna pentru a exprima durerea fizică), altele se pot folosi pentru diverse tipuri de stări psihice, semnificaţia lor fiind definită de intonaţie, de context etc.

Pot să apară şi creaţii spontane (ceea ce nu se întâmplă în cadrul altor clase lexico-gramaticale), fie voluntar, pentru a da mai multă expresivitate enunţului sau textului în care apar, fie involuntar. Şi celelalte clase de cuvinte sunt deschise spre noi elemente, însă în cazul lor, această deschidere este limitată de anumite norme şi convenţii culturale, iar îmbogăţirea claselor respective se face numai prin împrumuturi sau prin derivare ori conversiune de la cuvinte deja existente în limbă.

Caracterul convenţional al interjecţiilor face ca multe dintre ele să fie specifice unei limbi date, atât în varianta rostită, cât şi în varianta scrisă, care poate fi aproximativă (vezi şi *infra*, **2**). Există însă şi interjecţii care sunt comune mai multor limbi, fără ca acest lucru să se datoreze împrumutului. Ele sunt formate, în marea lor majoritate, dintr-un singur sunet vocalic, au rolul de a semnala reacţii afective şi sunt notate aproximativ la fel: *a(h), e, o(h)*.

Convenţionalitatea interjecţiilor face ca ele să poată fi înregistrate în dicţionare. Posibilitatea de a le împrumuta dintr-o limbă în alta este tot o dovadă a caracterului lor convenţional. Unele interjecţii sunt moştenite din latină, fie din interjecţii (ex. *vai*, pentrtu care s-a sugerat şi o descendenţă ebraică), fie din cuvinte cu altă valoare gramaticală (ex. *zău*, din substantiv), altele sunt creaţii spontane în interiorul limbii române. Pe lângă acestea, există o serie de interjecţii (propriu-zise) împrumutate din alte limbi. Unele împrumuturi au fost făcute în limba veche (*aleluia, amin, osana* din limba slavă, *bogdaproste* din limba bulgară, *bre*, din limba turcă, *haide* din limbile turcă, bulgară şi neogreacă etc.), altele în perioada modernă şi contemporană (*alo, aport, bla-bla, bonjur, mersi, pas* din limba franceză, *pardon* din limbile germană şi franceză, *stop* din limbile franceză şi engleză, *abracadabra, adio, bravo* din limbile italiană şi franceză, *ciao* din limba italiană, *servus* din limba germană, *ole* din limba spaniolă, *ups, hello* (pronunţat *helău*) din limba engleză etc.). Împrumuturi de cuvinte cu altă valoare gramaticală decât cea interjecţională, fără să aibă un conţinut afectiv sporit (care este specific majorităţii interjecţiilor), au fost încadrate în limba română în clasa interjecţiei: *bonjur* provine dintr-o formulă de salut formată din adjectiv şi substantiv, *pas* şi *aport* provin din verbe etc.

2.2. În funcţie de modul de constituire, interjecţiile propriu-zise pot fi împărţite în două subtipuri:

- interjecţiile primare sunt cuvinte a căror valoare iniţială în limba română este aceea de interjecţii, indiferent dacă reprezintă împrumuturi din limbi în care aveau sau au altă valoare gramaticală şi care sunt folosite ca interjecţii în contextele în care apar
- interjecţiile secundare sau improprii sunt create pe terenul limbii române din alte părţi de vorbire sau din diverse sintagme ori propoziţii care, în urma unei întrebuinţări frecvente şi prin accentuarea valorii afective, au căpătat statut de interjecţii. Când sunt folosite cu valoare interjecţională, aceste cuvinte sau grupuri de cuvinte îşi pierd, total sau parţial, sensul lexical propriu, căpătând nuanţe afective suplimentare şi îşi schimbă comportamentul gramatical: ***Doamne, păcatele mele!, vezi Doamne,***

O caracteristică importantă a interjecţiilor este aceea că pot constitui singure enunţuri exclamative sau interogative, neeliptice ***Pfui! Ai!*** *etc.* Prin analogie cu interjecţiile care formează singure enunţuri, şi alte cuvinte utilizate ca enunţuri exclamative sunt interpretate uneori drept interjecţii: *Ajutor!, Linişte!* Spre deosebire de interjecţiile secundare, acestea îşi păstrează sensul lexical (la care se pot adăuga şi valori afective, ca frica, respectiv iritarea, pentru exemplele de mai sus), fiind substantive care formează enunţuri nominale.

Multe interjecţii au variante, forma lor fiind mai puţin stabilă decât a altor cuvinte. Întrucât semnificaţia unei interjecţii este determinată în mare măsură de intonaţie şi de context, forma ei poate să varieze fără ca acest lucru să împiedice înţelegerea (de pildă *aoleu* are variantele *aleu, aleo, aoleo auleu, auoleo, oleo, oleoleo, oleu, aolică, uiliu*, interjecţia *hai(de)* are variantele *ai, haida, haid, aide, aida*) – spre deosebire de celelalte părţi de vorbire, unde legătura dintre formă şi sens este foarte strânsă şi schimbarea unui fonem poate antrena schimbarea sensului (ex. *masă – mesă*). Există însă şi cazuri când schimbarea formei antrenează schimbarea conţinutului (a înţelesului). Îndeosebi schimbarea intonaţiei are acest efect. Interjecţiile *măi* şi *hei* au o valoare adresativă când au o anumită intonaţie şi o valoare emotivă, exprimând mirarea, când au o intonaţie diferită. La cuvintele aparţinând celorlalte clase lexico-gramaticale intonaţia nu schimbă sensul cuvântului.

2.3. În funcţie de ***numărul de componente***, interjecţiile pot fi

- simple: interjecţiile *simple* sunt formate dintr-un singur corp fonic (cel mai adesea, o singură silabă): *of, vai, ah, măi, na, hai, miau, tronc, pleosc* etc. Interjecţiile simple formate din mai multe silabe sunt, în general, onomatopee: *cucurigu, pitpalac*. Spre deosebire de

onomatopeele compuse, onomatopeele simple formate din mai multe silabe alcătuiesc un singur corp fonic, consecinţa grafică fiind că se scriu într-un singur cuvânt.

- repetate: interjecţiile simple pot fi *repetate*, de obicei o dată sau de două ori, fără pauză în rostire. Procedeul se întâlneşte mai frecvent la interjecţiile adresative specializate pentru destinatari non-umani (ex. *pis-pis, cuţu-cuţu*) şi la onomatopee, dacă acţiunea ale cărei efecte sonore sunt imitate sau sugerate dă naştere la mai multe secvenţe sonore (ex. *cioc-cioc, boc-boc, tronc-tronc*). Procedeul repetării se mai întâlneşte şi la interjecţiile propriu-zise cu funcţie expresivă: *of, of!; vai, vai!; măi, măi!* etc. Repetarea poate avea un caracter facultativ sau obligatoriu. În general, repetarea este facultativă pentru interjecţiile expresive (ex. *vai, vai*) care prin repetare capătă un grad sporit de intensitate. Repetarea este obligatorie sau aproape obligatorie pentru majoritatea interjecţiilor folosite pentru adresarea către animale (*pis-pis*), la unele onomatopee (ex. *ham-ham, mac-mac, mor-mor, cioc-cioc*) sau la unele interjecţii injonctive (*nani-nani*), la interjecţia *bla-bla*(*-bla*). În scris, de obicei se pune cratimă între componente (sau virgulă, dacă repetarea are un caracter facultativ).

- compuse: sunt formate din două sau trei componente între care există mici diferenţe fonologice şi care pot rima între ele. Unele dintre ele sunt onomatopee (ex. *tic-tac!, ding-dang!, tura-vura, treanca-fleanca, hodoronc-tronc*), altele sunt interjecţii propriu-zise (ex. (*i*)*ete fleoşc,*(*i*)*ete na,* (*i*)*ete scârţ, ia uite* (exprimând mirarea), *ei aş, ei na*):

Uneori, elementele componente se pot folosi şi independent, ca interjecţii simple, având o semnificaţie asemănătoare sau diferită de cea pe care o au când intră în componenţa interjecţiei compuse (ex. *ei, ia, aş, uite, tic, dang, scârţ*).

- locuţiunile interjecţionale sunt grupări stabile de cuvinte, cu o semnificaţie globală, care semnalează, în general, sentimente sau reacţii afective ale locutorului. La fel ca interjecţiile, locuţiunile interjecţionale se asociază cu intonaţii specifice, de tip *exclamativ*. Din punct de vedere sintactic, locuţiunile interjecţionale sunt independente, apărând fie ca nişte secvenţe incidente, fie ca enunţuri independente. Ele pot să aibă în componenţa lor o interjecţie primară şi unul sau două cuvinte provenind din alte clase – adverb, pronume, substantiv sau verb: *ce mai, ei asta-i, ei bine, ei şi*(*?*)*, ia te uită* (atunci când exprimă mirarea), *ia vezi* (cu înţelesul „ai grijă c-o păţeşti!"), *măi să fie, nu zău, scârţ Mariţo, tronc Marghioalo, vai de mine* etc. Tot locuţiuni interjecţionale sunt şi interjecţiile secundare care au în componenţa lor cel puţin două cuvinte: *Ce Dumnezeu!, Ferească sfântul!, Doamne fereşte!, Doamne păzeşte!, păcatele mele* etc.

3. Interjecţiile sunt, prin definiţie, cuvinte neflexibile. Chiar şi interjecţiile provenite din părţi de vorbire flexibile îşi pierd caracterul

flexibil, fiind fixate pentru valoarea interjecţională cu o anumită formă. Singurele interjecţii care au forme flexionare sunt interjecţiile cu semnificaţie imperativă *uite*, *poftim* şi *haide*, care au forme cu desinenţa verbală de persoana a II-a plural -**ţi**: *uitaţi, poftiţi, haideţi* sau cu desinenţa verbală de persoana I plural –**m**: *haidem*, *poftim.* Pentru interjecţiile *uitaţi*, *poftiţi* şi *poftim*, existenţa desinenţei se explică prin originea lor verbală Ataşarea desinenţei la interjecţia *haide* a fost facilitată de conţinutul imperativ al acesteia şi de frecvenţa utilizării ei. Totuşi, nu se poate considera că prin acest început de flexiune interjecţia *haide* a trecut în clasa verbului, deoarece ea nu are o structurare modală şi temporală, specifică verbelor. Astfel, există o opoziţie între formele *uite, poftim* şi *haide*, care se folosesc când este un singur destinatar, şi formele *uitaţi, poftiţi* şi *haideţi*, care se folosesc când sunt mai mulţi destinatari sau într-o exprimare politicoasă. În cazul interjecţiei *hai(de)*, opoziţia se completează cu un al treilea termen, folosit când locutorul se include printre destinatarii îndemnului sau ai ordinului (*haidem*). Interjecţia *bravissimo* pare a fi forma de superlativ a interjecţiei *bravo*. De fapt, această sufixare nu s-a produs pe terenul limbii române. Ambele interjecţii au fost preluate ca atare din limba italiană (unde sunt adjective, funcţionând ca interjecţii doar în anumite contexte). Din punct de vedere funcţional, forma *bravissimo* reprezintă un intensiv al formei *bravo*, dar nu şi din punct de vedere derivaţional. Accidental, pot apărea şi alte fenomene morfologice: interjecţia *vai* are grad de comparaţie în exemplul *Vai de cel ce se sminteşte, dar **mai vai** de cel prin care vine sminteala!* (I. Creangă, *Popa Duhu*), datorită echivalenţei semantice care se stabileşte între interjecţie şi un adverb, de tipul *grav, rău* etc.

Bibliografia de bază a disciplinei

1. AVRAM, MIOARA, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, 1986
2. BOGZA-IRIMIE, R., *Gramatica practică în texte literare româneşti,* Bucureşti, 1989

3. BERCEANU, B.B., *Sistemul gramatical al limbii române*, Bucureşti, 1971
4. CIOMPEC, GEORGETA, *Morfosintaxa adverbului românesc – sincronie şi diacronie*, Buc
1985
5. CÂMPEANU, EUGEN, *Substantivul. Studiu stilistic*, Bucureşti, 1975
6. COJA, ION Z., *Preliminarii la gramatica raţională a limbii române,* Bucureşti, 1983
7. CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Gh., *Morfologia limbii române*, Bucureşti, 1974
8. COTEANU, ION, *Gramatica de bază a limbii române,* Bucureşti, 1982
9. COTEANU, ION, *Gramatică. Stilistică. Compoziţie*, Bucureşti, 1990
10. DIACONESCU, PAULA, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Buc
1970
11. DIMITRESCU, FLORICA, *Locuţiunile verbale în limba română,* Bucureşti, 1958
12. DIMITRIU, C., *Gramatica limbii române explicată. Morfologia,* Iaşi, 1979
13. EVSEEV, I. *Gramatica verbului,* Timişoara, 1974
14. *Gramatica limbii române (Gramatica Academiei),* ed. a II-a, vol.1, Bucureşti, 1963.
Gramatica limbii române(Gramatica Academiei), ed. a III-a, vol.1 (Cuvântul), Bucureşti, 2005.
15. GRAUR, AL., *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968
16. GRAUR, AL., *Puţină gramatică*, Bucureşti, 1988
17. GUŢU ROMALO, VALERIA, *Morfologia structurală a limbii române. Substantiv, adjectiv,*
Bucureşti, 1969
18. IORDAN, IORGU, *Limba română. O gramatică a greşelilor*, Iaşi, 1943
19. IORDAN, IORGU, *Limba română contemporană,* ed. a II-a, Bucureşti, 1956
20. IORDAN, IORGU; GU|U ROMALO, VALERIA; NICULESCU, AL.., *Structura morfolog*
limbii române contemporane, Bucureşti, 1966
21. IORDAN, IORGU, ROBU, Vl., *Limba română contemporană,* Bucureşti, 1978
22. IRIMIA, DUMITRU, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Iaşi, 1976
23. IRIMIA, DUMITRU, *Structura gramaticală a limbii române. Numele şi pronumele. Adverbul*
1987
24. IRIMIA, DUMITRU, *Gramatica limbii române*, Iaşi, 1997
25.MANOLIU, MARIA, *Sistematica substantivelor în limba română,* Bucureşti, 1968
26. NICULESCU, AL., *Individualitatea limbii române între limbile romanice. Contribuţii grama*
Bucureşti, 1965
27. PANA-DINDELEGAN, Gabriela, *Teorie şi practică în analiza gramaticală,* Bucureşti, 1978
28. PUSCARIU, SEXTIL, *Limba română. Privire generală,* I, Bucureşti, 1940
29. TOMESCU, DOMNIŢA, *Gramatica numelor proprii în limba română,* Bucureşti, 1998
30. TOMESCU, DOMNIŢA, *Limba română. Gramatică,* Bucureşti, 2001
31. TOMESCU, DOMNIŢA, *Analiza gramaticală a textului. Metodă şi dificultăţi,* Bucureşti, 2003